

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ: 1866.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tanulmány

- WOPERA ZSUZSA:
Az új polgári perrendtartás elvei alapjai 153
- OSZTOVITS ANDRÁS:
Gondolatok az Európai Unió Bírósága szervezeti-hatásköri
bővítésének lehetséges irányaihoz 162
- SÁNDOR LÉNÁRD:
Vállalati társadalmi felelősségvállalás a nemzetközi jogban 173

Szemle

- HÁMORI ANTAL:
A „termékbemutatók” fogyasztóvédelmi jog szabályozása 183

Jogirodalom, jogélet

- SZABADFALVI JÓZSEF:
Somló Bódog állambölcséleti töredékei 192
- FEKETE BALÁZS:
Jogászképzés a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 194

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

- ZSUZSA WOPERA:
The Principal Foundations of the New Civil Procedure /
Grundsätze der neuen Zivilprozessordnung 153

- ANDRÁS OSZTOVITS:
Some Remarks on the Possible Methods of Enlarging the Structure
and Competence of the European Court of Justice /
Einige Gedanken über die möglichen System- und
Zuständigkeitsveränderungen des Europäischen Gerichtshofes 162

- LÉNÁRD SÁNDOR:
Corporate Social Responsibility in International Law /
Soziale Verantwortung der Unternehmen im
internationalen Recht 173

Review / Rundschau

- ANTAL HÁMORI:
„Product Exhibition” in the Consumer Production Regulation /
Produktvorstellung im Verbraucherrecht 183

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur, Rechtsleben

- JÓZSEF SZABADFALVI:
Jurisprudential Fragments of Bódog Somló /
Staatsphilosophische Bruchstücke von Bódog Somló 192

- BALÁZS FEKETE:
Lawyer Education at Bolyai University in Kolozsvár /
Juristenausbildung an der Bolyai Universität in Kolozsvár 194

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT AZ
MTA KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ
BIZOTTSÁGA TÁMOGATTA.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

A MTA Állam- és Jogtudományi
Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
**Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda,
Dr. Szalma József**

Felelős szerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva,
Dr. Udvarý Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest,
Montevideo u. 14.

Kéziratot nem örzünk meg, és nem
küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk
valamelyik egyetem állam- és
jogtudományi karán tevékenykedik, a
Jogtudományi Közlöny szerkesztősége
csak az egyetem megjelölésével közli
a szerző beosztását. A kar, tanszék
megjelölését csak abban az esetben
közöljük, ha nem jogtudományi
karon tevékenykedő szerzőről
van szó. Igazgatási jellegű funkció
(tanszékvezető, igazgató stb.) közlését a
szerkesztőbizottság ugyancsak mellőzi.
A publikálással kapcsolatos további
kérdések a voros44@gmail.com címre
küldhetők.

Kiadja a HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja egy évre: 22 800 Ft
Egyes lapszámok külön is
megvásárolhatók, 1900 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021-7166

Wopera Zsuzsa egyetemi tanár, Miskolci Egyetem (Miskolc)

Az új polgári perrendtartás elvi alapjai*

A polgári perrendtartás egyike volt az utolsóként megújuló kódexeknek; több évtizedes adósságát törlesztette az igazságügyi kormányzat a kodifikációval. Az Igazságügyi Minisztérium a törvény előkészítése során jelentős mértékben támaszkodott mind az akadémiai szféra, mind a jogász hivatásrendek javaslataira. A 2016. évi CXXX. törvénnyel elfogadott polgári perrendtartás a magyar perjogi hagyományokat megőrizve továbbfejlesztte, azokat a kor követelményeihez igazítja, jó példa erre a külföldön is előszeretettel alkalmazott osztott perszerkezet főtárgyalási modelljének bevezetése. Ez a struktúra tervezhetőbbé, kiszámíthatóbbá teszi az eljárást, ugyanakkor nagyobb felelősséget kíván a felektől és nagyobb aktivitást a bíróság oldaláról. Az új perrendtartás megteremti a lehetőséget a legújabb technikai eszközök alkalmazására és beépíti azt az évtizedes bírósági gyakorlatot, ami a törvényhozó mérlegelése szerint megtartásra érdemes. A cikksorozat nyitó tanulmánya azokat az elvi alapokat mutatja be, amelyek a törvény alkalmazása során a szabályok értelmezési keretét fogják adni.

„Abból, hogy az eljárási jog nem öncél, hanem csak az anyagi jog szolgálatában áll, nem következik, hogy kimerítően szabályozott eljárási jogra vagy legalább a folyton fejlődő jogi műveltség minden eszközével felfegyverzett eljárásra nem volna szükség. Mert legjobb jogunk is tökéletlen és védtelen marad, ha nem áll megfelelő eljárási jog védelmére. Jól és kimerítően megalkotott eljárási jog éppoly követelménye a jogrendnek, mint az anyagi jog.” (Magyar Gyéza: Tudományos perjog, Jogtudományi Közlöny, 1918. 14. szám)

Bevezetés

Az új polgári perrendtartás kodifikációja évtizedek óta napirenden van, ezért régi adósságának törlesztését kezdte meg az igazságügyi kormányzat, amikor az új polgári törvénykönyv elfogadását követően 2013-ban elindította az új polgári perrendtartásról szóló törvény előkészítését. A jogalkotási folyamat 2016. év végére ért célba, amikor az Országgyűlés elfogadta a polgári perrendtartástól szóló 2016. évi CXXX. törvényt (a továbbiakban: új Pp.), ami 2018. január 1-jén váltja fel az 1952. évi III. törvényt (a továbbiakban: régi Pp.).

A több évtizedre visszanyúló kodifikációs folyamat apropóján meg kell említeni, hogy már a '80-as években aktív törvény-előkészítő tevékenység folyt az Igazságügyi

Minisztérium illetékes főosztályának kodifikációs bizottságában, ahol az évtized közepére elkészült a polgári perrendtartás átfogó újraszabályozásának koncepciója.¹ A várt eredmény azonban elmaradt, nem készült el az új perjogi kódex sem a '80-as évek végén, sem a rendszervál-

¹ A tanulmány szerzője kivételesen helyzetben volt miskolci hallgatóként, pályakezdő oktatóként, mert a polgári perjogot egy világhírű és a külföldi perjogi megoldások mélyreható ismeretével felvértezett professzortól tanulhatta, Gáspárdy Lászlótól, aki a perjogi szakma elismert képviselőivel közösen évtizedeken át munkálkodott az új perrendtartás koncepcióján, szabályainak korszerűsítésén, kiemelt figyelemmel az akkor már javában folyó európai perrendi reformokra. Lásd bővebben GÁSPÁRDY László e tárgyban készített munkái közül: A polgári eljárásjog kodifikációjának egy koncepciója, IM 1982; A polgári eljárásról szóló törvény tárgya és szerkezete IM, 1983; A polgári perek tartamának rövidítési lehetőségei törvényhozási módszerekkel IM, 1983.; Vélemény „A polgári eljárásjog újraszabályozásának céljai” c. tervezetről (IM Törvényelőkészítő Főosztály, 41057/1981.) 1982.; Vélemény a polgári perrendtartás átfogó újraszabályozásának koncepciójáról, (IM 40033/1987.) 1987. szeptember.

* Az új Polgári Perrendtartásról szóló tanulmány sorozat bevezető tanulmánya (Szerk.)

tást követően, ezért is öröndetes, hogy az 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozattal elrendelt perjogi kodifikáció 2016-ban, a szakma összefogásának köszönhetően, sikerre vezetett. Az új Pp. egyes megoldásai szakmai viták tárgyát képezhetik, melyektől nem volt mentes a törvény előkészítésének folyamata sem, de nem volt ez másként a külföldi perrendtartási kódexek esetében sem egy-egy novelláris módosítás, vagy új perjogi törvény elfogadását követően. Több európai országban még évekkal az új perrend elfogadása után is élénk szakmai disputa folyik a bevezetett rendelkezések hatékonyságáról² és nem ritkák a reformok eredményességével kapcsolatban megfogalmazott kételyek sem.³

Jelen tanulmány keretei között, a terjedelmi korlátokra tekintettel, a perjogi kodifikációt elrendelő kormányhatározat célkitűzéseit keretként használva bemutatom a szakmát évtizedek óta foglalkoztató, és az új Pp. előkészítését kísérő egyes koncepcionális kérdéseket, és azt, hogy azokra az új Pp. milyen válaszokat adott, annak indokai-val együtt. Az új Pp. részletszabályait a folyóirat hasábjain a későbbi lapszámokban részletesen megismerhetik a T. Olvasók.

1. Az új Pp. előkészítését meghatározó szempontok

Az új Pp. előkészítésének kereteit, irányait és az új törvénnyel elérni kívánt célt a kodifikációt elrendelő kormányhatározatban foglalt szempontok határozták meg. A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat (a továbbiakban: kormányhatározat) szerint a felülvizsgálat célja egy korszerű, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő polgári perjogi törvénykönyv megalkotása, amely biztosítja az anyagi jogok hatékony érvényesítését, és amely a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeire támaszkodva áttekinthetően, koherensen, a technika vívmányaira is figyelemmel szabályozza a perjogi viszonyokat, megkönnyítve ezzel a

jogkereső állampolgárok és a szakmai közönség helyzetét. A kormányhatározat preambulumban meghatározott további kiemelt célok között szerepelt a Ptk.-val újr szabályozott polgári anyagi jogviszonyok és anyagi jogi normák hatékony érvényesülésének biztosítása, mely az új perrendtartás feladata.

Egy perrend korszerűségének fokmérője álláspontom szerint abban áll, hogy a jogi szabályozás szintjén megfelelően reagál azokra a társadalmi, gazdasági állapotokra, amelyekből azok a jogviták keletkeznek, melyek hatékony és koncentrált elbírálása a perrend keretei között történik. Az utóbbi évtizedekben nyilvánvalóvá vált, hogy a régi Pp. egységes tárgyalási rendszere nem nyújtja azokat a hatékonysági előnyöket, amelyeket az összetett, bonyolult jogviták elbírálása ma megkövetel. A régi Pp.-be a '90-es évek közepétől, döntően az 1995. évi LX. törvény hatálybalépésétől bevezetett eljárásgyorsító, vagy preklúziós szabályok, továbbá a kis és kiemelkedően magas pertárgyértékű ügyekben bevezetett speciális eljárási rendek jól példázzák a jogalkotó kitartó próbálkozásait a perrend hatékonyabbá tételére, amelyek azonban egyértelműen aláásták a kódex koherenciáját.⁴

E módosítások hátterében jellemzően egy külföldön bevált megoldás átvétele állt, amelyet hazai viszonyok között is alkalmasnak talált a perrend megreformálására a jogalkotó. A külföldi perjogi megoldások elemzéséből lezűrhető az a következtetés, hogy nincs olyan „recept”, ami mindenhol beválna,⁵ és hatékonyra tudná tenni a perrendet; az a modell, ami az egyik országban sikeresen funkcionál, más jogi kultúrában nem működik a kívánt eredményességgel.⁶ Az utóbbi évtizedekben számos volt szocialista, de nyugat-európai ország perrendtartása is

2 Lásd erről bővebben a német perjogi reformokkal kapcsolatban: KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 140–147. A svájci perrendi reformról: HARSÁGI Viktória: *A svájci polgári per jog egységesítésének módszere – valóban lehetne modellértékű Európa számára?* In: *Európai Jog*, 13. évfolyam, 6. szám. 33–42 vagy az újabb külföldi szakirodalomban: Alan UZELAC (ed.): *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, 2014.

3 Lásd pl.: A francia, a holland és a német perjogi reformokkal kapcsolatban lásd pl. Thomas DE WEERS: *Reforming the Law of Civil Procedure: Does it Work?* http://www.lut.fi/documents/27578/419707/Thomas+de+Weers_Reforming+the+Law+on+Civil+Procedure.pdf/5962366e-30e5-4d94-a87a-15069b8d5bb4 vagy Elisabetta SILVESTRI: *Goals of Civil Justice when nothing works: The Case of Italy* továbbá: Ales GALIC: (In) compatibility of Procedural Preclusions with the Goals of Civil Justice: An Ongoing Debate in Slovenia, In: Alan UZELAC (ed.): *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, Heidelberg, 2014. 79–105. és 221–245.

4 A régi Pp. keresetváltogatásra vonatkozó szabályai jól szemléltetik a hatályos szabályozás összetettségét, következtetlenségét, melyet egy példával illusztrálunk. Vállalkozói díj megfizetése iránti pernél, ha a követelt díj összege 1 millió Ft alatti, akkor a kisértékű perben jogi képviselő nélkül eljáró fél az első tárgyaláson változtathatja meg keresetét [rég. Pp. 391/A. § (1) bekezdés]. Ha a vállalkozói díj 1–30 millió Ft összegű, akkor a bíróságon jogi képviselővel vagy anélkül eljáró fél az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig elhet keresetváltogatással [rég. Pp. 146. § (1) bekezdés]. Ugyanakkor, ha a vállalkozói díj 30–200 millió Ft összegű, a törvényszéken jogi képviselővel eljáró fél az alperes érdemi ellenkérelmének előadásától számított 30 napon belül [rég. Pp. 146/A. § (1) bekezdés], míg, ha a díj meghaladja a 200 millió Ft-ot, akkor ugyanezen fél – a bíróságon jogi képviselő nélkül eljáró féllel megegyező szabályok szerint – egészen a tárgyalás berekesztéséig elhet keresetváltogatással [rég. Pp. 146/B. §].

5 A francia, a holland és a német perjogi reformokkal kapcsolatban lásd pl. Thomas DE WEERS: *Reforming the Law of Civil Procedure: Does it Work?* http://www.lut.fi/documents/27578/419707/Thomas+de+Weers_Reforming+the+Law+on+Civil+Procedure.pdf/5962366e-30e5-4d94-a87a-15069b8d5bb4

6 Lásd erre vonatkozóan pl. Laura ERVO: *Tárgyalás-előkészítő eljárások skandináv modelljei polgári ügyekben*, In: *Jogtudományi Közöny* 2009. 64. évf. 2. szám.

Tanulmány

megújult,⁷ melyek háttérében többnyire egy korábbi modell hatékonyságának csökkenése állt.⁸

A kormányhatározatban előirányzott *nemzetközi gyakorlatnak való megfelelés* tehát megkövetelte a jogösszehasonlító módszer következetes alkalmazását,⁹ a külföldi modellek körültekintő elemzését, és esetleges magyarországi bevezetésének, és a magyar perjogi hagyományoknak való megfelelése vizsgálátát.¹⁰ Az új Pp.-be bevezetett, a perhatékonyságot előmozdító rendelkezések jelentős része sikeresen funkcionál valamelyik mintaadónak tekintett külföldi perrendtartásban.¹¹ Az új Pp. szabályozási megoldásait tekintve egyaránt épít a tradicionális európai perjogi kódexek, így különösen az 1877. évi német polgári perrendtartás (*Zivilprozessordnung*, dZPO), az 1895. évi osztrák polgári perrendtartás (öZPO) szabályozási megoldásaira, továbbá a 2008-ban kodifikált és 2011. január 1-jén hatályba lépett svájci szövetségi polgári perrendtartás (schZPO) rendelkezéseire. Emellett a törvény szabályainak kialakítása során figyelemmel volt az elmúlt évtizedekben újrakodifikált kelet-közép-európai államok perjogi kódexeinek szabályozási megoldásaira, így pl. a szlovén polgári perrendtartás (*Zakon o pravdnem postopku*, ZPP 1999), a litván polgári perrendtartás (*Civilinio proceso kodeksas*, 2002), vagy a horvát polgári perrendtartás (*Zakon o parničnom postupku*, 1991) rendelkezéseire.

Az új polgári perrendtartás 2015 januárjában elfogadott koncepciójában¹² fontos hívó szó volt a magyar perjogi hagyományokra épülő szabályozás kialakítása. Az új Pp. ezért a magyar perjogi hagyományokat megőrizve továbbfejleszti, azokat a kor követelményeihez igazítja. Visszaköszön a törvényben a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikkben (a továbbiakban: Plósz-féle Pp.) érvényesülő osztott tárgyalási rendszer, de a modellt a Nyugat-Európában sikeresen működő megoldáshoz igazítja, ahol a per előkészítő szakának célja a fő-tárgyalás előkészítése és nem az alperes perbebocsátásának biztosítása. Ez az osztott tárgyalási rendszer ún. fő-tárgyalási modellje.¹³ Az új Pp. visszakanyarodik a Plósz-féle Pp. megoldásához, melyben általános hatáskörű bíróság a törvényszék, ahol általános ügyvédkényszer érvényesül, továbbá egységes perrendet vezet be a törvényszékre modellezve, és a járásbíró előtt indult ügyekben akkor enged eltéréseket, ha a fél jogi képviselő nélkül jár el.

A kormányhatározatban nevesített *nemzetközi elvárások körében* mindenekelőtt az Európai Unió és az Európa Tanács normái, ajánlásai, és joggyakorlata volt irányadó. Az új kódex legfontosabb üzeneteit megjelenítő alapelvek körének meghatározásánál az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1984. február 28-án elfogadott (84) 5. ajánlása az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvekről zsinórmértékül szolgált. Az ajánlásban megfogalmazottakra építve 2006-ban megjelent az Európa Tanács igazságszolgáltatás hatékonysága biztosításáért felállított bizottságának, a CEPEJ-nek (*European Commission for the Efficiency of Justice*) az összefoglalója, melyben a testület nevesítette a bírósági eljárások időszerűségét, észszerű időn belül történő befejezését biztosító ún. „jó-gyakorlatokat.”¹⁴ Az ajánlás és az összefoglaló szempontjai egyaránt beépültek az alapelvek és a tételesjogi rendelkezések közé.

2. A bíróság és a felek viszonya

Magyary Géza 1911-ben a magyar perjogi reformmozgalmakról szóló előadásában kiemelte, hogy „Minden perjogi codificatio legnehezebb része a bíró és a felek közötti viszonyt szabályozni.”¹⁵

7 Új polgári perrendtartási törvénye lett pl. Romániának, Bulgáriának, Szlovéniának, Horvátországnak, Lettországnak, Litvániának és Észtországnak a rendszerváltást követően, de számos nyugat-európai ország is alapjaiban reformálta meg polgári perjogi kódexét, köztük Spanyolország és Portugália.

8 Lásd erre vonatkozóan részletesen pl.: Alan UZELAC (ed.): *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, Heidelberg, 2014.

9 Peter Gottwald a polgári eljárásjogi elemzések terén a komparatív módszer négy alapvető funkcióját és célját határozta meg. Azon túl, hogy a kutatások szélesítik látókörünket és tudásunkat, szemléltetésül szolgálnak az egyetemi oktatásban. Megfelelő vizsgálati szempontok, keretek kiválasztása révén ezek az elemzések előmozdíthatják az alapvető elvek megtalálását, és mélyítik a saját jogi szabályozásunk megértését, elősegítve a nemzeti jog továbbfejlesztését is. Másodsorban a hatályos jog értelmezését szolgálják, harmadsorban alapul szolgálhatnak a jogalkotó számára saját jogrendszere reformjavaslatainak kidolgozásához. Negyedsorban pedig az összehasonlító jogi vizsgálatok szolgálhatják a jogi szabályozás egységesítését és harmonizációját különösen a modellkódexek létrehozása révén. Peter GOTTWALD: *Comparative Civil Procedure*, In: *Ritsumeikan Law Review*, No. 22, 2005. p. 24. <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rtr22/GOTTWALD23-35.pdf>

10 Egyetértünk Harsági Viktóriával, aki szerint „modellválasztás során meg kell kímélni a jogalkalmazókat és jogkereső közönséget egy szűkségtelen perjogi »kulturális sokktól«.

A hagyományok megőrzése valamilyen szinten meg kell, hogy valósuljon, a magyar polgári eljárásjogot a gyökereitől nehéz elválasztani.” In: HARSÁGI Viktória (szerk.): *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. 13.

11 Példaként említhetjük az új Pp.-ben bevezetett írásbeli alperesi ellenkérelem jogintézményét (179. §), mely sikeresen funkcionál pl. a horvát perjogban, ahol a horvát Pp. 2013. évi novellája az ellenkérelem határidejét is az új Pp. rendelkezéseivel összhangban határozza meg (horvát Pp. 284–285. §-ok). Hasonló szabályokat vezetett be a 2008. évi svájci szövetségi polgári perrendtartás 222. §-a is.

12 <http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepci%C3%B3ja.pdf>

13 Lásd erről bővebben: CZOBOLY Gergely: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*, PhD-értekezés, Pécs, 2013.

14 Lásd erről bővebben: *Compendium of „best practices” on time management of judicial proceedings*, Strasbourg, 8. December 2006 CEPEJ, 2006. 13.

15 MAGYARY Géza: *Magyar perjogi reformmozgalmak*. Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből, I. kötet, MTA kiadása, Budapest, 1942. 16.

Ez a problémakör az új Pp. kodifikációja kapcsán is alapkérdésként merült fel, mert ez meghatározóan kihat a peranyag szolgáltatására, a peranyag tárgyalására, a bizonyításra, és a másodfokú eljárásban gyakorolható felülbírálati jogkör terjedelmére is, ezért a törvény koncepciójának kimunkálása során ebben a kérdésben elsőként kellett állást foglalni.

Az új Pp. alapelvi szinten rögzíti – 4. § (1) bekezdése alatt – a *felek eljárástámogatási kötelezettségét*, 6. §-a alatt pedig a *bíróság közrehatási tevékenységét*.

2.1. A bírói közrehatás megnyilvánulási formái és az új Pp. megoldása

A Plósz-féle Pp. a XIX. századi jogfejlődés eredményeire építő kiemelkedő színvonalú alkotás volt, amelyen Plósz Sándor az 1880-as évektől kitartóan munkálkodott. E kódex erős hatalmat adott a bíró kezébe a peranyag alakításával kapcsolatban is, mely nemcsak az anyagi pervezetés gyakorlásában merült ki, hanem a bírószeles körű jogosítványokat kapott az igazság kiderítésére is. Ez a bírói szerepkör mind a német, mind az osztrák polgári perrendtartás által biztosítottnál szélesebb körű felhatalmazást jelentett, ezért saját korában is egyedülálló volt.¹⁶ A bíróság igazság kiderítése érdekében végzett „nyomozati” tevékenysége is a perjogi kodifikációk egyik alapkérdése, amelyben az új Pp. nem követi a Plósz-féle Pp.-t, mert az új törvény a felek rendelkezési jogára tekintettel határozza meg a peranyag szolgáltatásának kötelezettségét. Magyary Géza álláspontja a bíróság hivatalbóli bizonyítását lehetővé tevő rendelkezésekkel kapcsolatban ettől eltért, mert szerinte „az egyik nagy oka annak, hogy a perjogi codificatiók gyakorlati eredményei a legújabb időig igen gyengék voltak, az, hogy rendszerint kevesebb eszközt adtak a bíró kezébe, mint amennyi szükséges lett volna arra, hogy a felek küzdelmét mérsékelhesse, s az igazságot kiderítse”.¹⁷

A régi Pp. az 1995. évi LX. törvénnyel történt módosítását megelőzően bár elismerte a feleknek a per tárgyát illető rendelkezési jogát, de a bíróság mindenben „segítségére” volt az igazságot kereső félnek. A törvény a bíróság feladatává tette az anyagi igazság kiderítését. A régi Pp. 1995. évi LX. törvénnyel történő módosítását megelőző ún. általános kitanítási kötelezettség és az inkvizitórius eljárást lehetővé tevő hivatalbóli bizonyításra való generális felhatalmazás „egységbe forrasztotta” a bíróságok számára előírt feladatot, mely szerint az igazság kiderítésére kell törekedni.¹⁸ Az idézett perrendtartási novel-

la, majd az ezt követő 1997. évi LXXII. törvény és az 1999. évi CX. törvény radikális változást hozott ebben a konstellációban, a felek rendelkezési jogát messzemenően előtérbe helyezve, megvonva ugyanakkor a bíróságtól azokat az eszközöket, mellyel a félegyenlőség elvét nem sértve, de a bíróság hatékonyan segíteni tudta a fél jogérvényesítését.

Az új Pp. a bírói közrehatásnak olyan formáját kívánja meghonosítani, amely a felek rendelkezési jogának messzemenő tiszteletben tartása mellett képes a hatékony jogérvényesítést előmozdítani.¹⁹ Az új Pp. a *bírói közrehatás* perbeli kereteinek kialakítása során figyelemmel volt a mintaadónak tekintendő európai perjogi kódexek megoldásaira. A német Pp.-ben (dZPO) 1976-tól 2001-ig formálódott a felek eljárástámogatási kötelezettségének (*Prozessförderungspflicht*) és a bíróság „útmutatási és közrehatási” kötelezettségének keretei és egymáshoz való viszonya. Kengyel Miklós monográfiájában egyértelműen a bírói pozíció erősödésére mutatott rá a dZPO novelláinak hatására, hozzátéve, hogy a szabályok önmagukban, a bírói attitűd változása nélkül²⁰ nem eredményezik a jogalkotó által célzott perkonzentrációt.²¹

A német polgári perrendtartás (dZPO) 2001. évi novellája állapított meg konkrét kötelezettségeket a bíró számára az anyagi pervezetés (*Materielle Prozessleitung*) tekintetében [dZPO 139. § (1) bekezdés]. Ez alapján „a bíróság – amennyiben szükséges – a tény- és jogviszonyt ténybeli és jogi szempontból megtárgyalja a felekkel és kérdéseket tesz fel. A bíróság közrehat annak érdekében, hogy a felek minden lényeges tényről időben és teljeskörűen nyilatkozzanak, különösen a hivatkozott tényekre vonatkozó elégtelen adatokat egészítsék ki, a bizonyítási eszközöket jelöljék meg és a célszerű kérelmeket terjeszték elő.” A dZPO idézett rendelkezései biztosítják, hogy a 139. § (2) bekezdésében rögzített tilalomnak megfelelően ne születessenek „meglepetés-ítéletek”.

Az új francia polgári perrendtartásban (*Nouveau Code de Procedure Civile*, NCPC) is központi kérdéssé lépett elő a bíróság és a felek szerepének tisztázása elsősorban a per előkészítésében. Az NCPC 1998. évi módosítását előké-

16 Lásd a téma kifejtését bővebben: MAGYARY Géza: *Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi*. Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből, I. kötet, MTA kiadása, Budapest, 1942. 35–39.

17 MAGYARY Géza: *Magyar perjogi reformmozgalmak*, i. m. 16.

18 WALLACHER Lajos: Bírói aktivitás és félegyenlőség a polgári perben, avagy: korlátozható-e a bírói túlbuzgóság, In: *Magyar Jog*, 1996/12.

19 Már a '70-es évek jogirodalmában is volt olyan előremutató álláspont, mely a bíróság kitanítási kötelezettségét a valóságos jogvédelem nyújtásához, a jogérvényesítés bírósági előmozdításának követelményéhez fűzi. Névai László a kitanítási köteleességet a felek perbeli egyenjogúsága elvének keretein belül olyan elemként helyezte el, amely éppen az egyik legfontosabb biztosítéka az elv megvalósulásának. NÉVAI László: A polgári perbeli kitanítási köteleesség elméleti alapjai és bírósági gyakorlata, *Jogtudományi Közlöny*, 1975./3–4. szám. 190–191.

20 A bírói attitűd változásának fontosságára Magyary Géza is több helyen felhívja a figyelmet a tanulmányban idézett műveiben drámai jelzőktől sem visszariadva. Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi c. tanulmányában így fogalmaz: „ma a per egész súlyával ránehezedik a bíró egyéniségére, s az igazságszolgáltatás jósága még soha nem múltott annyira a bíró személyén, mint ma.” 35.

21 KENGYEL i. m. 143.: A szerző ezt oly módon szemlélteti, hogy hiába kapott a bíró jobb lehetőségeket az eljárás koncentrálására, ha a „az új cipőben is a régi módon fog poroszkálni”.

Tanulmány

szító Coulon-jelentés²² kétséget kizáróan megerősítette a felek és a bíróság együttműködési kötelezettségét a per előkészítése körében, ahol egyértelműen megfigyelhető a bíróság nyomozati tevékenységének erősödése is.²³

A CEPEJ korábban idézett 2006. évi ajánlása is úgy foglal állást, hogy a bírónak kifejezetten aktív, ügyet menedzselő szerepet kell biztosítani a perben. A bíró a harmadik, pártatlan szereplője a jogvita eldöntését célzó eljárásnak. Miután a bíró az, aki a felek érdekeitől függetlenül befolyásolni tudja a per menetét, proaktív, kezdeményező szerepet kell hogy játsszon annak érdekében, hogy biztosítsa a per észszerű időn belüli befejezése.²⁴

Az új Pp. az *alapelvek között a bíróság közrehatási tevékenységeként* nevesíti azt, amit az Európa Tanács idézett dokumentuma proaktív bírósági magatartásként nevesít. Az I. fejezetben rögzített alapelven felül az új Pp. 237. §-a anyagi pervezetés cím alatt meghatározza azokat az eszközöket, bírói cselekményeket, amellyel a bíróság közvetlen vagy közvetett hatást gyakorolhat a peranyagra. A felek perfelvételi nyilatkozatai (jogállítások, tényállítások, kérelmek, bizonyítékok és indítványok) ellentmondásosságának, hiányosságának vagy következtetlenségének bírói észlelését, és ennek tisztázására irányuló bírói cselekvést jelenti.²⁵

Ez a bírói attitűd – túl a nemzetközi elvárásokon – korántsem idegen a magyar perjogi hagyományoktól, hiszen a Plósz-féle Pp.-ben amellet, hogy a bíró aktívabb szerepet játszott a bizonyításban, széles körű anyagi pervezető jogosítvánnyal is rendelkezett. A törvénycikk 225. §-a szerint „az elnök gondoskodni köteles arról,

hogy a felek homályos kérelmeiket, tényelőadásait és nyilatkozataikat magyarázzák meg, hiányos tényelőadásait és bizonyítékaikat egészítsék ki, s általában a szükséges kérelmeket és nyilatkozatokat tegyék meg. Köteles továbbá a hivatalból figyelembe veendő körülmények felderítésére ügyelni. E végre az elnök a felekhez kérdéseket intézhet [...]”.

A bírói aktivitás céljának, mértékének vizsgálata az új polgári perrendtartás kodifikációját megalapozó tanulmányok egyik központi kérdése volt.²⁶ Egyetértés mutatkozott abban a kérdésben, hogy a bírói aktivitás célja a „felek jog- és (törvényes) érdekérvényesítésének elősegítése”.²⁷ A témakört vizsgáló szerzők kiemelték, hogy „a bírói pártatlanságnak nem a közömbösségben és a passzivitásban kell megnyilvánulnia, hanem a felek előnyben részesítésének és hátrányba hozásának tilalmában. E feladat megvalósításának eszközei a felekkel való együttműködés (közreműködés) keretében például: a fél jogérvényesítési szándékának befolyásmentes feltárása, a fél szükséges tájékoztatással ellátása (a bírói gondoskodás kereteihez igazodóan), a feleket egymással szemben is terhelő perjogi kötelezettségek (például időszerűség, jóhiszeműség) érvényesítése, elmulasztásuk szankcionálása.”²⁸

2.2. A felek eljárástámogatása és a pervezetés

Az új Pp. 4. §-a alatt rögzíti a felek eljárástámogatási kötelezettségét, amely egyik alappillére az új perrendnek. Ez fejezi ki a fél fokozott felelősségét a bíróság elé vitt jogvita előre vitelével kapcsolatban. Az eljárástámogatási kötelezettség tehát tevélegességet, aktivitást kíván meg a felektől. A támogatás nemcsak az időszerűség javításához szükséges, de a hatékonyság érdekében is. A hatékonyság javítása a lehető legkisebb ráfordítást, illetve azonos ráfordítás mellett a lehető legjobb eredmény elérését jelenti. Az eljárásjog nyelvén ez célirányos, adekvát, lényegre törő nyilatkozatokat kíván és költségtakarékosságot.

A mintaadónak tekintendő tradicionális külföldi perjogi kódexben is megjelenik a feleket terhelő eljárástámogatási kötelezettség, másképpen a per előbbrevitele kötelezettségének nevesítése. A német Pp. (dZPO) 282. §-a az

22 A francia Igazságügyi Minisztérium megbízásából készített jelentést Jean-Marie Coulon, a Tribunal de Grande Instance de Paris elnöke: *Reflexions et Propositions sur la Procedure Civile* címmel 1996 decemberében. Hatása a francia polgári perjogi szabályainak alakulására az angol Woolf Report-hoz hasonlítható. A jelentés hét fejezetben olyan kérdéseket tárgyal, mint a bírósági szervezet, képviselő és a jogi segítségnyújtás formái, külön részletezi a polgári peren kívül a konfliktusok rendezésének alternatív lehetőségeit, mint a mediáció, és egyezségi eljárás és a választottbíráskodás. A jelentés IV–V. fejezete külön foglalkozik a tömegesen előforduló igényérvényesítési formák, mint a référé eljárás, vagy a fizetési meghagyásos eljárás optimalizálásának lehetőségeivel, a különleges perek közül a bontóper és a (peres útról való) elterelés lehetőségével. A jelentés legterjedelmesebb VI. fejezete bírósági szintenként vizsgálja meg az eljárások hatékonyabbá tételének lehetőségeit, kitérve a bíróság és a felek együttműködési kötelezettségére a bizonyítás terén, számos helyen lehetővé téve a hivatalból bizonyítást, ill. kötelezővé téve a jogi képviselőt. A jelentés VII. fejezete az ítélet és annak végrehajtása hatékonyabbá tételével foglalkozik. A jelentés végén, konklúziók cím alatt 36 pontban összefoglalja a szerző javaslatait. <http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/974024100/0000.pdf>

23 L. CADIET: *The New French Code of Civil Procedure* (1975), In: C. H. van RHEE (ed.): *European traditions in civil procedure*, Intersentia, Antwerpen–Oxford, 2005. 65.

24 *Compendium of „best practices” on time management of judicial proceedings*, Strasbourg, 8. December 2006. CEPEJ (2006) 13. <https://wcdcoe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1073319&Site=COE&direct=true> 14.

25 Lásd bővebben: ZSITVA Ágnes: A Pp. 237. §-ához fűzött magyarázat, In: *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata* (szerk.: WOPERA Zsuzsa), Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2017. (megjelenés alatt)

26 Lásd ezzel kapcsolatban különösen Ébner Vilmos munkáit. ÉBNER Vilmos: *A felek és a bíróság közötti hatalommegosztás az eljárás menetének alakítása körében* (Székesfehérvár, 2014. kézirat) vagy ugyanő: *Az anyagi pervezetés és az eljárási alapelvek kapcsolata* (Székesfehérvár, 2015. kézirat) vagy ugyanő: *Az anyagi pervezetés gyakorlásának megnyílt, esetkörei* (Székesfehérvár, 2015. kézirat). http://kodifikacio.justice.hu/sites/default/files/field_attachment/az_anyagi_pervezetes_es_az_eljarasi_alapelvek_kapcsolata_ebner_vilmos_tanulmánya.pdf és http://kodifikacio.justice.hu/sites/default/files/field_attachment/az_anyagi_pervezetes_gyakorlata_ebner_vilmos_ket_tanulmánya.pdf

27 ÉLESS Tamás – DÖME Attila: *Alapvetések a polgári per szerkezetéhez*, In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk.: NÉMETH János, VARGA István) HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. 62.

28 Uo. 62.

elsőfokú eljárás szabályai között a felek számára általános jelleggel írja elő a per előbbrevitelének kötelezettségét (*Prozessförderungspflicht*). E kötelezettség rögzítése Kengyel Miklós szerint alapvető változást hozott a bíróság és a felek viszonyában. A *Prozessförderungspflicht* bevezetése miatt a fél köteles állításait és tagadásait, kifogásait és ellentmondásait, bizonyítási eszközeit és bizonyítási kifogásait olyan időben előterjeszteni, amely a per állása szerinti gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő (dZPO 282. §). Az elkésztett benyújtott előterjesztést a bíróság csak akkor fogadja el, ha az a jogvita elintézését nem hátráltatja, vagy a felet a mulasztásban önhiba nem terheli (dZPO 296. §).²⁹ E rendelkezést hasonló szófordulatot használva fogalmazta meg a magyar jogalkotó a régi Pp. 141. § (2) bekezdésének 1995. évi LX. törvénnyel történő módosításakor. Az osztrák Pp. (öZPO) 178. § (2) bekezdése szintén nevesíti a feleket terhelő eljárástámogatási kötelezettséget.³⁰

Az új Pp. által az elsőfokú eljárás körében bevezetett osztott perszerkezet célja, hogy a per előkészítését szolgáló ún. perfelvételi szakban tegyék meg a felek a jogállításaikat, az azokat megalapozó teljes körű és releváns tényállításaikat, indítványukat, terjesszék elő védekezéseiket, amelyek megfelelő alapot szolgáltatnak a perfelvételi tárgyalás eredményességéhez. Bírói közrehatással tisztázhatók az ellentmondó állítások, pótolhatók a hiányosságok, mely után lezárható az eljárás első szakasza és megkezdődhet az érdemi tárgyalási szak, ahol a rögzült állítások és indítványok alapján a szükséges és célirányos bizonyításra kerül sor. A felek eljárástámogatási kötelezettségén alapul az az elvárás, hogy a felek a törvény által szabott határidőben, eljárási szakban tegyék meg a szükséges percelemekenyeket, melyek elmulasztásához a törvény az érdemi tárgyalási szakban elsősorban preklúziót fűz, és ugyancsak az eljárástámogatási kötelezettség az alapja, egyben záloga is annak, hogy az új Pp.-nek az osztott perszerkezet bevezetése eredményességéhez fűzött várakozásai teljesülhessenek.

Az új polgári perrendtartás kodifikációját megalapozó tanulmányok a peres felek alapvető kötelezettségei meghatározása körében a felek *együttműködési kötelezettségét* nevesítették. Eszerint „a felek perbeli részvétele is elő kell mozdítsa az eljárás tisztességességét, időszerűségét, erre nemcsak joguk kell hogy legyen, de a másik fél ugyan-

ilyen jogára figyelemmel kötelességük is. Az együttműködési kötelezettség előírása képezheti az alapját a perhatékonyság növelésének szolgálatába állítható *eventualitás* elvének, illetve a *preklúciónak*.³¹

A per dinamikája, menet közbeni alakulása azonban eredményezhet olyan helyzetet, ami a perfelvétel lezárása után is szükségessé teheti pl. a kereset megváltoztatását, vagy korábban elő nem adott bizonyítási indítvány előterjesztését. Ezek megtételére az új Pp. kivételesen, de lehetőséget biztosít. A perfelvételi szak lezárását követő keresetváltoztatást akkor engedi meg, ha azt a fél önhibáján kívüli ok indokolja. Ennek lehetővé tétele egyben biztosítja azt is, hogy ne szolgálhasson egy későbbi esetleges perújítás alapjául olyan ok, amelyet a fél a perfelvétel lezárása miatt már nem tudott felhozni az eljárásban. Ezzel az új Pp.-ben kialakított szabályozás hasonlóságot mutat a német Pp. (dZPO) korábban idézett szabályaival. Ha a perfelvétel lezárását követően (az érdemi tárgyalási szakban) válik szükségessé újabb bizonyítási indítvány előterjesztése, vagy további bizonyíték rendelkezésre bocsátása, akkor az új Pp.-be bevezetett új jogintézmény, az utólagos bizonyítás keretében nyílik erre lehetőség. Utólagos bizonyítás alapot adhat a már rögzült kereset, ellenkérelem alapjául hivatkozott tény bizonyítása vagy ellenbizonyítása érdekében az, ha az új bizonyíték utóbb keletkezett vagy arról a fél önhibáján kívül utóbb szerzett tudomást. Utólagos bizonyításnak lehet helye akkor is, ha az valamely bizonyítási eszköz bizonyító erejének, vagy a bizonyítás eredményének cáfolatára szolgál, feltéve, hogy az ellenbizonyítás lehetőségének módja, eszköze csak a lefolytatott bizonyításból vált felismerhetővé.

2.3. A felek igazmondási kötelezettsége

A törvény előkészítése során óriási vitákat generált a felek eljárástámogatási kötelezettségével összefüggő, a feleket terhelő igazmondási kötelezettség kimondásának szükségessége [új Pp. 4. § (3) bekezdés]. A régi Pp. 8. §-a a felet és a képviselőt terhelő perbeli hazugság tilalmát a jóhiszemű pervitel egyik elemeként szabályozza, emellett nevesítve a jóhiszemű joggyakorlás körébe tartozó, de az igazmondási kötelezettségen túlmutató elemeket is, így a perelhúzás és minden olyan cselekmény megtételének tilalmát, amellyel a fél felesleges költségeket okoz.

Az új Pp.-ben a felek igazmondási kötelezettségének kimondása szemléletváltozást tükröz. Egyfelől a törvény nem a jóhiszeműség elve körében szabályozza a felek igazmondási kötelezettségét, másfelől, nem negatív parancsként, hanem pozitív módon megfogalmazott elvárásként nevesíti az igazmondási kötelezettséget. E változtatást a polgári per magas társadalmi költségein túl indo-

29 KENGYEL i. m. 140.

30 (1) Jede Partei hat in ihren Vorträgen alle im einzelnen Falle zur Begründung ihrer Anträge erforderlichen tatsächlichen Umstände der Wahrheit gemäß vollständig und bestimmt anzugeben, die zur Feststellung ihrer Angaben nöthigen Beweise anzubieten, sich über die von ihrem Gegner vorgebrachten tatsächlichen Angaben und angebotenen Beweise mit Bestimmtheit zu erklären, die Ergebnisse der geführten Beweise darzulegen und sich auch über die bezüglichen Ausführungen ihres Gegners mit Bestimmtheit auszusprechen.
(2) Jede Partei hat ihre Vorträge so zeitgerecht und vollständig zu erstatten, dass das Verfahren möglichst rasch durchgeführt werden kann (Prozessförderungspflicht). [öZPO 178. § (1)–(2) bekezdései]

31 ÉLESS Tamás – DÖME Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez, In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk.: NÉMETH János, VARGA István) HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. 63.

Tanulmány

kolja a fél felelősségének hangsúlyozása a tényállítások, és az általa megtett nyilatkozatok valóságtartalma tekintetében.

De valóban szemléletváltozást hoz az új Pp. az igazmondási kötelezettség előírása terén? Magyar Gyéza korábban idézett, a Magyar Tudományos Akadémián 1911. november 6-án tartott előadásában, a Plósz-féle Pp. 222. §-áról³² az alábbiakban értekezett: „A törvény igen erős közreműködésre szorítja a feleket is az igazság kiderítése körül. E célból mindenekelőtt kimondja reájuk nézve az igazmondás köteleességét, s azt, aki ez ellen vét, büntetéssel rendeli sújtani. [...] Nekem, valamint perjogunk érdemes reformálójának [Plósz Sándornak, a szerző megjegyzése] mindig az volt az álláspontunk, hogy az igazmondás a perben a legelemibb köteleesség, amely fennáll, ha a törvény világosan nem mondja is ki. Most azonban ez is megtörtént, s így a kételkedők szava el fog nému­lni.”³³

Az új Pp. igazmondási kötelezettséggel kapcsolatos alapelvei megfogalmazása összhangban van a kodifikációt megalapozó tanulmányokban megjelenített állásponttal. Eszerint „az igazmondási kötelezettségnek – összhangban a per azon felfogásával, miszerint a jogvita alapját a jogállításon és jogtagadáson túl a tényállítások és azok tagadása konstituálja – a felek minden tényállítására ki kell terjednie. Így igazmondási kötelezettség alá esik mind az aktív tényállítás, mind a passzív tényállítás (tagadás).”³⁴

Szemléletesen fejezi ki az alapelv gyökereit az a jogirodalmi álláspont, mely szerint az igazmondási kötelezettség, „az igazmondás erkölcsi parancsát joggá transzformálva fogalmaz meg zsinórmércét a társadalom, a per­lekedők felé. A társadalom erőforrásait használó igazságszolgáltatási rendszer csak jóhiszeműen használható és egyben hatékonyan kell azt működtetni, amihez a peres­kedők azzal is hozzá tudnak és kötelesek járulni, hogy hazugsággal, hamis információval nem hátráltatják a bíróságok hatékony munkavégzését. Az erkölcsi parancs így nemesedik jogi parancssá.”³⁵

Az új Pp. e tekintetben is követi a külföldi trendeket, mert az elmúlt évtizedekben újrakodifikált európai kódexek is nevesítik az igazmondási kötelezettséget, így pl. a szlovén és a horvát polgári perrendtartás 9. §-a, de a min­taadónak tekintendő német és osztrák polgári perrend­tartás is tartalmazza azt. A német polgári perrendtartás (dZPO) 138. § (1) bekezdése szerint „A felek ténybeli

nyilatkozataikat teljes körűen és a valóságnak megfelelően kötelesek előadni.” Az osztrák polgári perrendtartás 178. § (1) és (2) bekezdése az új Pp. 4. §-ához hasonlóan együtt szabályozza a fél eljárástámogatási, peranyag-szolgálati és igazmondási kötelezettségét.³⁶

3. A perben érvényesíteni kívánt jog megjelölése

A polgári per alapvető kérdése, hogy a félnek milyen módon kell meghatározni a kereset tárgyát, az általa érvényesíteni kívánt jogot. Ez a tárgykör a polgári perrendtartás kodifikációja során is a viták kereszttüzében állt.

A szerzők jelentős része azon az állásponton volt, mely szerint „nem tartható fenn az a gyakorlat, amely a kereseti kérelemhez kötöttség tárgyköréből – kivételeket megengedve – általánosságban kirekeszti a kereset »jogcímet« (legutóbb például EBH 2004. 1143; BDT 2013. 2866; 2008. 1823.), mert ez sok esetben az Európa-szerte kritizált »meglepetés ítéletekhez« vezet. A Polgári Törvénykönyv [...] a »jogcímmel« kötöttség álláspontját foglalta el. Ezzel együtt viszont arról sem lehet meg­fele­de­kezni, hogy a kereset, illetve az azzal szemben előterjesztett védekezés tényállításaiból nem feltétlenül [...] az az anyagi jogi igény következhet, amelyet a fél a keresetle­vélben érvényesíteni kívánt jogként megjelölt, ez pedig a kereset következtelenségét észlelő bíróban és alperesben egyaránt bizonytalanságot kelt az érdemi döntés kereteit illetően. A megalkotandó polgári perrendtartásnak egyértelmű rendelkezésekkel kell megelőznie az ilyen problémák kialakulását.”³⁷

Az új Pp.-ben bevezetett megoldás elemzése előtt emlé­keztetni kell arra, hogy az új Pp. általános hatáskörű elsőfokú bíróságként a törvényszéket határozza meg, ahol mindkét fél számára kötelezően előírja a jogi képvisel­tet, azaz professzionális perrendi szabályokat vezet be, és járásbírói hatáskörbe tartozó perekben akkor ad igényérvényesítési könnyítéseket, határoz meg eltérő szabályokat, ha a félnek nincs jogi képviselője.

Az új Pp. koncepciója szerint a felperesnek határozott kereseti kérelmet tartalmazó keresetlevelet kell előterjesztenie. Annak tartalmaznia kell a felperes tényállítá­sa­it, jogállításait. De milyen módon kell a felperesnek meghatározni a keresetlevél kötelező tartalmát jelentő *jogállítást*, a perben érvényesíteni kívánt jogot?

A régi Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontja esetén, mind a joggyakorlatban, mind a jogirodalomban uralkodó értelmezés szerint a keresettel érvényesíteni kívánt jog vonatkozásában elegendő, ha az a keresetlevélben előadott tényekből és bizonyítékokból megállapítható („kiolvasha-

32 Plósz-féle Pp. 222. § [...] Azt a felet vagy képviselőt, a ki jobb tudomása ellenére az ügyre tartozó oly tényről állít, a mely nyilvánvalólag valótlan, az ügyre tartozó tényről nyilvánvalólag alaptalanul tagad, vagy nyilvánvalólag alaptalanul hivatkozik valamely bizonyítékra, a bíróság hatszáz koronáig terjedhető pénzbírsággal bünteti.

33 MAGYARY Géza: *Magyar perjogi reformmozgalmak*, i. m. 18.

34 ÉLESS Tamás – DÖME Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez, In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk.: NÉMETH János, VARGA István) HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. 63.

35 UDVARY Sándor: *A jövő polgári perrendtartása madártávlatból*, Pro Futuro, 2016/2. 119.

36 Lásd a 30. számú lábjegyzetet.

37 ÉLESS–DÖME i. m. 65.

tó”), így azt lényegében a tények jogi minősítése útján, azaz jogi következtetéssel kell a bíróságnak meghatároznia. A több mint 50 éve változatlan szabályozás a jogalkalmazásban nem okozott problémát mindaddig, amíg a bíróság számára biztosított volt a széles körű hivatalbóli bizonyítás az anyagi igazság kiderítése érdekében.³⁸ Ennek lehetőségét azonban, ahogyan arra korábban már kitértünk, az 1995. évi LX. törvény és az azt követő Pp.-módosítások radikálisan korlátozták; a peranyag szolgáltatását a felek kötelezettségévé téve, minimalizálva a bíróság tájékoztatási kötelezettségének körét, tartalmát. A jogi szabályozás egyértelműségének hiánya az „értékesíteni kívánt jog” megjelölésével kapcsolatos eltérő értelmezések miatt jogalkalmazási bizonytalanságokhoz vezetett.³⁹

Az új Pp. mind a Plósz-féle Pp., mind a régi Pp. szemléletétől eltérően közelíti meg a fél jogállítási kötelezettségét, amikor kötelezővé teszi az értékesíteni kívánt jog egyértelmű nevesítését. Ez azt jelenti, hogy a keresetlevélben kifejezetten meg kell jelölni, hogy felperes az alperessel szemben milyen jogalapon, mely jogát kívánja értékesíteni.⁴⁰ A mai magyar (tételes, pozitív) magánjog kodifikáltsága, részletezettsége, a normatézis precízitása lehetővé teszi ennek megkövetelését, mely feltételek nem álltak fenn sem a Plósz-féle Pp., sem a régi Pp. kodifikáció idején.

Ez a megoldás tehát azt jelenti, hogy a bíróság által elbírálandó értékesíteni kívánt jogot nem az előadott tények tartalma alapján kell a bíróságnak megállapítani. A jogalap kötelező megjelölése egyértelműen meghúzza annak a határát, hogy a fél a rendelkezési jogát hogyan kívánja gyakorolni. Ez világos útmutatást ad a bíró számára.⁴¹ Ezzel szemben, ha megelégednénk azzal, hogy csak a bíróság

gi kötelezés típusát és a követelés összegezését jelölje meg a felperes, és az értékesíteni kívánt jogot csak az indokolásában, tetszése szerint a tényekkel vegyítve hívja fel, akkor elmosódna annak határvonala, hogy a felperes a rendelkezési jogával milyen körben kíván élni. A jogállítási és tényállítási közötti ellentmondás elkerülhető lenne azal is, ha a felperes csak tényállításra lenne köteles, ez azonban azért nem célszerű, mert a tényállítási önmagában is lehet hiányos, ellentmondásos, azaz több, egymással konkuráló értékesíteni kívánt jogra is következtetni engedő. A jogállítási olyan paraméterrel egészíti ki a tényállítást, mely többlettartalommal bír a jogvita definiálása tekintetében, egyúttal kijelöli azt a perspektívát, melyből a bíró értékelheti az előadott tények relevanciáját.⁴²

A kereseti jogállításhoz szorosan kapcsolódik az új Pp.-ben a keresetlevél új elemeként nevesített jogi érvelés, ami a kereseti jogállítási, tényállítási és a kereseti kérelem közötti összefüggés jogi levezetését jelenti. Itt kell a felperesnek előadnia, hogy az általa állított tények hogyan valósítják meg a hivatkozott anyagi jogi jogalap tényállítási elemeit. Nem elegendő tehát egy tényhalmazt előadni és egy jogot megjelölni, hanem a tényeket jogilag minősíteni kell, jogilag le kell vezetnie a felperesnek a tényekből eredeztetett jogát.⁴³

Fennmarad ugyanakkor az a kérdés, hogy miként kezelendő az a helyzet az új Pp. alapján, amikor a felperes által állított tények nem az általa megjelölt értékesíteni kívánt jogot alapozzák meg? Ezen a ponton kapcsolódnak össze az új Pp. alappillérei: a féltől elvárt nagyobb felelősség a bíróság elé vitt jogvita tekintetében, ami miatt elvárható a jog megjelölése, valamint a fél hatékony jogérvényesítését hátráltató hibák kiküszöbölését célzó bírói anyagi pervezetés, melynek kereteit, módját, eszközeit az új Pp. 237. §-a meghatározza. Ki kell ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az új Pp. 237. § (5) bekezdése egyértelműen meghúzza annak határait, hogy a bíróság milyen keretek között gyakorolhatja az anyagi pervezetését. Eszerint „A bíróság a felek kérelmének és jogállítási korlátain belül gyakorolja az anyagi pervezetést, amelyet a felek perbeli cselekményeik megtételekor szabadon felhasználhatnak.” Így tehát, ha a bíró jogértelmezése szerint a fél által a keresetlevélben előadott tények más jogalap megjelölését tehetik szükségessé, erre nem köteles felhívni a fél figyelmét, mert kötve van a fél jogállításhoz, de a perfelvétel során tisztázó kérdésekkel, az ellentmondásokra történő figyelemfelhívással a fél jogérvényesítését előmozdíthatja, melynek eredményeként a fél a kereseti jogállítást utóbb módosíthatja, a keresetét megváltoztathatja. E körben utalni kell arra,

38 ZSITVA Ágnes: A Pp. 170. §-ához fűzött magyarázat, In: *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata* (szerk.: WOPERA Zsuzsa), Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2017. (megjelenés alatt).

39 Lásd a témával kapcsolatban a jogalkalmazók által írt szakkikézet pl.: DREXLER NÉ KARCUB Edit: Jogcímhez kötöttség a polgári eljárásban a bírói gyakorlat tükrében. In: *50 éves a Polgári Perrendtartás* (szerk.: WOPERA Zsuzsa), Novotni Alapítvány, Miskolc, 2003. vagy VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. In: *Magyar Jog* 2013/1. 27–36. o. továbbá PARLAGI Máttyás: Az értékesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a Polgári Perrendtartás alapelveire. In: *Magyar Jog* 2013/4. 223–227.

40 ZSITVA i. m.

41 A felek rendelkezési joga és az anyagi pervezetés kapcsán Wallacher Lajos kiemelte, hogy „Jogalapi kötöttség hiányában az anyagi pervezetés nem csak kaotikus lenne, de a rendelkezési jog tiszteletben tartását is nehezítené. A rendelkezési jognak felelősségi aspektusa is van: a fél szabadon dönti el, hogy milyen igényt akar a maga számára megítéltetni (vagy elutasíttatni). Ha a rendelkezési jog gyakorlása (az értékesített jog kijelölése) csak tények előadásával lenne lehetséges, az nem szolgálna jobban a rendelkezési jog tiszteletben tartását, nem védene fokozottabban a jogismeret hiányának negatív következményeitől, de a jogvita definiálását nehezítené, ami mindig magában hordja az – egyes vélekedések szerint – a rendelkezési jog határainak feszegetéseként értelmezhető bírói intervenció szükségességét.” WALLACHER Lajos: A viták keresztüzében: szükség van-e a bíróság anyagi pervezetésére? *Ügyvédkörkép*, 2015. szeptember, IX. évfolyam, 9. szám. 18–22.

42 WALLACHER Lajos: *Keresetlevél tartalma – jogállítási – tényállítási – anyagi pervezetés*, Budapest, 2015. (kézirat)

43 ZSITVA Ágnes: A Pp. 170. §-ához fűzött magyarázat, In: *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata* (szerk.: WOPERA Zsuzsa), Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2017. (megjelenés alatt).

Tanulmány

hogyan azokban a jogrendszerekben, ahol a feleket nem terheli a jogalap megjelölésének kötelezettsége, ott a bírói anyagi pervezetés is jóval szélesebb körű, kötetlenebbül gyakorolható és értelemszerűen más irányú is.⁴⁴ A német perjogban az érvényesíteni kívánt igényt, mint eljárásjogi igényt a tényállás útján kell tartalmazni a keresetlevélnek, az igény jogi minősítése, illetve jogszabályhely szerinti megjelölése nem követelmény, csupán lehetőség. Egy ilyen lehetőség is azonban akkor áll fenn különösen, ha azt a törvény kifejezetten megengedi, vagy ha ahhoz a felperesnek érdeke fűződik. A német perjog logikája szerint ugyanis a felperes megnevezhet konkrét jogot, illetve jogszabályt, ahhoz azonban nincs joga, hogy a jogszabályok megjelölése által a keresetet kizárólag egy meghatározott jogra korlátozza, és így korlátozza a bírót a döntése meghozatalában.⁴⁵ A dZPO szabályozása – ellentétben például a régi magyar Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontjával – az érvényesíteni kívánt jogot a keresetlevél kötelező kellékénél külön fel sem tünteti. A jogot ugyanis a modern individualizációs elv alapján csak a legszükségesebb tények előadásával kell megjelölni oly módon, hogy az minden más jogtól megkülönböztethető legyen.⁴⁶ E problémakör a kéttagú vagy háromtagú pertárgyfogalom témája köré csoportosul.⁴⁷

A magyar jogfejlődés, különösen a régi Pp.-nek a bírói szerepkört érintő – a tanulmányban korábban idézett – 1995 előtti sajátosságai és a rendszerváltást követő változásai mértéktartó lépések megtételére ösztönözték az új Pp. előkészítőit. A német bírótól elvárt „útmutatási és közrehatási kötelezettség” mai szabályait 2001-ben negyedszázados „betanulási időszak” előzte meg Németor-

szágban is. Álláspontunk szerint a perkoncentrációt szolgáló tagolt perszerkezet, a hangsúlyos perelőkészítő szak nem kapcsolható össze olyan mértékű bírói feladat-meghatározással, anyagi pervezetéssel, mint amit pl. a német jog megenged, ezért az új Pp. a bírói anyagi pervezetés és a felek rendelkezési jogának optimális arányait szem előtt tartva határozta meg a per résztvevőinek feladatait az érvényesíteni kívánt jog megjelölésével összefüggésben is.

Zárszó

A tanulmányban az új polgári perrendtartás kodifikációja kapcsán felmerülő néhány alapvető, az új Pp. karakterét meghatározó elvi jelentőségű kérdést elemeztem oly módon, hogy a törvényben alkalmazott megoldásnak a miéjtjére is választ adjak. Az új polgári perrendtartás rendelkezéseit e folyóirat hasábjain a jövőben részletesen elemző, jelen tanulmánnyal induló cikksorozathoz Plósz Sándornak az új perrenddel kapcsolatos megjegyzései jól illenek, aki szerint „egy perrend sorsa nemcsak annak betűitől, hanem azok egyéniségétől is függ, kik hivatva vannak annak életet adni, a bíraktól, és hozzá kell tennem, az ügyvédektől is. Azonban a törvényhozó nem vigasztalhatja magát a bírák jóságával, a mondás – hogy jobb a rossz törvény jó bírakkal, mint a jó törvény rossz bírakkal – nem az ő vigasztalására lett megírva. Neki, és azoknak, kik, mint mi, feladatait elő akarjuk készíteni, a legjobb elveket gondosan, minden oldalról egybevágó módon kell igyekezni megvalósítani. Ezzel azonban nézetem szerint még nem tett eleget feladatának. A legjobb törvény, pláne egy perrend, mely oly sokat kénytelen a bíróság és a felek diszposíciójára bízni, elfajul, ha nincs meg a kellő környezet.”⁴⁸ 2017-ben, a megfelelő – legtagabb értelemben vett – környezet megteremtésével a polgári perjogi kodifikáció következő szakasza kezdődik meg.

44 Lásd korábban a német Pp. (dZPO) ezzel kapcsolatos, a tanulmányban korábban idézett rendelkezéseit.

45 PÁKOZDI Zita: *A jogerő tárgyi terjedeleme a polgári perben*, PhD-értekezés, Szeged, 2015. 111. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2743/1/Pakozdi_Zita_ertekezes.pdf

46 PÁKOZDI Zita: *A jogerő tárgyi terjedeleme a polgári perben*, PhD-értekezés, Szeged, 2015. 118. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2743/1/Pakozdi_Zita_ertekezes.pdf

47 Lásd a témakör kiváló elemzését lásd Pákozdi Zita hivatkozott PhD-értekezésének 106–111.

48 PLÓSZ SÁNDOR: *A polgári peres eljárás reformja*. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927. 117.

OSZTOVITS ANDRÁS egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest)

Gondolatok az Európai Unió Bírósága szervezeti-hatásköri bővítésének lehetséges irányaihoz

Új színként jelent meg a jogirodalomban az Európai Unió igazságossági deficitjéről való gondolkodás, amely szerint az EU több, mint gazdasági integráció, jogrendszerének az igazságon kell alapulnia. A tanulmány annak a hipotézisnek az igazolására tesz kísérletet, hogy az EU igazságossági deficitjének része az igazságügyi deficit: átgondolt, újszerű szervezeti és hatásköri változtatások nélkül az EU bírósági szervezetrendszere nem tudja hatékonyan betölteni azt a szerepét, hogy ne csak közigazgatási, gazdasági bíróságként működjön, hanem érvényre tudja juttatni a fenti szempontot is. Ennek igazolása érdekében felvázolja az EU jogvédelmi rendszerének aktuális állapotát és felidéri az intézményi-hatásköri változások legfontosabb állomásait. Külön kitér az EU Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozásáról készült 2/13. sz. véleményre, valamint a Törvényszék bírának létszámát növelő 2015/2422 (EU, Euratom) rendeletre. Ezt követően rámutat a rendszer működésének nehézségeire és ellentmondásaira, amikkel kapcsolatban végül konkrét megoldási javaslatokat fogalmaz meg.

Bevezetés

Az Európai Unió (a továbbiakban: EU) intézmény- és jogrendszeréről szóló rendkívül gazdag szakirodalomban, tudományos vitáiban új színként jelent meg az Európai Unió igazságossági deficitjéről való gondolkodás. Ennek kiindulópontja egy, 2012 szeptemberében Londonban megtartott konferencia volt, ahol az előadók abból a tézistől indultak ki, hogy minden jogrendszernek az igazságosságon kell alapulnia, annak megvalósulását kell szolgálnia.¹ Ez alól nem lehet kivétel az Európai Unió sem, az több, mint egy integrációs modell. Az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EuB) ítéleteiben szükség lenne ennek a szempontnak a megjelenésére, azaz az igazság megvalósítása érdekében, annak fényében kellene értelmezni az uniós jogot.

Ez a diskurzus eddig nem érintett egy fontos szempontot: az EU igazságügyi rendszerének *szervezetileg és hatáskörileg* is alkalmassá kell válnia a fenti cél megvalósítására. Ebben a tanulmányban ezért azt vizsgálom, hogy az igazságossági deficitet hogyan lehetne az EuB szervezeti, hatásköri módosításával elősegíteni. Ennek alátámasztása érdekében először felvázolom az EU jogvédelmi rendszerének aktuális állapotát, melynek megértéséhez – a szükséges mértékben – felidézem az intézményi-hatásköri változások legfontosabb állomásait. Ezt követően igyekszem rámutatni a rendszer működésének nehézségeire és ellentmondásaira, amikkel kapcsolatban végül konkrét megoldási javaslatokat teszek.

geire és ellentmondásaira, amikkel kapcsolatban végül konkrét megoldási javaslatokat teszek.

Az EuB szerepét, jelentőségét az európai integráció fejlődésében nem lehet túlértékelni. Elismerését ráadásul viszonylag változatlan szervezeti-hatásköri szabályok mellett sikerült kivívnia. Még inkább szembetűnő ez a változatlan a többi intézmény, elsősorban az Európai Parlament üstököszerű fejlődésével összehasonlítva. Vizsgálódásaim eredményeként mégis arra jutottam, hogy az uniós jog hatékony érvényesüléséhez a tagállamok területén az EuB *intézményi-hatásköri átalakítása* szükséges, mely gondolat jelenleg nem tartozik az uniós joggal kapcsolatos közgondolkodás fősodrába.² Ez a hallgatás különösen megfigyelhető volt az egész EU intézményi és jogrendszerét új alapokra helyezni kívánó Alkotmányos Szerződés, illetve a Reform Szerződés előkészítése során.

Az eddigi lényegi reformok elmaradásából két lehetséges következtetés adódik. Az egyik, hogy az EuB – ha

1 A konferencia utókiadványa: Dimitry KOCHENOV v [et al.] (szerk.): *Europe's Justice Deficit*, Oxford: Bloomsbury, 2015

2 A kevés kivétel közé tartozik: ARNULL A.: *Judicial Architecture or Judicial Folly? The Challenge Facing the European Union*, 1999. 24 ELRev 516; BOBEK M.: *Learning to talk: Preliminary rulings, the courts of the New Member States and the Court of Justice*, 2008. 45 CMLR; DASHWOOD A. AND JOHNSTON A. (eds.), *The Future of the Judicial System of the European Union* (Hart, 2001); FORWOOD N.: *The Judicial Architecture of the European Union – the Challenges of Change*, In: HOSKINS M. AND ROBINSON W. (eds.), *A True European, Essays for Judge David Edward*, Hart, 2003; JACOBS F.: *Recent and ongoing Measures to improve the Efficiency of the European Court of Justice*, 2004, 29 ELRev 823; JOHNSTON A.: *Judicial Reform and the Treaty of Nice*, 2001. 38 CMLR 499; KOMAREK J.: *In the Courts we trust? On the need for hierarchy and differentiation in the preliminary ruling procedure*, In: F. FONTANELLI, G. MARTINICO & P. CARROZZA, *Shaping Rule of Law Through Dialogue*, Europa Law Publishing, 2010.

Tanulmány

nem is tökéletesen, de – jól végzi a munkáját, átalakításra nem szorul. Ezt támasztja alá az a tény, hogy a luxemburgi testület joggyakorlata szinte a kezdetek óta rendkívül megtermékenyítő módon hat nemcsak az uniós, de a tagállami jogalkotásra is. A másik lehetséges következtetés, hogy éppen ezek a „sikerek” eltakarják a problémákat, és itt a legfőbb ideje megvizsgálni az EU jogvédelmi mechanizmusait – és azon belül is az EuB szervezetét és hatásköreit –, feltárni annak gyenge pontjait és elkezdni az együttgondolkodást a lehetséges jobbító változtatásokról.

I.

Az EU jogvédelmi rendszerének aktuális állapota

1. Történeti kiindulópont

Az EU jelenlegi bírósági-jogvédelmi rendszerének megértéséhez szükséges felidézni az európai gazdasági integráció – II. világháború utáni – kezdeteit. A korszak legkiválóbb, európai dimenzióban gondolkodni tudó államférfijai – Robert Schuman, Jean Monnet, Konrad Adenauer, Walter Hallstein, Paul-Henri Spaak stb. – pontosan felismerték, hogy az európai történelem mérföldkőhöz érkezett. A kontinens és annak népei nem élnek túl még egy világháborút, ezért meg kell találni azt az eszközt, ami képes a békét biztosítani. *Zsenialitásuk* abban rejlett, hogy erre rátaláltak: nem hangzatos politikai együttműködésben, hanem a jólétet is biztosító gazdasági integrációban. Jól látták azt is, hogy mindezt csak elindítani lehet jogi aktussal, de megteremteni csak hosszú évek alatt, szerves fejlődés útján tudják majd. Nem forradalmi hevülettel, mindent leromboló majd újjáépítő szándékkal láttak munkához, hanem bölcs körültekintéssel, az érintett országok társadalmi igényei közös pontjainak keresésével.

Közel hatvan év távlatából mindez talán magától értetődőnek tűnik, ami viszont csak azt erősíti meg, hogy nemcsak a természet-, hanem a társadalomtudományok területén is gyakran a legegyszerűbb megoldás a legjobb. A siker azonban egyáltalán nem volt magától értetődő: az 1950-es évek elején még sokkal inkább gyanakvással mint megértéssel fogadták az egyes európai országok egymás közeledését. Ebben a politikai légkörben kellett az alapító atyáknak ügyesen egyensúlyozniuk a *különböző sérelmek és érdekek* között, meggyőzve saját döntéshozóikat a tervezett integráció szükségességéről. Az országok közötti gazdasági együttműködés elindítása érdekében így tehát csak a minimális, a részes tagállamok szuverenitását a legkisebb mértékben korlátozó megoldások kerülhettek szóba. A Párizsi, majd a Római Szerződésekre visszatekintve elmondható, hogy az alapító atyák *kiváló politikai érzékkel* hozták létre azt a *vázlat*,

amely később alkalmasnak bizonyult a bővítésre és továbbfejlesztésre is.³

2. Az EuB szervezete és hatásköre

2.1. A közösségi jog érvényesítésének kezdeti modellje

Döntő kérdésnek minősült az alapításkor az új jogforrás, a közösségi jogból eredő kötelezettségek érvényesítése. Ezzel kapcsolatban is csak *minimum megoldás* született: létrejött ugyan a közösségi jog értelmezési monopóliumával az Európai Közösségek Bírósága (a továbbiakban: EKB), de annak alkalmazását a konkrét jogvitákban nemzeti bíróságoknak kellett elvégezni. Azaz, a jogalanyok a közösségi jogon alapuló igényeikkel főszabály szerint a tagállami bíróságokhoz fordulhattak. Kétségtelen tény, hogy ez a modell a lehető legkisebb, intézményi módosítás nélküli változtatást igényelte a már kialakult nemzeti jogérvényesítési modellekben, és így a tagállamok féltett szuverenitását sem korlátozta.

Az EKB kezdetben – sokáig egyfokú bírósággént – elsősorban klasszikus alkotmánybírósági, közigazgatási legfelsőbb bírósági hatásköröket kapott, a tagállami bíróságokkal való kapcsolattartás intézményi kereteit pedig az előzetes döntéshozatali eljárás jelentette. Az első, nem elhanyagolható változtatást az *Egységes Európai Okmány* jelentette. Az Európai Közösséget létrehozó szerződésbe (a továbbiakban: EKSz.) betoldott (ex)168a. cikk felhatalmazta a Tanácsot, hogy egyhangú határozattal az EKB-hoz kapcsoljon egy új intézményt, az *Elsőfokú Bíróságot*. A Tanács ennek az 1988. október 28-án hozott, 88/591/EGK határozatával tett eleget. Az új testület egy évvel később, 1989 novemberében látott munkához.

A kezdetben nagyon szűk hatáskört a Tanács 1993. június 8-i, 93/350/EK határozata *kibővítette*. Ez alapján az elsőfokú testület minden természetes és jogi személynek a közösségi szervek intézkedései elleni keresetét tárgyalhatta. Így vált olyan meghatározó jogterületek döntési fórumává, mint pl. a kartelljog, az állami támogatásokkal kapcsolatos szabályozás, a dömpingellenes intézkedések, kártérítési keresetek, valamint a közösségi szervek alkalmazottainak munkaügyi jogvitái. Az új testület létrehozásának szükségessége mögött azonban az *ítélkezési tevékenység javításának gondolata* is meghúzódott. Elsősorban az angol jogászok felől érkezett a luxemburgi testület tényfeltáró tevékenységével kapcsolatban erős kritika, s az Elsőfokú Bíróság felállításától azt is várták, hogy az ezt

3 Az egyik alapító atya, Walter HALLSTEIN – aki a Bizottság első elnöke lett – egyértelműen akként fogalmaz, hogy csak a legkisebb közös nevező megtalálására törekedtek, és a Közösségek folyamatos, szerves fejlődésében bíztak. Ezt az elképzelést tükrözi egyik leghíresebb könyvének címe is: *Der unvollendete Bundesstaat* (Befejezetlen szövetségi állam), Econ Verlag, 1969, Düsseldorf.

a hiányt pótolja eljárása során, és bonyolult tényállású, gazdasági vonatkozású ügyek szakértőjévé válják. E célból sokkal több és *kiterjedtebb vizsgálati jogkört* kapott, mint korábban az EKB.

Az Elsőfokú Bíróság *határozatai ellen* – kizárólag annak jogi alapját vitatva – az EKSz. 225. cikkének (1) bekezdése alapján *jogorvoslattal* lehetett élni az EKB-nál. Ez a jogosultság a peres feleken kívül a tagállamokat és a közösségi szerveket is megillette – a munkaügyi viták kivételével –, még abban az esetben is, ha addig nem léptek be az eljárásba. Amennyiben a jogorvoslat alapos volt, úgy az EKB – Eljárási Szabályzatának 54. cikke alapján – az elsőfokú határozatot hatályon kívül helyezte és maga döntött a rendelkezésre álló adatok alapján, vagy visszautalta az ügyet az Elsőfokú Bíróságnak, amennyiben a jogvita még nem érett meg a döntésre.⁴

2.2. Nizzai Szerződés

Sajátos változtatást hozott a Nizzai Szerződéssel módosított EKSz. 225. cikk (3) bekezdése az EKB és az Elsőfokú Bíróság kapcsolatában. Eszerint ugyanis ez utóbbi testület az EKB Alapokmányában meghatározott *egyes ügycsoportokra* vonatkozólag hatáskörrel rendelkezik a 234. cikk szerinti *előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések* elbírálására.

Nagy jelentőségű változtatás ez, nemcsak a két bíróság közötti viszonyt illetően, hanem az előzetes döntéshozatali eljárás jogintézménye kapcsán is. Ennek ugyanis legfontosabb célja a közösségi jog egységes értelmezésének biztosítása. Amennyiben ez a jövőben nem egy, hanem két testület feladata lesz, elméleti szinten rögtön felmerül az esetleges eltérő joggyakorlat veszélye. Talán nem véletlen, hogy az Alapokmányt ez ideig erre való tekintettel nem módosították, így tehát egyelőre kizárólag az EKB ítélkezik az előzetes döntéshozatali eljárásban.

A Nizzai Szerződés megalkotói maguk is érzékelték a fent említett *veszélyt*, ezért az EKSz. 225. cikk (3) bekezdése mind az Elsőfokú Bíróságnak, mind az EKB-nak további jogokat biztosít a *joggyakorlat egységességének megőrzése* érdekében. Az előbbi testület, amennyiben úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan elvi döntés meghozatalára van szükség, amely a közösségi jog egységességét és koherenciáját befolyásolhatja, az ügyet az EKB elé utalhatja. Az EKB pedig – az Alapokmányban megállapított feltételek mellett és korlátokon belül – kivételesen felülvizsgálhatja az Elsőfokú Bíróság előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket eldöntő határozatait, ha fennáll a komoly veszélye annak, hogy a közösségi jog egységessége vagy koherenciája sérül.

Nem egészen két évvel a Nizzai Szerződés hatálybalépését követően, a Tanács – élve új, az EKSz. 225a. cikkében biztosított felhatalmazásával – a Bizottság javaslatára, a 2004. november 2-án elfogadott 2004/752/EK, Euratom határozatával létrehozta az Elsőfokú Bíróság mellé rendelve az első bírói különtanácsot, az *Európai Unió Közzolgálati Törvényszéke* elnevezéssel. Ez az új testület intézményi és szervezeti szinten a luxemburgi Bíróság intézményének szerves részét képezi, és tagjainak jogállása megegyezik az Elsőfokú Bíróság tagjaival. Hatáskörébe a Közösség és alkalmazottai közötti közzolgálati jogviszonyból eredő jogviták tartoznak.⁵

2.3. Az Alkotmányos szerződéstől az Európai Parlament és a Tanács (EU, Euratom) 2015/2422 rendeletéig

Az Alkotmányos szerződést előkészítő konvent munkája során az EuB nem kapott kitüntetett figyelmet, *érdemi* szervezeti átalakításokra *nem dolgoztak ki* koncepciókat. Az Alkotmányos Szerződésben végül csak kozmetikai jellegű finomítások történtek: az Elsőfokú Bíróságból Törvényszék, az Európai Közösségek Bíróságából pedig Európai Unió Bírósága lett. Ezeket a változtatásokat aztán a Lisszaboni Szerződés is átvette, tény, hogy az immár egységes uniós jog területén az EuB hatáskörét kiterjesztette. Megítélésem szerint azonban ez azért nem nevezhető érdemi változtatásnak, mert ténylegesen csak az történt, hogy feloldottak bizonyos területek tekintetében – így különösen a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésnél – meglévő korlátozásokat.

Az EuB elnökének indítványára a Tanács megvizsgálta annak lehetőségét, hogy a Törvényszék ügyterhének és ezáltal az egyre növekvő pertartalmak csökkentése érdekében miként lehetne, kellene megemelni a Törvényszék bíráinak létszámát. Hosszas egyeztetések, viták eredményeként kompromisszumos megoldás született, amely a 2015. december 16-án kihirdetett az Európai Unió Bíróságának alapokmányáról szóló 3. számú jegyzőkönyvet módosító 2015/2422 rendelet lett. Ennek (6) preambulumbekzdése kimondja, hogy a Törvényszék bíráinak létszámát 56 főben kell megállapítani, amelyet három szakaszban kell elérni: 2015. december 25-től 40 fő, 2016. szeptember 1-jétől 47 fő, 2019. szeptember 1-jétől tagállamonként kettő bíró. A *kompromisszum* része volt, hogy az egyetlen speciális bíróságként működő Közzolgálati Törvényszéket 2016 szeptemberében beolvasztják a Törvényszékbe, megszüntetve ezzel annak maradék intézményi önállóságát is. A Törvényszék tehát ettől az időponttól kezdve ismét hatáskörrel rendelkezik az Unió in-

4 Paul F. NEMITZ: *10 Jahre Gericht Erster Instanz der Europäischen Gemeinschaften*. DÖV 2000, 437 (438); Nicolaysen: *Europarecht I*, 2. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, 2002, Baden-Baden; 236.

5 Az új testület feladat- és hatásköréről lásd bővebben: OSZTROVITS András: Az Európai Unió Közzolgálati Törvényszéke – megjegyzések az Európai Közösségek Bírósága szervezeti reformjának legújabb eredményéhez, *Európai Jog*, 2005/2. szám, 10–14..

Tanulmány

tézményei és alkalmazottai közötti szolgálati jogviszonyból eredő jogvitákra.

A rendelet rendkívül szűkmarkú a Törvényszék *nem bírói tagjai* vonatkozásában: a (10) preambulumbekkezdés ugyanis kimondja, hogy az új bírák hivatalba lépése nem járhat további jogi referensek vagy egyéb támogató személyzet felvételével. Intézményen belüli átszervezésekkel kell biztosítani a meglévő emberi erőforrások hatékony felhasználását valamennyi bíró számára egyenlő mértékben.

Új, a Törvényszék bírának kinevezése körében eddig meg nem lévő szempontot nevesít a preambulumbekkezdése, amely előírja a nemek közötti egyensúly biztosítását a Törvényszéken belül. E cél elérése érdekében azt az utasítást adja a tagállamok kormányai számára, hogy – a lépcsőzetes létszámbővítés során – fokozatosan törekedniük kell arra, hogy egy nőt és egy férfit válasszanak bírónak.

A rendelet 3. cikke két jelentés elkészítését írja elő a bíróság számára. Az első alapján 2017. december 26-ig ki kell fejtenie véleményét az EUMSZ. 267. cikke szerinti előzetes döntéshozattal kapcsolatos hatáskörmegosztást érintő esetleges változtatásokról. Erre azért érdemes majd figyelni, mert a már hivatkozott Nizzai Szerződés már most is lehetővé teszi a bíróság számára a hatáskörmegosztást az előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatban, mely lehetőséggel a bíróság eddig nem élt. A rendeletben előírt jelentés ténye mégis arra utal, hogy ez a kérdés *nem került le a napirendről*.

A másik jelentést a bíróságnak 2020. december 26-ig kell elkészítenie a Törvényszék bírói létszámának 56 főre történő emelésének eredményességéről, az erőforrások felhasználásáról, valamint további különös hatáskörű tanácsok kialakításáról, egyéb strukturális változásokról. Figyelemmel arra, hogy az új rendszer, tagállamonként két bíróval működő Törvényszék teljes létszámával csak 2019. szeptember 1-jétől működik majd, kérdéses, hogy milyen tapasztalatokat lehet levonni azt követően alig egy év elteltével.

A rendelet elfogadása a *bírói létszám duplájára növelése* összességében indokolt és szükséges lépésnek mondható, a kialakult problémák – ügyteher megnövekedése, eljárások elhúzódnak – tüneti kezelésére alkalmas. Célszerű és indokolt lenne azonban nem megelégedni a strukturális, hatásköri kérdésekről: mik tartozzanak a Törvényszék hatáskörébe, mivel lehetne, kellene bővíteni a tagállami bíróságok és a bíróság együttműködését az uniós jog hatékonyabb érvényesülése érdekében.

2.4. Az EU csatlakozása az EJEE-hez

Közvetett módon az EuB szervezetrendszerét is érintette a Lisszaboni Szerződés azon változtatása, melynek eredményeként az EUSz. 6. cikk (2) bekezdésébe került: az EU csatlakozik az EJEE-hez. A Bizottság 2010. március

17-ei ajánlását követően a Tanács 2010. június 4-én határozatot fogadott el, amelyben felhatalmazást adott a csatlakozásra irányuló megállapodásról szóló tárgyalások megkezdésére és a Bizottságot jelölte ki tárgyaló félként. E tárgyalások eredményeként 2013. április 5-én a Bizottság és az Európa Tanács képviselői között megállapodás jött létre a csatlakozási dokumentumok tervezeteire vonatkozóan. Megállapodtak abban, hogy ezek mindegyikének elfogadása szükséges ahhoz, hogy az EU az EJEE-hez csatlakozzon.⁶ A Bizottság a tervezetet megküldte az EuB-nak az EUMSZ. 218. cikke (11) bekezdése szerinti vélemény adását kérve. Az EuB 2015. december 18-án kihirdetett 2/13. számú véleménye úgy foglalt állást: a megállapodástervezet nem egyeztethető össze az EUSz. 6. cikk (2) bekezdésével.

Ez az álláspont a gyors csatlakozásban bízó, annak előnyeit kihangsúlyozó jogászokat hideg zuhanyként érte. Legtöbben formalistának tartották az EuB indoklását és arra mutattak rá, hogy ezáltal az EU változatlanul nem tesz eleget a Lisszaboni Szerződéssel elfogadott azon kötelezettségének, hogy csatlakozik az EJEE-hez.⁷

A rendkívül hosszú EuB-velemény érvei a megállapodástervezet ellen *négy pontban* foglalhatók össze. Elsőként az EuB hosszasan utalt az uniós jog sajátos jellemzőire és autonómiájára és éppen ennek veszélyét látta megvalósulni az EJEE 16. jegyzőkönyvében létrehozott mechanizmus (a tagállami legfelsőbb bíróságok az EJEE értelmezését kérve közvetlenül megkereshetik az EJEB-et) és az EUMSZ. 267. cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás viszonya tekintetében. A második legfontosabb érv az volt, hogy a tervezet alkalmas az EUMSZ. 344. cikkének megsértésére, mivel nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a tagállamok, valamint a tagállamok és az EU közötti, az EJEE-nek az uniós jog tárgyi hatálya alá tartozó alkalmazásával kapcsolatos jogvitát lehessen az EJEB előtt kezdeményezni. A tervezet részletes szabályokat tartalmazott arra nézve, hogy egy EU-s tagállam, vagy az EU ellen az EJEB előtt indított eljárásban alperesi pertársaság alakulhasson ki: a pernyertesség előmozdítása érdekében az adott tagállam, illetve az EU egymás oldalán perbe léphessen. Erre a mechanizmusra mondta ki

6 A tervezetet részletesen ismerteti: Paul GRAGL: *A Giant Leap for European Human Rights? The Final Agreement on the European Union's Accession to the European Convention on Human Rights*, 2014. CMLR 14.

7 ACKERMANN Thomas (et al.), : *Editorial comments: The EU's Accession to ECHR – a „NO” from ECJ!*, Common Market Law Review 2015, 1–15; TOMUSCHAT, Christian: *Der Streit um die Auslegungshoheit: Die Autonomie der EU als Heiliger Gral / Das EuGH-Gutachten gegen den Beitritt der EU zur EMRK*, Europäische Grundrechte-Zeitschrift 2015, 133–139; WENDEL, Matthias: *Der EMRK-Beitritt als Unionsrechtsverstoß: Zur völkerrechtlichen Öffnung der EU und ihren Grenzen*, Neue juristische Wochenschrift 2015, 921–926 LAMBRECHT, Sarah: *The Sting is in the Tail: CJEU Opinion 2/13 objects to draft agreement on accession of the EU to the European Convention on Human Rights*, European Human Rights Law Review 2015 185–19; NANOPOULOS, Eva: *Killing two Birds with one Stone? The Court of Justice's Opinion on the EU's Accession to the ECHR*, The Cambridge Law Journal 2015, 185–188.

az EuB indokolása 3. legfontosabb pontjaként, hogy ez nem tartalmaz olyan részletszabályokat, amely lehetővé tenné az EU és az uniós jog sajátos jellemzőinek megőrzését, mivel nem garantálja, hogy ezekben az ügyekben az EJEB döntése előtt az EuB is kifejttesse álláspontját. Végül azért nem tartotta összeegyeztethetőnek az EUSz. 6. cikk (2) bekezdésével, mert nem tartja tiszteletben az uniós jog bírósági felülvizsgálata tekintetében közös kül- és biztonságpolitika területén fennálló sajátos jellemzőit, mivel ezen aktusok, fellépések vagy mulasztások közül egyesek bírósági felülvizsgálatát kizárólag egy Unión kívüli szervre ruházza.

3. Az EU jogvédelmi rendszerének tagállami dimenziója

Az alapító szerződések egyik legfontosabb célkitűzése a közös piac megteremtése volt, melynek eszköze a négy gazdasági alapszabadság működésének biztosítása. Az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke tagállamok közötti szabad áramlása eredményeként szükségszerűen megnövekedett a külföldi tényállású jogviták száma, ami a tagállami bíróságok közötti ügymegosztás, azaz a joghatóság egységes szabályozását igényelte. Az EGKSz. 220. cikke kimondta, hogy a tagállamok kötelezettséget vállaltak arra, hogy biztosítják az alaki előírások egyszerűsítését a bírósági határozatok és választottbírói ítéletek kölcsönös elismerése és végrehajtása céljából. A Bizottság állt az élére ennek a törekvésnek, és ösztönzésére a tagállamok képviselőiből és megfigyelő státuszban lévő szakértőkből álló bizottság kezdte meg a működését 1960-ban, mely testület egy nemzetközi jogi egyezmény szövegének kidolgozását kapta feladatául.⁸

A megbízott testület nagy körültekintéssel végzett munkájának eredményeként 1968. szeptember 27-én írták alá a tagállamok Brüsszelben a Polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról elnevezésű egyezményt (a továbbiakban: Brüsszeli Egyezmény), s a ratifikációkat követően 1973. február 1-jén lépett hatályba.

A Brüsszeli Egyezmény szabályainak gyakorlati hatékonyságát az biztosította, hogy a joghatóság kérdését – polgári és kereskedelmi ügyekben – közvetlenül szabályozta. Amennyiben az adott polgári jogvita alperesének valamelyik szerződő állam felségterületén lakóhelye van, az Egyezmény szabályai alkalmazandók. Nem utolsósorban pedig leegyszerűsítette és felgyorsította a szerződő államok bírósági ítéleteinek elismerését és végrehajtását.

Az Egyezmény rendelkezéseinek a tagállamok bíróságainak joggyakorlatára történt jótékony hatására az EGK-n kívül is felfigyeltek. Az *Európai Szabadkereskedelmi Társulás* (EFTA) tagállamai közül először Svédország, majd Svájc kezdeményezésére 1982-ben létrejött egy szakértői bizottság, amely azt kapta feladatul, hogy dolgozzon ki a Brüsszeli Egyezmény mintájára egy olyan nemzetközi jogi egyezményt, amihez mind az EGK-, mind az EFTA tagállamai csatlakozhatnak. A testület által előkészített anyagot 1988. szeptember 16-án írták alá a tagállamok Luganóban, mely dokumentum szintén a Polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról címet viselte (a továbbiakban: Luganói Egyezmény), a ratifikációkat követően – a különböző tagállamokban eltérő időpontokban – 1992. január 1-je és 1996. szeptember 1-je között lépett hatályba.

A *Luganói Egyezmény* jelentősége, hogy hatálybalépésével az egész nyugat-európai gazdasági térség számára megteremtette az egységes joghatósági szabályokat és a részes tagállamok bírósági határozatainak kölcsönös elismerését.

A Luganói Egyezmény előkészítői azonban még a nyugat-európai gazdasági térségen is túl tekintettek, és lehetővé tették, hogy ahhoz más országok is csatlakozhassanak, ha valamelyik részes ország ezt az ő nevében kéri [62. I. cikk b) pont] a letéteményes országtól, Svájtól. Az előírt közlések és nyilatkozatok megtétele után a tagországok egyhangú döntése szükséges egy új tagállam meghívásához.

Magyarország is megkezdte a csatlakozáshoz szükséges diplomáciai és jogi lépéseket. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk felgyorsulása, valamint az Amszterdami Szerződés hatálybalépését követően a megváltozó közösségi jogalkotás eredményeinek köszönhetően Magyarország végül nem csatlakozott a Luganói Egyezményhez. Ez, a kelet-európai országok közül egyedül Lengyelországnak sikerült 2000. február 1-jei hatállyal.⁹

A Luganói Egyezmény jelenleg „másodvirágzását éli”. Az EK – saját nevében eljárva –, Dánia, valamint az Európai Szabadkereskedelmi Társulás államai közül Svájc, Norvégia és Izland 2007. október 30-án, Luganóban aláírták a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezményt, amely bevallotta az időközben elfogadott közösségi jogi normának, a 44/2001/EK rendeletnek a szabályait kívánja kiterjeszteni a nem EK tagállamokra is.¹⁰

8 A bizottság elnöke a német Bülow volt, míg a javaslat előadója a belga Jenard lett, akinek jelentése a mai napig az egyik legfontosabb kiindulási pontja a Brüsszeli Egyezmény értelmezésének. A Brüsszeli és Luganói Egyezmények kialakulásához lásd részletesen: KENGyel Miklós – HARSÁGI Viktória: *Európai polgári eljárásjog*. Osiris, 2006, Budapest; 51–58.

9 Mindezek ellenére maradandó nyomot hagyott maga után a magyar jogrendszerben a Luganói Egyezmény. A magyar törvényalkotó ugyanis a 2000. évi CX. törvénnyel átfogóan módosította az Nmjt.-t – és részben a Pp.-t is – annak érdekében, hogy az megfeleljen az Egyezmény szövegének.

10 Rolf WAGNER – Ulrike JANZEN: *Das Lugano-Übereinkommen vom 30.10.2007*. IPRax 2010, 298. A rendeletet azóta felváltotta az 1215/2012/EU rendelet.

Tanulmány

Ezzel párhuzamosan haladt az EU jogalkotási hatáskörének bővítése a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén, melynek első lépcsőjeként – a Maastrichti Szerződés módosításának eredményeként – a kormányközi, harmadik pillérbe került ez a kérdéskör. Az Amszterdami Szerződés egyik legfontosabb vívmánya az volt, hogy mindez átkerült az első, más néven közösségi pillérbe, melynek eredményeként az EK jogalkotási hatáskört kaptak ebben a kérdéskörben az EKSz. 61. cikk c) pontja és 65. cikke alapján. A Lisszaboni Szerződés is lényeges módosításokat eredményezett: az EKSz. vonatkozó 65–69. cikkei, a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködést egyetlen, a 81. cikkbe sűrítette össze, megszüntetve így az EuB hatáskörének az EKSz. 68. cikkében volt azon korlátozását, hogy az ezen politika területén meghozott közösségi jogi normák értelmezése iránt előzetes döntéshozatali eljárást csak azok a nemzeti bíróságok kezdeményezhetnek, amelyeknek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség.

A 2009. december 1-je óta hatályos EUMSZ. 81. cikke alapján egyértelműen bővült az EU hatásköre a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén, de továbbra sem kapott felhatalmazást a polgári eljárásjog egészének átfogó szabályozására, és egy egységes – minden tagállamra kiterjedő – polgári perrendtartás megalkotására. Nem nyert hatáskört a tagállamok bírósági szervezetrendszerének egységesítésére sem, mindezek kizárólagos tagállami hatáskörben maradtak.

4. Kapcsolat az EU jogvédelmi rendszerének dimenziói között

Az EU jogvédelmi mechanizmusának jelenlegi felépítése tehát decentralizált, a nemzeti bíróságok és az EuB sajátos egymás mellé rendeltségén alapuló rendszer. Az egyetlen összekötő kapocs, intézményesített csatorna közöttük az EUMSZ. 267. cikkében szabályozott előzetes döntéshozatali eljárás. Ez a sajátos, közbenső eljárás az EuB joggyakorlatának éltető forrása, ezért nem véletlen az sem, hogy a legnagyobb hatású, az uniós jogalkalmazást és jogalkotást meghatározó ítéletei is ezen eljárásban születtek. Figyelemmel arra, hogy ennek keretei között – éppen az eljárás közbenső jellege miatt – az EuB *nem érdemben dönti el a jogvitát*, hanem a nemzeti bíró által feltett jogértelmezési kérdéseket válaszolja meg, különösen is fontos ennek időtartama. Az EU folyamatos bővülésével, az újabb tagállamokból is érkező előzetes döntéshozatali eljárás iránti kezdeményezésekkel az EuB ügyterhe is fokozatosan nőtt, aminek következményeként az eljárások időtartama is egyre hosszabb lett. A Nizzai Szerződés azon alapvető célkitűzésének megvalósítása érdekében, hogy a luxemburgi Bíróság ügyterhe csökkenjen, illetve eljárása gyorsuljon, az Eljárási Szabályzat 104/a.

cikke alapján lehetőség van az *ún. gyorsított előzetes döntéshozatali eljárásra*. Ezt az előterjesztő nemzeti bíróság kérheti, ami alapján az EuB elnöke – az előadó bíró javaslatára és a főtanácsnok meghallgatását követően – kivételesen elrendelheti azt. Ebben az esetben az elnök azonnal kitűzheti a tárgyalás időpontját, amelyről az alapeljárás feleit, valamint az Alapokmány 23. cikkében említett más érdekeltet az előzetes döntéshozatalra utalásról szóló határozat kézbesítésekor értesíti.¹¹

Ettől meg kell különböztetni az *ún. sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárást*, ami csak az EUMSZ. harmadik részének a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségre vonatkozó V. címe által érintett kérdésekben alkalmazható. Az EuB határoz ezen eljárás lefolytatásáról, főszabály szerint a kérdést előterjesztő nemzeti bíróság indokolással ellátott kérelme alapján. Az EuB – ha valószínűsíthető, hogy ezt az eljárást kell alkalmazni – kivételesen hivatalból is határozhat úgy, hogy az előzetes döntéshozatalra utalást sürgősségi eljárásban bírálja el.

A sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás egyszerűsíti az EuB előtti eljárás egyes szakaszait, de alkalmazása jelentős korlátokat támaszt az EuB, a felek és az eljárásban részt vevő egyéb érdekelt, különösen a tagállamok számára, ezért azt csak olyan körülmények esetén lehet kérni, amikor feltétlenül szükséges, hogy az EuB az előzetes döntéshozatalra utalás tárgyában a legrövidebb határidőn belül döntsön.

A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségre vonatkozó uniós szabályok változatosságára tekintettel nincs taxatív listája annak, hogy a nemzeti bíróságok milyen esetekben fontolhatják meg sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem benyújtását. Az EUMSZ. 267. cikke azonban két ilyen nevesít. Az egyik, a negyedik bekezdésében említett, fogva tartott vagy szabadságától megfosztott személy esetében, ha a személy jogi helyzetének megítéléséhez meghatározó jelentőségű a feltett kérdésre adandó válasz. A másik, ha a szülői felügyeletre vagy gyermekelhelyezésre vonatkozó jogvita során az uniós jog alapján eljáró bíróság hatásköre az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésre adandó választól függ.

5. Az uniós jog érvényesülésének garanciái

Az EU előbbieken felvázolt jogvédelmi rendszerének egyik hiányossága, hogy csak közvetett módon szabá-

¹¹ Az Eljárási Szabályzat rendelkezik arról is, hogy a felek és más érdekelt az elnök által előírt legalább tizenöt napos határidőn belül beadványokat vagy írásbeli észrevételeket nyújthatnak be. Az elnök kérheti a feleket és a többi érdekeltet, hogy a beadványukban vagy írásbeli észrevételeikben felvetett kérdések az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés lényeges jogkérdéseire korlátozódjanak.

lyozza, illetve teszi lehetővé a jogalanyok számára az uniós jog tagállami alkalmazásának kikényszeríthetőségét.

Vonatkozó EuB-ítélet hiányában egyelőre csak feltételezés, hogy egy tagállami bíróság uniós jogba ütköző ítélete miatt az adott tagállammal szemben az EUMSZ. 258. és 259. cikke (korábban EKSz. 226–227. cikkek) szerinti kötelezettségszegési eljárás indítható-e. A probléma összetettségét mutatja, hogy nem teljesen egyértelmű, mennyiben lehet egy tagállamot magát egy önálló hatalmi ág mérlegelési jogkörében hozott döntéséért felelősségre vonni.

A Bizottság sokáig még attól is eltekintett, hogy közvetlenül az EuB-hoz forduljon egy tagállam ellen, nemzeti bíróságának uniós jogba ütköző joggyakorlata miatt. 1990. augusztus 3-ig kellett várni arra, hogy a Bizottság története során először megindítsa ezen eljárás első, informális szakaszát, amikor Németországban a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof) elutasított egy felülvizsgálati eljárás iránti kérelmet, s így nem tette lehetővé, hogy az adott ügyben vitás közösségi jogi rendelkezés a luxemburgi Bíróság elé kerüljön értelmezésre. Az EuB elé azonban már nem került ez a konkrét eset.

Nem volt ennyire elnéző a Bizottság egy másik esetben, amikor az informális szakasz sikertelensége után, 2000. április 4-én végül is benyújtotta keresetlevelét az EuB-hoz az Olasz Köztársaság ellen. Ebben annak megállapítását kéri a luxemburgi Bíróságtól, hogy a tagállam nem teljesítette az EKSz. alapján fennálló kötelezettségeit, amely alapján a közösségi jog megsértésével beszédett adók magánszemélyek részére történő visszatérítésével kapcsolatos bizonyítást gyakorlatilag lehetetlenné, vagy legalábbis rendkívül nehezé tette. A luxemburgi Bíróság végül több mint három év elteltével, a C-129/00. sz. ügyben 2003. december 9. napján meghozott ítéletével a Bizottság keresetének teljes egészében helyt adott, és az Olasz Köztársaságot elmarasztalta. Az ítélet indokolásának érdekessége, hogy közvetve a nemzeti jogalkotót marasztalta el azért, hogy olyan jogszabályt hozott, aminek értelmezése nem egyértelmű, és őt kötelezte a jogszabály módosításra. Ezáltal „végrehajthatóvá” vált ez a határozata, mivel nem az elmarasztalt Olasz Köztársaság független harmadik hatalmi ága számára írt elő kötelezettséget, hanem törvényalkotó szervének.¹²

Az EuB az EKSz. 10. cikkéhez fűződő, a tagállamok kárfelelősségének kereteit vizsgáló joggyakorlata során jutott el a C-224/01. sz. Köbler-ügyben hozott ítéletében ahhoz a ponthoz, hogy kimondja: „az egyének meghatározott feltételek fennállása esetén kártérítést követelhet-

nek, ha jogaik egy tagállami, végső fokon eljáró bíróság döntése alapján a közösségi jogba ütköző módon sérülnének” (33. pont).

Az állami kárfelelősség megállapításának – korábbi joggyakorlatában már kidolgozott¹³ – hármas előfeltételét ebben az ügyben is megidézte a luxemburgi Bíróság: a megsértett közösségi jogi norma az egyén számára jogokat biztosítson, a sérelem megfelelően súlyos legyen, valamint a tagállami kötelezettségszegés és az érintett személynél bekövetkezett kár között közvetlen okozati összefüggés álljon fenn. Ezek közül a sérelem megfelelően súlyos volta az, amelynek vizsgálatakor figyelemmel kell lenni a bírói szerep sajátosságaira, valamint a jogbiztonság fontosságára. „Az állam az ilyen, közösségijog-ellenes döntésekért csak kivételes esetben felel, amikor a bíróság nyilvánvalóan megsértette a hatályos jogot. Annak eldöntésekor, hogy ez az előfeltétel teljesül-e, a kártérítési igényt elbíráló nemzeti bírónak az eset minden szempontjára figyelemmel kell lennie. Ilyen többek között a megsértett előírás pontosságának és egyértelműségének mértéke, a megsértés szándékossága, a jogi tévedés menthetősége, adott esetben közösségi szerv állásfoglalása az ügyben, csakúgy, mint az EKSz. 234. cikk (3) bekezdése szerinti előterjesztési kötelezettségnek a szóban forgó bíróság általi megsértése. A közösségi jog megsértése mindenképp megfelelően súlyosnak minősül, ha a kérdéses döntés a Bíróság vonatkozó joggyakorlatát nyilvánvalóan figyelmen kívül hagyja” (54–56. pontok). Ezt a gondolatmenetet azzal zárta az EuB, hogy mindezek az előfeltételek nem zárják ki, hogy az állam a nemzeti jogi előírások szerinti kevésbé szigorú előfeltételek alapján feleljen (57. pont).

II.

Az EU jogvédelmi rendszerének nehézségei

6. Pertartam

Az EU jogvédelmi mechanizmusának előbb ismertetett rendszerével kapcsolatban a legtöbb kritika arra irányul, hogy a jogalanyok az EuB-hoz közvetlenül csak rendkívül szűk körben fordulhatnak, illetve az előzetes döntéshozatali eljárás keretei között sem az ő döntésük az EuB-hoz való fordulás. Ez utóbbi vonatkozásában meg kell

12 BREUER, Marten: Urteile mitgliedstaatlicher Gerichte als möglicher Gegenstand eines Vertragsverletzungsverfahrens gemäß Art. 226 EG, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 2004 199–201; ROSSI, Lucia Serena – DI FEDERICO, Giacomo: Case C-129/00, Commission v. Repubblica Italiana, judgment of 9 December 2003, Full Court, nyr, Common Market Law Review 2005 829–849.

13 OBWEXER, Walter: EuGH: Staatshaftung für offenkundig gegen Gemeinschaftsrecht verstoßendes Gerichtsurteil, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 2003, 726–728.; WEGENER, Bernhard W.: (Fehl-)Urteilsverantwortung und Richterspruchprivileg in der Haftung der Mitgliedstaaten für die Verletzung von Gemeinschaftsrecht, Europarecht 2004, 84–91.; BREUER, Marten: State liability for judicial wrongs and Community law: the case of Gerhard Köbler v Austria, European Law Review 2004, 243–254.; SCOTT, Helen – BARBER, N. W.: State Liability under Francovich for Decisions of National Courts, The Law Quarterly Review, 2004, 403–406.

Tanulmány

erősíteniünk azt, hogy a nemzeti bíróságok előtti polgári peres eljárások a felek akaratautonómiájának elvén alapulnak, amivel nehezen egyeztethető össze az, hogy meghatározott eljárási cselekmény, amely ráadásul a pertartamra is lényegesen kihat, az ő kérelmük, szándékuk ellenére is megtörténhet. Mint arra utaltunk, előzetes döntéshozatali eljárást az EUMSZ. 267. cikke alapján a nemzeti bíróságok kezdeményezhetnek. Az EuB ezzel kapcsolatos *joggyakorlata töretlen és egyértelmű*: a peres feleknek semmilyen konkrét, kikényszeríthető jogosultságuk nincs ezen eljárás kezdeményezése tekintetében, az kizárólag a nemzeti bíróságok és az EuB közötti intézményesített párbeszéd eszköze.

Ebből egyértelműen következik, hogy az EuB partnerként, egyenértékű társ jogalkalmazóként tekint a nemzeti bíróságokra. Ez a nyilvánvaló megtiszteltetés egyúttal óriási felelősség is, ami nem minden esetben és nem automatikusan egyeztethető össze a nemzeti eljárásjogi szabályokkal. Az olyan jogvitákban ugyanis, ahol a felperes az igényét uniós jogszabályra alapítja, és ennek értelmezése nem egyértelmű, szinte automatikusan felmerül az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének szükségessége. A peres felek érdekei ezzel kapcsolatban azonban eltérőek: a felperes természetesen szeretné elérni azt, hogy a bíróság helyt adjon a keresetének és a vonatkozó uniós jogi normát ennek megfelelően értelmezze és alkalmazza, az alperes pedig nyilván ennek ellenkezőjében érdekelt. Mégsem teljesen magától értetődő az, hogy ilyen esetekben a felperes egyértelmű érdeke az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének indítványozása, mivel ez a közbenső eljárás jelenleg is átlagosan 17 hónapig tart. Azaz körülbelül másfél évvel meghosszabbodik az a pertartam, ami elválasztja a felperest a jogerős és végrehajtható ítélet meghozatalától.

Ma a polgári eljárásjog területén mind a jogtudomány, mind a joggyakorlat képviselői a *gyors és hatékony jogérvényesítés* megoldásait keresik. Egy üzleti vállalkozás, de egy természetes személy sem engedheti meg a mai felgyorsult társadalmi-gazdasági körülmények között, hogy követelésének teljesítésére évekig kelljen várnia. A hosszú pertartam önmagában teheti feleslegessé a bírósági úton történő jogérvényesítést.

Az EU sokat dicsért jogvédelmi mechanizmusa, annak tartóoszlopa az *előzetes döntéshozatali eljárás* éppen ennek a követelménynek nem tud eleget tenni. Mindez tapasztalható a magyar bíróságok előtti eljárások során is: a felperesek, ha igényüket uniós jogszabályra alapítják gyakran mindent megtesznek azért, hogy az ügyükben eljáró bíró ne kezdeményezzen előzetes döntéshozatali eljárást, mert nem engedhetik meg maguknak a pertartam elhúzódsát. Az eljárás lassításában érdekelt alperes viszont éppen ezen megfontolásból indítványozza ezen közbenső eljárás kezdeményezését, hiszen másfél év rengeteg mindenre, így különösen a végrehajtás alá vonható vagyontárgyak eltüntetésre is alkalmas.

7. Nyelvi sokszínűség

Az EU jogvédelmi mechanizmusának másik sokat vitatott, érezhetően gyenge pontja a nyelvi sokszínűség. Az EU-ban – ellentétben más nemzetközi jogi intézményekkel nem 1-2, hanem 24 *hivatalos nyelv* van. Ennek természetesen megvan az a jótékony hatása, hogy az egyes tagállamok polgárai könnyebben magukénak érezhetik ezt a közösséget, viszont megvan az a gyakorlati hátránya, hogy az állandó fordítási láncolatok során a legnagyobb odafigyelés mellett is megjelenhetnek hibák. E körben a legnagyobb nehézséget az okozza, hogy az egyes jogi terminus technicusok nem feltétlenül jelentik pontosan ugyanazt a különböző nyelveken. Ez szinte állandó bizonytalanságot szül, amit csak úgy lehet megoldani, ha 1-1 jogkérdés értelmezésekor az adott jogforrás legalább 3-4 különböző nyelvi változatát vetik egybe. Ez a módszer azonban rendkívül *időigényes*, így a gyakorló jogászok számára nem minden esetben alkalmazható.

Az előzetes döntéshozatali eljárásnak a *hivatalos nyelve* mindig a kezdeményező bíróság nyelvéhez igazodik. A kezdeményező végzést szükségszerűen lefordítják az EuB számára, majd az eljárás végén hozott ítéletét visszafordítják a kezdeményező bíróság nyelvére. Teszik mindezt úgy, hogy a fordító osztály munkamódszere alapján úgynevezett közvetítő nyelvek is közbeékelődnek, azaz konkrétan egy magyar bíróság által megküldött kezdeményező végzést először spanyolra fordítanak le, majd ezt franciára, ami természetesen még több esetleges hibalehetőséget hordoz magában. Az EuB, észlve ezeket a nehézségeket, a joggyakorlatát úgy alakította, hogy a megküldött kérdéseket gyakran átfogalmazza, ezzel próbálva hatékony segítséget nyújtani a nemzeti bírának. Bár ez valóban sokszor segít, és alátámasztja azt, hogy a luxemburgi testület partnerként kezeli a nemzeti bíróságokat, gyakran többet árt mint használ ez a módszer. Azaz bekövetkezhethet, hogy nem arra a kérdésre kap választ a nemzeti bír, amit feltett, és így nem biztos, hogy az ügy érdemében hozott döntéséhez ténylegesen fel is tudja használni. Adódhatna mindebből az az intelem a nemzeti bíróságok felé, hogy minél pontosabban fogalmazzák meg a kérdéseiket, és végzésük indokolásából mindaz egyértelműen kiderüljön, amire az EuB-nak a válaszadáshoz szüksége lehet, de éppen az említett *nyelvi-terminológiai sokszínűség, fordítási nehézségek* miatt ez sem eredményezne automatikus sikert.

8. Specializálódás hiánya

Az Európai Unió jelenleg hatályos teljes joganyaga rendkívül szerteágazó, annak teljes terjedelmét és mélységét átfogni és átlátni egyetlen ember sem képes. Az EuB bírái között *nincs semmilyen specializálódás*, azaz minden uniós jogterülethez és jogkérdéshez érteniük kell. Ez már önmagában is megoldhatatlan feladat. De még inkább azzá válik

ha hozzátesszük azt is, hogy egy-egy jogkérdés eldöntésénél – mint például: egy adott uniós irányelv harmonizációja megfelelő módon történt-e egy adott tagállam jogrendszerében – megköveteli az adott nemzeti jogrendszerben való elmélyülést, terminológiájának megismerését is. A ma már rendkívül összetett, részletes jogi szabályozások rendszerében minden nemzeti bírósági szervezet élén található fórumoknál megjelenik a specializálódás, azaz olyan szakemberek kerülnek oda és döntenek az adott jogvitákban, akiknek az a szűkebb szakterületükhöz tartozik. Meggyőződésem, hogy más gondolkodást, tapasztalatot igényel egy klasszikus polgári jog kérdés vagy egy közigazgatási jogi jogvita megítélése. Egymástól eltérő jogterületeken, jogágakban ma már képtelenség naprakésznek lenni, a legújabb jogszabályi módosításokat, elméleti, gyakorlati problémafelvetéseket megismerni.

Mindezek alapján szükségesnek tartom, hogy az EuB tagjainál is *megjelenjen egyfajta specializálódás*. Ennek több módja is elképzelhető. Az egyik, hogy adott tanácsok csak adott típusú ügyeket tárgyaljanak, a másik, hogy a bírói helyek megújításánál már kifejezetten adott szakterületen jártas jogászt keressenek.¹⁴

9. A kijelölő bíróság hiánya joghatósági összeütközés esetén

A perfüggőség uniós szintű szabályozása az EU jogvédelmi rendszere hiányosságainak a szükségszerű következménye: mivel minden tagállam összes nemzeti bírósága jogosult és köteles a nemzeti jogot alkalmazni, az ezen alapuló igények bárhol megindíthatók, a joghatósági szabályoknak megfelelően. Ily módon azonban fennáll annak a veszélye, hogy ugyanabban a jogvitában két különböző tagállami bíróság is eljárjon és hozzon egymással ellentétes döntést. A Brüsszel I. rendelet *perfüggőségi szabályai* lehetővé teszik, hogy egyszerű esetekben a nemzeti bírók gyorsan és hatékonyan elkerüljék az előbb említett nem kívánt helyzetet. Összetettebb, bonyolultabb kereseti kérelmek esetén azonban még az EuB vonatkozó joggyakorlatának fényében sem teljesen egyértelmű, hogy miként kell eljárnia helyesen az érintett nemzeti bíróságoknak. Ennek egyik legfőbb oka a tagállami nemzeti polgári eljárásjogi szabályokban, terminológiákban, gondolkodásban meglévő különbségek, illetve a rendelet ezen szabályainak *autonóm értelmezési kötelezettsége*. Az érintett nemzeti bíróság ilyenkor megteheti, hogy az EuB-hoz fordul előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezve, amely azonban időbe kerül. (A Lisszaboni Szerződés hatálybalépéséig ráadásul

még ezt sem teheték meg az elsőfokú bíróságok az EKSz. 68. cikkének korlátozása miatt.) A perfüggőség szabályainak helyes értelmezése és alkalmazása ráadásul még csak egy fontos előkérdés, a jogvita érdemi eldöntését nem érinti. Ugyanakkor nagyon fontos gyakorlati következményei lehetnek a peres felek számára: egyáltalán nem mindegy a számukra, hogy melyik ország bírósága előtt érvényesíthetik az igazukat: egy általuk jól ismert, esetleg hazai polgári eljárásjogi szabályok alapján, ahol nyelvi nehézségeik sincsenek, vagy egy teljesen ismeretlen jogi környezetben tehetik meg ezt.

III.

Megoldási javaslatok

Az EU jogvédelmi mechanizmusának hatékonyabbá tételét célzó javaslataim közül először a legkönnyebben megvalósíthatók felől közelíték a legnagyobb átalakítást igénylő modellek felé.

10. Az előzetes döntéshozatali eljárás szóbeli szakaszának eltörlése

A jelenlegi modell tartóoszlopa az előzetes döntéshozatali eljárás, aminek rendkívül gazdag EuB-beli és nemzeti bírósági joggyakorlata és tapasztalata van. Mint arra már utaltunk a problémák feltárásánál, ezen eljárás hatékonyságát leginkább annak esetleges elhúzódása jelenti. Az EuB Eljárési Szabályzata alapján az írásbeli szakaszt meghatározott feltételek alapján szóbeli tárgyalás követi. Ezen a tárgyaláson mindazok, akik írásban észrevételeket terjesztettek elő, a kezdeményező végzésre szóban is kifejtethetik álláspontjukat. Az ítélet meghozatalára és kihirdetésére azonban sosem ezen a tárgyaláson, hanem egy ezt követő tárgyalási napon kerül csak sor. Kétségtelen tény, hogy lehet hatása az álláspontok jobb megértése szempontjából a szóbeli tárgyalásnak, nagy hátránya ugyanakkor, hogy hónapokkal is késleltetheti az előzetes döntéshozatali eljárás befejezését. Fontos megjegyezni azt is, hogy ezeknek az észrevételeknek semmilyen kötőereje nincs az EuB számára, ítéleteiben is inkább csak szemezget az egyes beadványokból, sohasem ismerteti az összeset, illetve azok teljes tartalmát. Az előnyöket és hátrányokat mérlegelve javaslatom az, hogy ne legyen szóbeli szakasza az előzetes döntéshozatali eljárásnak. Ezzel nem sérül semmilyen ismert és elismert eljárásjogi alapelv sem, hiszen itt nem az ügy érdemében születik döntés, hanem egy speciális közbenső eljárásról van szó, melyet ráadásul nem is az alapeljárás peres felei kezdeményezhetnek. Elégészesnek tartom, hogy megmaradjon számukra – valamit a tagállamok és a Bizottság számára is – annak lehetősége, hogy írásban kifejtsek véleményüket, észrevételeiket a nemzeti bíró által feltett kérdésekre.

¹⁴ Szintén a specializálódást hiányolja: Jürgen BASEDOW: The Court of Justice and private law: valuations, general principles and the architecture of the European judiciary. In: *Panel Meeting of the 5th European Jurists' Forum*, 2009, Budapest; 163. A speciális szaktudás hiánya, és ezáltal a saját szaktanácsadóinak való bírói kiszolgáltatottságról ír Angela HUYUE ZHANG: *The Faceless Court*. <http://ssrn.com/abstract=2640861>

Tanulmány

11. A felperes előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezési jogosultságának megteremtése

Át kellene gondolni a peres felek kezdeményezési lehetőségének megteremtését is. Meggyőződésem szerint *főszabályként* ezt garantálni kellene az ügy ura, a felperes számára: ha ő úgy ítéli meg, hogy az érvényesíteni kívánt követelése megítélése szempontjából szükséges az EuB jogértelmezése, akkor ezt indítványozhassa a nemzeti bírónál, aki ehhez az indítványhoz kötve van. Ennek a megoldásnak veszélye lehet, hogy esetleg „EU-jogi aktivista” jogászok kifejezetten csak azért indítanak nemzeti bíróság előtt peres eljárást, hogy aztán adott jogkérdés tekintetében az EuB-hoz jussanak anélkül, hogy érdemi jogvitájuk lenne az alperessel. Az EuB eddigi joggyakorlata során már találkozott ezzel a problémával, és következetesen igyekszik elhárítani az ilyen, úgynevezett hipotetikus tényállású ügyeket. Egy biztonsági szelepre tehát ezen megoldás esetében szükség van: amennyiben a nemzeti bíró megítélése szerint nincs érdemi jogvita a felek között, úgy erre való hivatkozással az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése iránti kérelmet elutasíthatja. Ezen végzéssel szemben viszont feltétlenül biztosítani kellene a fellebbezési jogot a felek számára. Ez a modell természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy – a mostani megoldással egyezően – a nemzeti bíró maga is, erre irányuló kérelem hiányában fordulhasson az EuB-hoz. A változtatás abban áll, hogy a felperes eljárási, kezdeményezési jogát kibővítené.

12. Az ügyteher megosztása az Európai Unió Bírósága és a Törvényszék között

Az előzetes döntéshozatali eljárás tartamát nyilvánvalóan rövidítené az EuB kisebb ügyterhe. Ennek érdekében nem a nemzeti bíróságok kezdeményezési jogosultságát kellene korlátozni, hanem az egyes végzésekben feltett kérdéseket megosztani. Mint arra utaltunk, a Nizzai Szerződés módosításának eredményeként fennáll annak lehetősége, hogy az Alapokmány rendelkezése alapján bizonyos ügytípusokban a Törvényszék mentesítse az EuB-ot. Javaslatom szerint ezt az Alapokmányban úgy kellene szabályozni, hogy *minden előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem* az EuB-hoz érkezzen, ahol az ügyek előkészítését követően az EuB elnökeiből és bíró tagjából álló ügyrendi tanács dönt arról, hogy az adott végzést a Törvényszék vagy az EuB válaszolja meg. Az előbbihez kerülnének nyilvánvalóan azok az ügyek, amik nem feltétlenül elvi jelentőségűek, míg az EuB-nál maradnának azok, amelyek az ő elvi iránymutatását kívánják meg.

13. A bírák létszámának növelése

Az EuB és a Törvényszék bíráinak létszáma az EU tagállamainak aktuális számához igazodik. Az érkező ügyek száma, az EuB ügyterhe azonban lényegesen jobban növekedett a tagállamok létszámához képest. Felvetődik tehát annak gondolata, hogy a *bírói kar bővítésével*, több tanács létrehozásával gyorsabban és hatékonyabban lehetne feldolgozni az érkező ügyeket. Tény, hogy a nemzeti Alkotmánybíróságoknál, Legfelsőbb Bíróságoknál sem feltétlenül a bírák létszámának növelésével igyekeznek megoldani az esetleges ügyteher-növekedés problémáját. Ezen megoldás ellen szól az is, hogy a bíróság testületi jellege ellen hat a túl nagy létszám, illetve így egyre nehezebb fenntartani az egységes gondolkodást és joggyakorlatot. A Törvényszék esetében, amely elsőfokú bíróságként jár el, ezek a kételyek nem olyan erősek mint az EuB-nál, amiből az is következik, hogy ez előbbi fórum ügyterhe csökkentésének hatékony eszköze lehet a bírói kar bővítése. Ezt ismerte fel lényegében a már hivatkozott 2015/2422 rendelet is.

14. Kijelölési eljárás létrehozása

A Brüsszel I. rendelet perfüggőségi szabályozásának talán legnagyobb gyakorlati hiányossága, hogy az érintett nemzeti bíróságok eszköztelenek a kialakult helyzet gyors és hatékony feloldásában. Különösen igaz ez akkor, ha mindketten arra a következtetésre jutnak, hogy nekik kell eljárniuk, vagy ha egyikük sem akar eljárni. Az ehhez hasonló *hatásköri-illetékességi összeütközésekkel* kapcsolatos viták nem ismeretlenek egy adott tagállam nemzeti bíróságai között sem, amire a nemzeti eljárásjogi törvények többsége azt a megoldást nyújtja, hogy a bírósági szervezeti hierarchiában magasabb szinten álló bíróság *kijelöli* az eljárni köteles bíróságot, amelynek a hatáskörét és illetékességét ezt követően már senki nem vitathatja. Egy ilyen modellel rendkívül hasznos lenne uniós szinten is: vitás esetekben az EuB mint „hatásköri bíróság” nemcsak a perfüggőség szabályainak értelmezését adhatná meg előzetes döntéshozatali eljárás keretei között, hanem végzésével kijelölhetné a konkrét ügyben eljárni jogosult és köteles nemzeti bíróságot. Ennek megvalósítása talán nem is igényelné az EUMSZ. újabb módosítását, mivel az EUMSZ. 257. cikke alapján az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében a Törvényszékhez kapcsolódó különös hatáskörű törvényszékeket hozhat létre. Álláspontom szerint egy ilyen *új, speciális törvényszék* a jelenlegihez képest sokkal gyorsabban és hatékonyabban tudná a tagállami bíróságok közötti joghatósági összeütközéseket orvosolni, mely megoldás mindenekelőtt a peres felek érdekeit szolgálja.

15. Közvetlen perorvoslat az Európai Unió Bíróságához

A legérdekesebb változtatást – amely megítélésem szerint a leghatékonyabb megoldást eredményezné – az jelentené, ha az alapító atyák eredeti elképzelése megvalósulna és uniós szinten létrejönne a nemzeti bíróságok és az *EU Bíróság föderalisztikus jellegű modellje*. Ennek lényege, hogy az uniós jogon alapuló követelések érvényesítése megmaradna a nemzeti bíróságok hatáskörében, azonban a konkrét ügyben végső fokon eljáró nemzeti bíróságok határozataival szemben a felek jogorvoslattal fordulhassanak az EUB-hoz. A luxemburgi testület pedig ezen jogorvoslat vagy jogorvoslati eljárások keretei között eljárva hatályon kívül helyezhesse a nemzeti bíróság jogerős határozatát, amennyiben az nem felel meg valamilyen uniós jogszabálynak.

Ilyen, vagy ehhez hasonló megoldást szinte minden föderális állam tartományi és szövetségi bírósági szintjei közötti kapcsolatnál találhatunk. Az ilyen minták, megoldások tárháza széles, nincs más feladat, mint ezek közül a legalkalmasabbat kiválasztani és az EU szintjén megvalósítani.

A modell megválasztása során elsősorban azt kell biztosítani, hogy a peres felek saját jogon juthassanak el a tagállami bíróságoktól különálló EUB-hoz. Az EU jelenlegi társadalmi-politikai helyzetében valószínűleg illúzió lenne, akár csak gondolat szintjén is felvetni annak lehetőségét, hogy adott esetben már a keresetlevelet is egy kibővített hatáskörű és felduzzasztott Törvényszékhez lehessen benyújtani melynek határozatával szemben az EUB-hoz lehetne fellebbezni. Talán nincs is szükség azonban a nemzeti bíróságok teljes kikapcsolására az uniós jogérvényesítés modelljéből: elegendő lenne annak biztosítása, hogy az eljárás „végterméke”, a *jogerős ítélet ellen* lehessen *perorvoslati kérelemmel* az EUB-hoz fordulni.

Irányadó mintaként elsősorban a bírósági határozatokkal szemben előterjeszthető alkotmányjogi panaszok szabályozása szolgálhat, amely szinte „tálcán kínálja” az uniós jogérvényesítési modell hatékonyabbá tételének lehetőségét. Ezen jogintézmény analógiájára meg kellene teremteni az EUMSz. módosításával az „*uniós jogi panasz*” intézményét, amelynek elbírálása az EUB hatáskörébe tartozna. A nemzeti perorvoslati eszközök kimerítése után lehetne élni ezzel a rendkívüli perorvoslattal, arra hivatkozva, hogy a jogerős nemzeti bírósági ítélet az elsődleges uniós jog adott rendelkezésébe ütközik. Az EUB tárgyaláson kívül, az iratok – és a főtanácsnok indítványa

alapján – döntene, s kizárólag jogkérdésben bírálhatná felül a nemzeti határozatot. Amennyiben a vizsgált határozat az elsődleges uniós jogba ütközik, úgy az EUB azt hatályon kívül helyezheti, s a nemzeti bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezheti. Az EUB nem változtathatja meg a nemzeti határozatot, azonban a saját határozatában a nemzeti bíróságra nézve, a megismételt eljárás vonatkozásában kötelező előírásokat tehet. Ez az eljárás illetékmentes lenne, azonban az EUB-nak lehetőséget kellene teremteni arra, hogy pénzbírsággal szankcionálhassa a nyilvánvalóan alaptalan kérelmeket. Ezt a perorvoslati kérelmet csak és kizárólag jogi képviselővel eljárva lehetne benyújtani.

Egy ilyen jogorvoslati eszköz egyszerre lenne alkalmas arra, hogy az EU-polgárok eljuthassanak jogvitájukkal az EUB-hoz, valamint arra is, hogy az uniós jogi igények a mainál sokkal egységesebben érvényesülhessenek az EU 28 tagállamában.

IV. Zárszó

Tanulmányomban annak a *hipotézisnek* az igazolására tettem kísérletet, hogy az EU igazságossági deficitjének része az igazságügyi deficit: átgondolt, újszerű szervezeti és hatásköri változtatások nélkül az EU bírósági szervezetrendszere nem tudja hatékonyan betölteni azt a szerepét, hogy ne csak közigazgatási, gazdasági bíróságként működjön, hanem érvényre tudja juttatni az EU jogrendjének alapját is képező igazságossági szempontokat. A Törvényszék bírói létszáma körüli egyeztetések az annak eredményeként kialakult kompromisszum óvatosságra int: egyelőre nem látszik politikai szándék arra, hogy a tüneti kezelésen kívül mélyreható változások következzenek a közeli jövőben az EUB tekintetében.

Ennek ellenére célszerű előre gondolkodni és megvitatni a *lehetséges változtatások irányát*, hogy minél előbb kialakuljon egy olyan koncepció, ami a különböző szakmai elvárásoknak is eleget tesz. Az EU jogrendjének fejlődése a közelmúltban az alapjogok nagyobb védelmének irányába mutat, mely rendszer csak akkor lesz koherens, ha az EU ténylegesen csatlakozik az EJEE-hez. Ennek pontos feltételei és részletei már önmagában rengeteg vitát váltanak ki, de talán éppen ezen részletek kidolgozása során is szükséges az EUB szervezeti reformján elgondolkodni.

Tanulmány

SÁNDOR LÉNÁRD, az Alkotmánybíróság főtanácsadója (Budapest)

Vállalati társadalmi felelősségvállalás a nemzetközi jogban

A transznacionális vállalatok folyamatosan növekedő államhatárokon átívelő tevékenysége és világgazdasági szerepe a mai világ egyik meghatározó jellemvonása. Miközben a transznacionális vállalatok működése a belső jog szabályaitól egyre inkább függetlenedett, a nemzetközi jog a nemzetközi gazdaság fejlődésével nem tud lépést tartani. A vállalatok önkéntes társadalmi felelősségvállalása ilyen körülmények között jelent meg azzal a céllal, hogy pótolja a transznacionális vállalatok kötelezettségeit rendező nemzetközi jogi szabályokat. A tanulmány bemutatja az önkéntes társadalmi felelősségvállalások kialakulásának történelmi útját és legfontosabb céljait, továbbá megvizsgálja a társadalmi felelősségvállalások és a nemzetközi jog közötti összefüggéseket, valamint felvázolja a nemzetközi jog fejlesztésében betöltött lehetséges szerepét.

Az üzleti világ, és ebben a világban főszerepet játszó vállalatok működését az elmúlt évtizedek során egyre jelentősebb közéleti figyelem kíséri, illetve egyre intenzívebb közéleti párbeszéd zajlik természetükről, a társadalomban játszott szerepükről és társadalmi felelősségük¹ egyes kérdéseiről. E közéleti párbeszédnek különös időszínpontot ad egyfelől, hogy az *országhatárokon is* átnyúló tevékenységet végző vállalatok száma² és működésük volumene³ az elmúlt évtizedekben ugrásszerű növekedésnek indult, amely *gazdasági erejük és befolyásuk kiterjedéséhez* vezetett.⁴ Másfelől pedig éppen nemzetközi működésükből fakadóan e vállalatok a nemzetközi gazdaság meghatározó szereplőivé válva egyre inkább *eltávolodnak az egyes államok jogi kötelekeitől*. Ez a jelenség kiváltéppen abból fakad, hogy a transznacionális vállalatok hatékony és rugalmas üzleti-gazdasági működését egyidejűleg több országban honos vállalatok együttes, egymást kiegészítő tevékenysége határozza meg, vagyis a legtöbb esetben pénzügyi finanszírozásuk, termelésük és gyártási üzemeik, illetve kereskedelmi és marketingtevékenysé-

gük mind más-más országokhoz kapcsolódnak.⁵ Az egyes országokhoz kapcsolódó különböző társasági jogi identitások tehát valójában mind egyetlen gazdasági egységet tükröznek.⁶ Ebből adódik, hogy az egyes államok önmagukban legfeljebb a transznacionális vállalatok működésének csak egy-egy szeletét képesek szabályozni. A *nemzetközi jog* azonban a nemzetközi gazdaság rohamos fejlődésével *nem tudott* lépést tartani, amelynek eredményeként a transznacionális vállalatok nemzetközi jogi kötelezettségei és felelőssége jórészt rendezetlen maradt.⁷ A nemzetközi jog e kötelező minimummértékének hiányát igyekeznek pótolni a *vállalatok önkéntes társadalmi felelősségvállalásai*.

Milyen fejlődési utat jártak be a transznacionális vállalatok a történelemben? Mikor jelentek meg és milyen szerepet játszanak az önkéntes társadalmi felelősségvállalások? Milyen kapcsolatban áll a nemzetközi elismerést nyert emberi jogokkal? Vajon milyen jelentőségre tehet szert a vállalatok társadalmi felelősségvállalása a nemzetközi jogban? Jelen tanulmány a nemzetközi jog ezen újszerű kérdéseire keresi a választ, miközben igyekszik feltárni a transznacionális vállalatok felelősségét övező dilemmák lényegét, és kapcsolatát a nemzetközi elismerést nyert emberi jogokkal. A tanulmány elsőként rövid áttekintést nyújt a transznacionális vállalatok megjelenéséről és működésük nemzetközi emberi jogi dilemmáiról. Ezt követően a tanulmány bemutatja az önkéntes társadalmi felelősségvállalások megjelenésének kiváltó okát és leg-

1 A tulajdon társadalmi felelősségét Magyarország 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvénye is kimondja. Lásd erről: TÉGLÁSI András: A tulajdon védelme Magyarország Alaptörvényében – különös tekintettel az alkotmánybírósági gyakorlat lehetséges változásaira. *Alkotmánybírói Szemle*, 2012/2. szám, 121–122.; A felelős társaságirányítás lehetséges útjairól hazánkban lásd: AUER Ádám: A felelős társaságirányítás lehetséges útjai Magyarországon. In: CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): *Állam és magánjog: Törvények és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keretében*. Budapest, Pázmány Press; PPKE JÁK, 2014. 29–37.

2 Lásd: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-Corporations-Statistics.aspx>.

3 A külföldi működő tőke összegének növekedéséről lásd: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1245>.

4 Lásd: Beth STEPHENS: *The amorality of profit: Transnational Corporations and Human Rights*. *Berkely Journal of International Law*, vol. 20. (2002), 57.

5 Philip I. BLUMBERG: *The corporate entity in an era of multinational corporations*. *Delaware Journal of Corporate Law*, vol. 15. no. 2. (1990), 325.

6 Emellett érvelt India az úgynevezett Bhopal-ügyben, erről lásd: STEPHENS op. cit. 45.

7 John Gerard RUGGIE: *Just Business*. New York W.W. Norton & Company Ltd. 2013, 19–36.

főbb célját. A tanulmány végül felvázolja az önkéntes társadalmi felelősségvállalás és a nemzetközi jog lehetséges összefüggéseit, illetve perspektíváit.

A tanulmány célja, hogy átfogó képet vázoljon az üzleti világ önkéntes társadalmi felelősségvállalásának kialakulásáról és a nemzetközi elismerést nyert emberi jogok egyes összefüggéseiről, hozzájárulva az üzleti világ és a nemzetközi elismerést nyert emberi jogok kapcsolatát övező közéleti vita rendszerezéséhez.

1. A transznacionális vállalatok megjelenése a nemzetközi jogban

1.1. A gazdasági működés érdekében tulajdonosaitól elkülönült jogi személyiséggel alapított társaságok gyökerei a római jogra nyúlnak vissza, míg a modern üzleti életben szereplő előképük elsőként a 15. századi brit jogban jelent meg.⁸ Az erősödő iparosodás korában nyilvánvalóvá vált, hogy a társasági forma az üzleti tevékenység forradalmasításával a gazdaság hatékony elemévé lép elő. A folyamatosan bővülő gazdasági élet és kereskedelmi forgalom, valamint a technológiai fejlődés igényeihez illeszkedve az általános társaságalapítási lehetőség,⁹ a korlátozott tulajdonosi felelősség és a tagsági tulajdon forgalomképességének elvei a 19. század elején, míg a társaságok további társaságok tulajdonlásának, vagyis leányvállalatok alapításának lehetősége a század végén terjedt el.¹⁰ A jogosítványok ilyen kiterjesztése összhangban állt az az általános elfogadott tétellel, amely szerint a társasági működés lehetőségének biztosítása a gazdasági növekedés egyik legfőbb záloga.¹¹ E főbb társasági jogi elvek elterjedése és megerősödése járult hozzá az úgynevezett „többesintézményű vállalatok” megjelenéséhez, amelyek jellemző sajátossága, hogy míg a piacon egyetlen üzleti vállalkozásként jelennek meg, mégis több, egymásra épülő és egymást tulajdonló társaságból állnak.¹² Egyetlen üzleti és gazdasági egységet alkotnak, mégis többes a jogi identitásuk, amelynek köszönhetően a hagyományos társasági szabályozás és jogi felfogás az elmúlt száz évben egyre távolabb sodródott az üzleti élet valóságától. Különösen igaz ez a modern világ gazdasági és üzleti életét jelentősen domináló vállalatcsoportokra, amelyek esetében a tulajdonos anyavállalatok nemcsak passzív befektetőként

vannak jelen, hanem tulajdonolt társaságaik aktív irányítójaként központi szerepet játszanak a vállalatcsoport egészét érintő üzleti stratégia és üzletvitel meghatározásában.¹³ Ebből következik, hogy a jelenkor társasági jogi szabályozásai számára az egyik legnagyobb kihívást a gazdasági társaságok integrált vállalatcsoportként való működése és ennek következményei jelentik, vagyis az a kérdés, hogyan képes a gazdaság valóságához igazítani fogalomrendszerét és alapvető szabályait.

1.2. A társasági jog e világszerte jelen lévő kihívásával párhuzamosan, az elmúlt fél évszázad ugyanilyen megfontolások mentén a vállalatcsoportok *határokon áttéve*¹⁴ üzleti működésének megsokszorozódását hozta.¹⁵ E vállalatcsoportok jellemzője, hogy a vállalati funkcióknak, így például a termelésnek, a pénzügyi tervezésnek, a kereskedelemnek és a marketingtevékenységnek más-más országok adnak otthont. Mindezt az üzleti jelenséget hűen igazolja, hogy a *beruházásvédelmi jog* fejlődését a jogirodalom számos szerzője azért tartja a nemzetközi jog egyik legnagyobb sikertörténetének,¹⁶ mert mind a beruházásvédelmi megállapodások száma, mind pedig e megállapodások által közvetített működő tőke volumene a második világháborút követően szinte évről évre folyamatos növekedést mutat. E növekedést pedig megsokszorozta a tervgazdasági modell által kínált alternatíva összeesése az 1990-es évek elején.¹⁷ Az ENSZ e területért felelős különmegbízottjának becslése szerint jelenleg 80 000 transznacionális vállalat és mintegy tízszer ennyi leányvállalat működik világszerte.¹⁸ A belső, állami jog szerint megalakult vállalatcsoportokhoz hasonlóan, a transznacionális vállalatokra is jellemző, hogy *működésük integrált és tevékenységüket egyetlen, egységes üzleti stratégia mentén szervezik meg*. Ebből következik, hogy az egyes országokban működő vállalatrészeik nem feltét-

8 STEPHENS op. cit. 5.

9 Eleinte a gazdasági társaságokat jogalkotói aktussal alapították, az általános társaságalapítási lehetőséget első ízben az amerikai New York államban biztosították 1811-ben; N.Y. Act of Mar. 22, 1811.

10 BLUMBERG op. cit. 286.

11 BLUMBERG op. cit. 287.

12 A vállalatcsoportok kialakulásának e fázisában több jogosítvány már az eredeti célján túlmutató többletjogokat is biztosított, így például a korlátozott felelősség intézménye, amely eredeti célját tekintve a természetes személy befektetők védelmét, nem pedig a vállalatcsoport egészének védelmét szolgálta.

13 BLUMBERG: op. cit. 327.

14 A világ első valódi transznacionális társaságává az amerikai *Singer* varrógépgyár vált azzal, hogy még 1882-ben megépítette glasgow-i összerelő üzemét, erről lásd: Peter MUSCHLINSKI: *Multinational Enterprises and the Law*. Blackwell Publishers 1995., 21.

15 Az UNCTAD felmérései szerint a külföldi működőtőke-beruházások volumene ugyan mindig a világ gazdaság ciklusainak ingadozását követve változott, de átlagát tekintve az elmúlt fél évszázadban folyamatosan növekedett és 2014-ben elérte az 1,23 billió amerikai dollárt. Ezenkívül mind a transznacionális vállalatok termelésének volumene, mind pedig az általuk tulajdonolt külföldi eszközök folyamatos növekedést mutatnak. Erről bővebben lásd: World Investment Report 2015, United Nations 2015.

16 Jeswald W. SALACUSE: *The Emerging Global Regime for Investment*. Harvard International Law Journal vol. 51. no. 2. (2010), 428.; a beruházásvédelmi jog átfogó feldolgozását a magyar jogirodalomban lásd: VÖRÖS Imre: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. KRIM Bt., Budapest, 2004. I. köt. III. fejezet, 112–151.

17 Seymour J. RUBIN: *Transnational Corporation and International Codes of Conduct: A Study of the Relationship Between International Legal Cooperation and Economic Development*. American University International Law Review, vol. 10. no. 4 (1995), 1276.

18 Olivier DE SCHUTTER: *Towards a New Treaty on Business and Human Rights*. Business and Human Rights Journal vol 1. no. 1 (2016), 58.

Tanulmány

lenül a saját, hanem sokkal inkább az *ellenőrző* transznacionális vállalat versenyképességéért és érdekeiért dolgoznak. Jórészt ennek köszönhető, hogy egy-egy állam a transznacionális vállalatok tevékenységeit teljes egészében már nem, annak legfeljebb csak egy-egy szeletét képes szabályozni.¹⁹ Míg tehát a modernkori vállalatok egy része ilyen transznacionális gazdasági és üzleti működésbe kezdett, addig a tevékenységüket szabályozó társasági jogi szabályok megrekedtek a 19. századot jellemző világban, amely az üzleti struktúra és a jogi szabályozás elszakadásához vezetett. Ehhez illeszkedően az elmúlt évszázadban megerősödött nemzetközi kereskedelem és beruházások modernkori jellemzői egyfelől az országok kölcsönös függősége, másfelől pedig a transznacionális vállalatok kiemelt és folyamatosan növekvő szerepe. A transznacionális vállalatok ebben a környezetben, főképpen a belső jogi szabályok és mércék elégtelensége miatt jelentek meg a nemzetközi jog horizontján, és egyúttal mind jelentősebb érdeklődésre is számot tartanak mind a nemzetközi jog fejlesztéséről szóló tudományos párbeszédekben, mind pedig a nemzetközi szervezetek szabályalkotásai során.

1.3. A nemzetközi jog a külföldi beruházásokra a fejlődés zálogaként tekintett és az elmúlt fél évszázadban, ezzel összefüggésben meghatározta a bejegyzés szerinti állam és a fogadó állam viszonyának alapjait, a fogadó állam kötelezettségeinek mércéit a beruházókkal szemben, valamint emellett az emberi jogi mércéken keresztül az államok kötelezettségeit saját lakosságukkal szemben. Ugyanakkor a beruházóként megjelenő transznacionális vállalatok és a helyi lakosság, valamint az egyének közötti viszonyról hallgatott.²⁰ Számos szerző egyetért abban, hogy a transznacionális vállalatok nemzetközi jogi kötelezettségeinek és felelősségének egyes kérdései hasonló dilemmákat rejtenek, mint a szuverén államok *emberi jogokért viselt felelősségének* kérdése, amely forradalmasította és egyúttal meghatározta a nemzetközi jog második világháborút követő egyik fő fejlődési irányát.²¹ Egyfelől a felfogás alapjaként jelölik meg, hogy a transznacionális vállalatok gazdasági erejének, és így befolyásának, tényleges hatalmának növekedése hasonló helyzetként értékelhető, mint az emberi jogok nemzetközi védelmének megalkotását életre hívó történelmi feltételek a második világháborút követően.²² Ennek oka, hogy a transznacionális vállalatok működése az emberek, és így az *emberi jo-*

gok érvényesülésének nagy szeletére *intenzív és közvetlen* hatást gyakorol, így érinti a munkavállalókat, a fogyasztókat, illetve annak a helyi közösségnek az életfeltételeit, amelyben üzleti, gazdasági tevékenységüket kifejtik.²³ Ugyanakkor emellett hiányoznak működésük legalapvetőbb, univerzális jogi garanciái, hiszen a belső jogi szabályok tevékenységük teljes spektrumának legfeljebb csak egy-egy szeletét foghatják át. Másfelől pedig a transznacionális vállalatok tevékenységének megítélését érintő emberi jogi, környezetvédelmi és munkajogi mércék iránti igényt és ezzel együtt az államok szuverenitására épülő nemzetközi jog fogyatékosságát jelzi, hogy mind számukat, mind pedig működésüket és hatáskörüket tekintve a második világháborút követően növekedésnek indultak azok a *nemzetközi szervezetek*, amelyek olyan célokat kívánnak elérni, amelyekre az államok önmagukban nem tudtak megoldást nyújtani, vagy amelyben nem tudtak egyezségekre jutni, így többek között a transznacionális vállalatok működésének mércéjéül szolgáló irányelvek kimunkálása és elfogadása.²⁴ Ennek megfelelően első ízben a fejlett országok gazdaságpolitikáját formáló nemzetközi szervezet, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (a továbbiakban: OECD) fogadott el 1976-ban olyan irányelveket,²⁵ amelyek a transznacionális vállalatok mind belföldi, mind pedig külhoni magatartásainak általános kereteit ajánlászerűen határozták meg. Így minimális mércét állítottak többek között a transznacionális vállalatok munkaügyi kapcsolatai és a környezetet, valamint az emberi egészséget érintő tevékenységei elé. Az irányelvek 2000-es átfogó jellegű felülvizsgálata során egyfelől kifejezetten nevesítették a *fogadó állam nemzetközi emberi jogi kötelezettségeinek* tiszteletben tartását, másfelől pedig az irányelvek hatályát kiterjesztették az üzleti partnerek, így az alvállalkozók és a beszállítók magatartására is. Az OECD irányelvekhez társult 1977-ben a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (a továbbiakban: ILO) keretében elfogadott úgynevezett

23 RUGGIE op. cit. XXV–XXVIII.

24 A nemzetközi jog államok konszenzusára épülő hagyományos felfogásának megtörését világosan jelzi a nem állami szereplők megjelenése és szerepük megnövekedése a huszadik század második felében, amely szoros összefüggésben áll egyfelől a nemzetközi közösség közös céljainak megsokszorozódásával és a nemzetközi jog szabályozási körének, másfelől pedig az államok kölcsönös függőségének erősödésével is. A nemzetközi kapcsolatok e modern kihívásait a nemzetközi jog hagyományos jogforrási rendszere nehezen követi, amelynek eredményeként a normaalkotás olyan új csatornákat keres, amelyek rugalmas és gyors válaszokat nyújtanak a kihívásokra. Erről lásd bővebben: Andrew CLAPHAM: *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford University Press 2006., 29–32.; és Armin von BOGDANDY: *Globalisation and Europe: How to Square Democracy, Globalisation and International Law*. European Journal of International Law, vol. 15. no. 5. (2004), 902.

25 OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 15 I.L.M. 969 (1976), elérhető: <http://www.oecd.org/corporate/mne/>.

19 Jonathan I. CHARNEY: *Transnational Corporations and Developing Public International Law*. Duke Law Journal vol. (1983), 749.

20 Steven R. RATNER: *Corporations and human rights: a theory of legal responsibility*. Yale Law Journal vol. 111. (2001), 460.

21 Douglas CASSEL: *Corporate Initiatives: A Second Human Rights Revolution?* Fordham International Law Journal, vol 19. no. 5. (1995).

22 A transznacionális vállalatok piaci és gazdasági dominanciája az 1960-as évektől vált a nemzetközi közélet figyelmének egyik meghatározó témájává.

„Tripartite Declaration”,²⁶ amely a munka világához tartozó kérdések széles spektrumát fogja át azzal a kifejezett céllal, hogy elősegítse a transznacionális vállalatok hozzájárulását a fogadó közösségek gazdasági és társadalmi fejlődéséhez.²⁷ Szintén az OECD irányelveket egészíti ki az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (a továbbiakban: UNCTAD) által 1980-ban elfogadott úgynevezett „Restrictive Business Practice Set”.²⁸

A transznacionális vállalatok emberi jogok megsértéséért viselt felelősségének a jogirodalom általában három tipikus esetét azonosítja. Elsőként azok a helyzetek érdemesek említésre, amelyekben a fejlődő, tőkeimportáló országok, leginkább gazdasági szükségből, nem képesek vagy nem hajlandók érvényesíteni az emberi jogokat védő állami és nemzetközi mércéket a beruházókkal szemben. Ennélfogva a transznacionális vállalatok üzletpolitikáját, gyakorlatát, szerződéseit és működését sem ellenőrzik. Emellett előfordulhat, hogy egy-egy terület tényleges igazgatását is átadják a beruházó vállalatnak²⁹, illetve némely esetben maguk is tevőlegesen járulnak hozzá emberi jogi jogsértések elkövetéséhez. Másodsorban az az esetkör említhető, amelyben maga a fogadó állam nem tartja meg az alapvető nemzetközi emberi jogi sztenderdeket, és amely politikájához a beruházó vállalat erőforrásait és segítségét használja.³⁰ Végül harmadsorban azok a helyzetek említhetők, amelyekben a világméretű termelési láncsal működő transznacionális vállalat tevékenységét a fogadó állam nem szabályozza, és e kötelezettségének a belügyekbe való beavatkozás tilalma miatt a bejegyzés szerinti állam sem tesz eleget.³¹

1.4. Annak ellenére azonban, hogy a transznacionális vállalatok nemzetközi jogi elismerést nyert emberi jogi jogértésekben játszott lehetséges szerepeinek veszélyét idejekorán felismerték,³² a nemzetközi jog sem e vállalatok teljes jogalanyiságát, sem pedig nemzetközi jogi felelősségét nem ismeri el. Az ENSZ keretében több ízben kezdeményezték olyan univerzális nemzetközi szerződés megalkotását, amely kifejezetten a transznacionális vállalatok tevékenységének jogi kereteit jelölte ki. Elsőként – nem sokkal az első univerzális emberi jogi egyezségek mányok megkötését követően – az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa kezdeményezésére 1975 januárjában

kezdte meg működését a transznacionális vállalatokkal foglalkozó bizottság, az úgynevezett „Commission on Transnational Commission”, amelynek egyik céljaul határozották meg a nemzetközi emberi jogi követelményeket érvényre juttató vállalati magatartáskódex megalkotását.³³ Az előkészítő munkálatok során együtt tárgyalták a beruházók védelmét szolgáló elveket a transznacionális vállalatok kötelezettségeivel. Javarást a tervgazdasági modellel összeomlása miatt az 1990-es évek elejére elkészült végső tervezet felől azonban már nem született egyezés.³⁴ A kötelező nemzetközi norma megalkotásának következő állomását az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának keretei között 1998 augusztusában megkezdődött munka jelzi.³⁵ Ennek eredményeként 2003 augusztusában mutatták be a transznacionális és más üzleti vállalkozások emberi jogi felelősségéről szóló normákat, amelyek legjelentősebb újításai közé tartozott a transznacionális vállalatok jogalanyiságának elismerése, a beszállítói lánc egészére kiterjedő kötelezettségek előírása, valamint a független és nyilvános ellenőrzési rendszer bevezetése.³⁶ Az üzleti világ, valamint jó néhány állam ellenállása miatt azonban a szerződéstervezetről az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa határozatában rögzítette, hogy nemzetközi jogi értelemben nincsen kötelező ereje, vagyis az eredeti kodifikációs szándéktól eltérően nem haladták meg a *soft law* jellegét.³⁷ Több fejlődő állam kezdeményezése alapján azonban az Emberi Jogi Tanács 2014 júniusában ismét egy olyan kormányközi szakértő bizottság felállításáról határozott, amelynek célja, hogy kidolgozza a transznacionális vállalatok és más üzleti társaságok tevékenységének nemzetközi emberi jogi mércéit.³⁸

2. A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának megjelenése, rendszere és funkciója

2.1. A transznacionális vállalatok működésének hatása és következményei megosztják a közgazdász szakmát. Egy-

26 Elérhető: http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_094386/lang-en/index.htm.

27 CLAPHAM op. cit. 211–212.

28 Elérhető: <http://unctad.org/en/Pages/Meetings/Restrictive-Business-Practices.aspx>.

29 Így történt például az 1970-es és '80-as években a nyugat-indonéz Irian-Jaya térségében, amelyet ténylegesen a Freeport – McMoRan társaság igazgatott, erről lásd: RATNER op. cit. 462.

30 Ilyenre példa volt a közelmúltban Dél-Afrika a hátrányos megkülönböztetések terén, valamint jelenleg is példa Kína a véleménynyilvánítási és sajtószabadságával összefüggésben, lásd: RUGGIE op. cit. 14–19.

31 RATNER op. cit. 462–463.

32 STEPHENS op. cit. 49.

33 ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács 1972. július 28. napján kelt 1721. (LIII) számú határozata.

34 Karl P. SAUVANT: *The negotiation of the United Nations Code of Conduct on Transnational Corporation*. The Journal of World Investment and Trade, 2015. 56–62. A sikertelen kísérletet követően a UNCTC hatásköreit 1994-ben átvette az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD).

35 Resolution E/CN.4/SUB.2/RES/1998/8.; elérhető: http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=8140.

36 David WEISSBRODT et al: *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises With Regard to Human Rights*. The American Journal of International Law vol. 97. (2003), 910–911.

37 Commission on Human Rights Resolution 116/2004., E/CN.4./2004/L.73/Rev.1(16 Apr.2004).

38 A/HRC Res. 26/9, Elaboration of an International Legally Binding Instrument on Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Respect to Human Rights.

Tanulmány

felől számos szerző vélekedik úgy, hogy a transznacionális vállalatok rendkívül hatékony gazdasági és üzleti egységek, amelyek belső koordinációs képességükkel versenyképesebbek a csupán egyetlen állam keretei között működő vállalatokhoz képest.³⁹ Másfelől a kritikák gyökere abban összegezhető, hogy a transznacionális vállalatok részei nem feltétlenül a működésüknek otthont nyújtó gazdaságot vagy piacot erősítik, hanem az *ellenőrző vállalatok versenyképességét növelik*, hiszen ez utóbbi irányításának alárendelten működnek. Az elmúlt fél évszázad tapasztalatai alapján azonban egyetértés mutatkozik, hogy a transznacionális vállalatok működését és felelősségét érintően a *nemzetközi jog mércéi és szabályai* jelenleg *hiányosak*, nem kielégítőek, és e hiányosságokból káros következmények fakadhatnak. E hiányosság tetten érhető többek között a korlátozott nemzetközi jogalanyiság, illetve a nemzetközi emberi jogi szabályokhoz hasonló minimumkövetelmények, valamint a környezetvédelmi és a fenntartható fejlődés egységes nemzetközi mércéjének hiányában. A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának fogalma ebben a transznacionális üzleti környezetben fogant meg az 1970-es években.⁴⁰ Kiváltó okai pedig a nemzetközi jogi szabályozás hiányosságai-ban és annak káros következményeiben gyökereztek.

2.2. Elsőként az amerikai General Motors 1977-ben fogadott el önkéntes társadalmi felelősségvállalásról szóló összesen hat olyan elvet, amely köré kívánta szervezni a társaság tengerentúli tevékenységének minimális garanciáit. A kidolgozásukban oroszlánrészt vállaló igazgató-sági tag, *Leon Sullivan* tiszteletesről „*Sullivan elveknek*” keresztelt alapelvek elsődlegesen a dél-afrikai apartheid rendszerben működő üzleti környezet által okozott sérelmekre kívántak orvoslást nyújtani. Ennek megfelelően elsősorban a munkaügyi kapcsolatok terén törekedtek a diszkrimináció felszámolására, így a fair bérezés és más egyéb egészségügyi, lakhatási és közlekedési juttatások, valamint a menedzseri, vezetői előléptetések és képzések terén. Az elvek megtartását egy külső auditáló ellenőrizte. A „*Sullivan elvek*” látszólagos sikerét jelzi, hogy az 1980-as évek derekán már mintegy 200 Dél-Afrikában működő külföldi vállalat is elfogadta őket.⁴¹ És bár az apartheid rendszer ledöntéséhez önmagukban ezek az elvek nem bizonyultak elégségesnek, mégis, megtörve a kormányzati politika koherenciáját, jelentősen hozzájárultak a *munkahelyi szegregáció fokozatos lebontásához*. A „*Sullivan elvek*” jelentősége abban állt, hogy forduló-

pontot szimbolizálnak a vállalatok működéseit érintő társadalmi elvárásokról folytatott közéleti párbeszédben, miszerint a vállalatok nem egyedül tulajdonosaiknak felelősek, hanem annak a közösségnek is, amelyben tevékenységüket végzik. A „*Sullivan elveket*” nem sokkal később, az 1980-as évek közepén követték az úgynevezett „*MacBride elvek*”, amelyet a protestáns többségű Észak-Írországbán kezdeményeztek a katolikus munkavállalók esélyegyenlőségének biztosítása érdekében. Sikerét jelzi, hogy az Észak-Írországbán működő amerikai vállalatok közel fele elfogadta, és érvényt is szerzett az elveknek.⁴²

2.3. Az 1990-es évek a *vállalati társadalmi felelősségvállalások felívelésének évtizedét* hozta, amelyet egyfelől a transznacionális vállalatok nemzetközi jogi felelősségét szabályozó nemzetközi szerződés megalkotásának kudarcára,⁴³ másfelől pedig külföldi beruházások számának és volumenének hirtelen megszokszorozódása, valamint az 1980-as években érvényesített, az állam kisebb gazdasági szerepvállalását valló neoliberális gazdaságpolitika sarkallt.⁴⁴ Ez utóbbi sok esetben olyan transznacionális vállalati működésekhez vezetett, amelyek a minimálisan elfogadott nemzetközi munkaügyi, környezetvédelmi és emberi jogi mércéknek sem feleltek meg,⁴⁵ és amelynek nyomán egyre nyilvánvalóbbá vált a nemzetközi jogi szabályozás elégtelensége, így különösképpen a transznacionális vállalatok jogalanyiságának, kötelezettségeinek és felelősségének hiánya. Ilyen főbb körülmények indokolták a globális méretű⁴⁶ társadalmi felelősségvállalási elvek életre hívását, amelyek elfogadásában az üzleti közösséget egyidejűleg többes szempontok vezették. Egyfelől az *etikai és az emberi jogi tartalmú vállalások* elfogadása saját gazdasági és üzleti racionális érdekük. A társadalmi felelősségvállalások és az üzleti világ piaci racionalitását vallók közötti éles ellentmondás ugyanis ma már egyre

39 Detlev F. VAGTS: *The Multinational Enterprise: A New Challenge for Transnational Law*. Harvard Law Review, vol. 83. (1970), 756.

40 A társadalmi felelősségvállalás gyökerei még korábbra, egészen az 1930-as évekre nyúlnak vissza, amikor a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara elkészítette a *Code of Standards of Advertising Practice* elnevezésű magatartási kódexet, lásd: Helen KELLER: *Corporate Codes of Conduct and their implementation: the question of legitimacy*; elérhető: www.yale.edu/macmillan/Heken_Keller_Paper.pdf.

41 CASSEL op. cit. 1970.

42 CASSEL op. cit. 1971–1972.

43 A társadalmi felelősségvállalási elvek kiindulópontját sok esetben a UN Draft Codes on TNC jelentette, lásd: Helen KELLER: *Corporate Codes of Conduct and their implementation: the question of legitimacy*; elérhető: www.yale.edu/macmillan/Heken_Keller_Paper.pdf

44 Ezt a gazdaságpolitikát képviselte az amerikai Reagan adminisztráció, valamint Margaret Thatcher brit miniszterelnök, lásd: Kenneth J. VANDEVELDE: *A brief history of international investment agreements*. University of California Volume 12, 2005., 178.

45 Idesorolható többek között a *Bhopal* ipari katasztrófa Indiában, vagy a perui *Yanacocha* aranykitermeléssel összefüggő környezetvédelmi és emberi jogi jogsértések. Ezek az esetek világítottak rá arra, hogy sem a nemzetközi jog, sem pedig az anyavállalatok bejegyzés szerinti állama nem kínál kellő megoldást ezen emberi jogi visszaélések megelőzéséhez, illetve orvoslásához.

46 Szemben a globális méretű önkéntes kötelezettségvállalásokkal, az 1990-es éveket megelőzően kifejezetten egy-egy olyan ország vagy régió tekintetében fogadtak el ilyen elveket, amelyek jogi szabályozása nem felelt meg az általánosan elfogadott emberi jogi mércéknek, mint például Dél-Afrika vagy Észak-Írország eseteiben.

inkább gyengülni látszik.⁴⁷ Ennek oka elsősorban a piacra bevezetett jóhírnév megőrzéséhez fűződő üzleti érdek felismerése, hiszen azon túl, hogy a vállalati jóhírnév piaci értéket képvisel, közvetlenül befolyásolja a vállalat értékét, illetőleg a befektetők döntéseit, amely megszabja a vállalat jövőbeli növekedési és stratégiai lehetőségeit is.⁴⁸ Másfelől az önkéntes elvek elfogadásával kívánták elhárítani akár az extraterritoriális nemzeti, akár nemzetközi közjogi szabályok megalkotását, amelyek az önkéntes vállalatoknál minden bizonnyal nagyobb költséget jelentenek a transznacionális vállalatok működésére. Az alapvetően költség szempontú megfontolások, mint a márkanév, vállalati hírnév presztízsének megőrzése, valamint a közjogi szabályozás elhárítása mellett végül szerepet játszik a társadalmi felelősségvállalások legitimációs ereje is, vagyis amikor egy vállalat azért fogadja el, mert működésének orientációs pontját látja benne. Az önkéntes társadalmi felelősségvállalások elterjedésének és népszerűségének gyors növekedését jelzi, hogy míg a '90-es évek elején a világ legerősebb 250 vállalatának alig több mint 10%-a készített nyilvános ilyen jelentést, addig jelenleg ez az arány 90–95% között mozog.⁴⁹ Sokszínűségüknek köszönhetően egységes meghatározásuk nincsen, általánosan elfogadott, morális alapokon álló kiindulópontjuk, hogy a vállalati működés nemcsak a tulajdonos szűk értelemben vett érdekét szolgálhatja, hanem annak a közösségnek az érdekeit, amelyben tevékenységüket kifejtik.⁵⁰

2.4. Népszerűségük és gyors elterjedésük miatt a társadalmi felelősségvállalások sokrétűek és többféle rendszerezésük ismert. Megalkotójukat tekintve akképpen csoportosíthatók, hogy vállalati, iparági avagy a többi érdekelt féllal, így a civil szervezetekkel és szakszervezetekkel együttesen kidolgozott (ún. *multistakeholder*) elvek, mely sorrend egyúttal fejlődésüket, kialakulásuk idő-

pontjait is jelzi. Elsőként az egyéni vállalatok által *egyoldalúan kidolgozott elvek* jelentek meg, amelyeket vagy csak saját működésükre, vagy pedig szerződéses partnereikre, így például beszállítóikra is alkalmaztak. Az egyéni elvek megjelenését követően jellemzően az egy ipárhoz tartozó vállalatokat tömörítő szervezetek dolgozták ki az *iparági elveket*. Egyik első ilyen jellegű társadalmi felelősségvállalási program volt a Nemzetközi Vegyészeti Szövetség vegyészeti iparágban kidolgozott úgynevezett „*Responsible Care*” programja.⁵¹ Legfontosabb előnyük, hogy versenysemlegesek, vagyis az iparágban egymás versenytársaiként működő valamennyi vállalatra egyformán érvényesek, nem kedvezményeznek egyik vagy másik vállalatnak. A legutóbbi években megjelent ún. *multistakeholder kezdeményezések* pedig a társadalmi felelősségvállalások kidolgozásában való plurális részvételi lehetőségen keresztül növelik e kezdeményezések legitimációs erejét, és egyúttal azt a hitelességi fogyatékoságot igyekeznek kiküszöbölni, amely ezen elvek kidolgozásának egyoldalúságából fakadt.⁵² E körben érdemel külön kiemelés az ún. *Global Compact* néven ismert tíz emberi jogi jellegű alapelv, amely az ENSZ főtitkárának kezdeményezése alapján az évezred végén született meg.⁵³ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára visszautalva, a *Global Compact* jórészt olyan emberi jogi, illetve munkajogi és környezetvédelmi elveket fogalmaz meg, amelyekhez a vállalatok szabadon csatlakozhatnak. Sikerét jelzi, hogy ez ideig több, mint nyolcezer vállalat fogadta el előírásait mind saját működésében, mind pedig tágabb szerződéses kapcsolataiban. További rendszerezési szempontot jelent a hatályuk szerinti csoportosítás, amely szerint vagy kizárólag a vállalat működésére, vagy pedig szerződéses kapcsolataira, egész beszállítói láncolatára, illetve valamennyi alvállalkozójára vonatkozik. A fejlődés egyértelműen a szélesebb hatály elfogadása fele mutat,⁵⁴ ugyanakkor egyelőre kihívást jelent azoknak a beszállítóknak a helyzete, akik egyszerre több olyan megrendelőnek is teljesítenek, amelyek különböző társadalmi felelősségvállalási szabályokat fogadtak el.

47 Milton Friedman és William Safire amerikai közgazdászok által hangoztatott álláspont szerint a piacon működő vállalatok egyetlen felelőssége, hogy nyereségét szerezzék. Ugyanakkor a mai piaci és gazdasági környezet a költségminimalizálás szempontjánál jóval összetettebb elvárásokat fogalmaz meg, és ezzel egyidejűleg a telekommunikációs technika fejlődése, valamint a jogvédő civil szervezetek globális jelenléte és megerősödése rövid idő leforgása alatt, nagy nyilvánosságot képes biztosítani olyan emberi jogi visszasságoknak is, amelyek üzleti szereplők magatartására vezethetők vissza. Ennek megfelelően a gyermekmunka, illetve kényszermunka alkalmazását, avagy a környezetet szennyező magatartását elítélő közvélemény súlyosan roncsolhatja az üzlet jó hírnevét, ami egyidejűleg a társaság versenyképességének csökkenését eredményezi.

48 Ennek köszönhető, hogy az FTSE és Dow Jones vállalatokat bevezették a FTSE4GOOD and Dow Jones Sustainability Indexekre is, amelyek a vállalatok társadalmi felelősségvállalását érintő teljesítményeit mérik.

49 KPMG, International Survey on Corporate Sustainability Reporting (2015), elérhető: <https://home.kpmg.com/xx/en/home.html>. Ez a látványos növekedés javarészt azzal áll összefüggésben, hogy egyre több ország társasági jogi előírásai írják elő, hogy az éves pénzügyi jelentések mellett a vállalatok a társadalmi felelősségvállalási elvek érvényesítéséről szóló jelentést is készítsenek, illetve hozzanak nyilvánosságra.

50 Ilias BANTEKAS: *Corporate Social Responsibility in International Law*. Boston University International Law Journal, vol. 22, (2004), 322.

51 Lásd: <http://www.icca-chem.org/en/Home/Responsible-care/>

52 Helen KELLER: *Corporate Codes of Conduct and their implementation: the question of legitimacy*; elérhető: www.yale.edu/macmillan/Helen_Keller_Paper.pdf.

Ilyen kezdeményezésekre példa az Ethical Trading Initiatives (ETI), elérhető: <http://www.ethicaltrade.org/>; illetve Social Accountability (SA8000), elérhető: <http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&PageID=937>; vagy a Global Sullivan Principles, elérhető: <http://www.thesullivanfoundation.org/The-Global-Sullivan-Principles.html>

53 Elérhető: <https://www.unglobalcompact.org/>

54 Ezt igazolja, hogy az OECD irányelvek 2000-es felülvizsgálatának egyik legjelentősebb eredményei közé számít, hogy hatálya kibővült áttörve az egyes vállalatokat és felölelte a vállalatok szerződéses üzleti partnereit is. 1995-ben a Starbucks lett az első tőzsdére bevezetett olyan társaság, amely emberi jogi követelményeket fogalmazott meg kávébeszállítói láncolatával szemben, erről lásd: <http://pucl.princeton.edu/sheetreader.php?obj=zg64tm84f>

Tanulmány

Rendszerezésük során további szempontként jelenik meg a társadalmi felelősségvállalás tartalom szerinti osztályozása. Megszövegezésük szerint lehetnek általánosak és nagyratörők,⁵⁵ vagy pedig részletesebbek és így konkrét esetekben könnyebben alkalmazhatók.⁵⁶ Szabályozási tárgyak szerint pedig emberi jogi mércéket, munkajogi sztenderdeket, avagy környezetvédelmi és a fenntartható fejlődés elvét elősegítő garanciákat tartalmaznak innovatív módon.⁵⁷ Elsődlegesen azért az emberi jogi mércéket érdemes említeni, mert egyfelől a társadalmi felelősségvállalások saját inspirációjukat az állami szabályozás és közhatalmi intézkedések mércéjeként szolgáló morális karakterű emberi jogi elvekből merítették,⁵⁸ másfelől pedig ennek a nemzetközi jogban fellelhető hiányát kívánják pótolni.⁵⁹ A társadalmi felelősségvállalások e része valamennyi olyan *emberi jogi kérdést felölelhet*, amely érinti annak a közösségnek a lakosait, amelyre egy-egy transznacionális vállalat szerteágazó működése hatást gyakorol.⁶⁰ Ideértendőek elsősorban az élethez való jogot védelmező, a kínzás és embertelen bánásmód elleni garanciákat, az erőszakos kilakoltatás elleni, illetve tulajdoni védelmet⁶¹ nyújtó, valamint a gyülekezést és a véleménynyilvánítást szabad lehetőségét magukban foglaló emberi jogok.⁶² A klasszikus emberi jogok valamint a társadalmi felelősségvállalásokhoz kapcsolódó emberi jogi nyilatkozatok közötti legfőbb különbség, hogy ez utóbbiak az érintett helyi lakosság *kollektív jogainak* tiszteletben tar-

tását is elismerik.⁶³ Másodsorban a *munkaügyi sztenderdek* szükséges említeni, amelyeket a társadalmi felelősségvállalások a legnagyobb arányban tartalmaznak⁶⁴ és amelyek egy része egyúttal az emberi jogi elismerést nyert mércék védelme alatt is áll, így például a kényszer-munka vagy gyermekmunka, illetve hátrányos megkülönböztetés tilalma. A munkaügyi sztenderdek további elemei ugyan nem részei a nemzetközi elismerést nyert emberi jogoknak, ám számos társadalmi felelősségvállalás tartalmazza például a kollektív munkaügyi tárgyalásokhoz való jogot, illetve az egészségügyi és munkabiztonsági, valamint a munkaidő felső határát kijelölő szabályokat.⁶⁵ A nemzetközi környezetvédelmi szabályok elvi magját alkotó fenntartható fejlődés lényege, hogy az üzleti, gazdasági növekedési célkitűzéseknek összhangban kell állniuk a környezet megővésének követelményeivel.⁶⁶ Ilyen tartalmú társadalmi felelősségvállalások mindig egy-egy konkrét beruházással összefüggésben jelennek meg, többnyire a kormányközi intézmények finanszírozásának, illetve biztosításának előírásaként.⁶⁷ A hatékony környezetvédelmi szempontú társadalmi felelősségvállalási elvek elfogadásának jelentősége abban áll, hogy általában a transznacionális vállalatok rendelkeznek azzal a kapacitással és szakértelemmel, amely olyan új technológiák⁶⁸ kifejlesztéséhez, alkalmazásához és elterjedéséhez szükséges, amelyek az elvet ténylegesen érvényre juttatják.⁶⁹

2.5. Nemzetközi jogi szempontból a társadalmi felelősségvállalások alapvetően *kettős* vagy *hibrid természetűek*. Egyfelől a társadalmi felelősségvállalások nem a jogalkotók, hanem a vállalati magánszféra kezdeményezései. Megalkotásukban és érvényre juttatásukban ezért az üzletág kívánalmait, így a *vállalatirányítási* és a *vállalati struktúra* játsszák a *legfőbb szerepet*. Ebből adódik innovatív és rugalmas természetük is, amely képes áthidalni olyan kérdéseket, mint például az államhatárokon meg-

55 Erre példaként szolgálnak az OECD irányelvek, vagy az International Code of Ethics for Canadian Business, amelyek átfogó jellegű elveket tartalmaznak.

56 Erre példa a kizárólag környezetvédelmi tárgyú felelősségvállalások, így az úgynevezett CERES Principles, elérhető: <http://www.ceres.org/about-us/our-history/ceres-principles>.

57 BANTEKAS op. cit. 327.

58 CASSEL op. cit. 192.

59 STEPHENS op. cit. 79.

60 Ennek köszönhető, hogy – hasonlóan a társadalmi felelősségvállalások kérdéseihöz – mind az OECD irányelvek, mind pedig a Global Compact elvei érvényes emberi jogi mércéként az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára utalnak. A transznacionális vállalatok emberi jogi jog sértésekben való részvételének típusa szerint a Global Compact direkt, szándékos, valamint hallgatóságos részvétel között különböztet.

61 A felelős társaságirányítás alapjogi összefüggéseiről (különös tekintettel a tulajdonhoz való jogra) lásd: AUER Ádám: A felelős társaságirányítás az alapjogok kereszttetszetében, különös tekintettel a tulajdonhoz való jogra In: ANTAL Tamás – PAPP Tekla (szerk.) *Az alapjogvédelem nemzeti, nemzetközi és jogösszehasonlító aspektusai: A Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Akadémiai Bizottsága Jogi Szakbizottságának Gazdasági Jogi Munkacsoportja és a Europe-Direct Szeged tudományos előadói ülése*. (Lectioes Iuridicae; 8.) Pólay Elemér Alapítvány, 2013., 81–94.; a tulajdonhoz való jog mint emberi jog védelméről Európában lásd bővebben: TÉGLÁSI András: *A tulajdonhoz való jog védelme Európában – az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának fényében*. Kül-Világ, No. 4. (2010), 22–47. <http://www.kul-vilag.hu/2010/04/teglasi.pdf>;

62 Kevés olyan transznacionális vállalat működik, amely ilyen klasszikus emberi jogi garanciák biztosítására vállalta kötelezettséget, ilyen például: Royal Dutch Shell, Statement of General Business Principles, elérhető: http://training.itscilo.it/actrav_cdrom1/english/global/code/royal.htm.

63 BANTEKAS op. cit. 330.

64 Különösen így van ez a ruhaipari vállalatok, valamint a divatcégek és beszállítói láncolatuk esetében, erről lásd: Helen KELLER: *Corporate Codes of Conduct and their implementations*, elérhető: www.yale.edu/macmillan/Heken_Keller_Paper.pdf.

65 Ezeket a mércéket a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alapvető szerződésai is tartalmazzák, így például az ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work.

66 Johannesburg Declaration on Sustainable Development, elérhető: www.joburg.org.za/pdfs/johannesburgdeclaration.pdf.

67 Így például a Világbank szigorú környezetvédelmi ellenőrzési indikátorokat kíván meg a beruházás finanszírozását megelőzően, erről lásd: BANTEKAS: op. cit. 334–335. Ezenkívül a Nemzetközi Beruházás Biztosítási Ügynökségről szóló Egyezmény 12. Cikk d) pontja a garancia nyújtást kifejezetten a fogadó állam fejlődését elősegítő, gazdaságilag észszerű beruházáshoz köti, amelyet a Világbank csoport a természeti erőforrások fenntartható kezeléséért értelmez.

68 Így többek között újrahaznosítási, illetve energiatakarékosági technológiák, tisztább termelési módszerek.

69 Ezt az elvet tartalmazzák mind az OECD irányelvek, mind pedig a Global Compact 3–6 elvei.

változó jogi szttenderdek különbözősége, vagy a teljes beszállítói lánc felelőssége. Másfelől ugyanakkor valójában *állami közfunkciókat teljesítenek*, mert tartalmukat tekintve a jogalkotás hatáskörébe tartozó szabályozási kérdéseket rendeznek, mint például emberi jogi, munkaügyi vagy környezetvédelmi szttenderdek kérdéseit. Önkéntes természetük dacára legnagyobb részük olyan morális karakterű, elemi követelményeket fogalmaz meg, amelyeket a korai nemzetközi emberi jogi egyezmények is tartalmaznak.⁷⁰ Ebből az is következik, hogy a társadalmi felelősségvállalások egy része valójában szerződéses és szokásjogi úton kialakult *nemzetközi jogi szabályokat tükröz vissza*.⁷¹

3. A társadalmi felelősségvállalás szerepei a nemzetközi jog fejlesztésében

3.1. A korábbiakban vázoltaknak megfelelően a transznacionális vállalatok megjelenéséből és működési természetükből fakadó kihívások kétségtelenül nemzetközi jellegűek.⁷² Mind a transznacionális vállalatok kötelezettségeinek nemzetközi kodifikációs kísérleteiből, még ha eddig sikertelenek maradtak is, mind pedig a nemzetközi szervezetek korábban bemutatott *soft law* jellegű normalkotásából világosan kitűnik az igény a transznacionális vállalatok működésének minimummérce-szerű nemzetközi szabályozása iránt.⁷³ Valamennyi ilyen jellegű szabályozási forrásban egyértelműen megjelenő kíváncsalom, hogy a saját üzleti működésük során a transznacionális vállalatoknak is felelőssége a *nemzetközi emberi jogi* és ahhoz kapcsolódó szttenderdek megtartása és érvényre jutásuknak elősegítése.⁷⁴ A nemzetközi jogalkotás egyik legfőbb sajátossága ugyanakkor, hogy alakításában központi jogalkotás helyett az államok konszenzusos, vagyis szerződéses jogalkotása jut meghatározó szerephez. Ez a sajátosság abból fakad, hogy a nemzetközi jog hagyományos felfogásában az államok egyidejűleg alkotói és címzettjei is a nemzetközi jognak, amely az érintett helyi közösségek és egyének, valamint a nemzetközi közösség érdekei helyett inkább az állami érdekközpontúság irányába tereli a nemzetközi jogalkotást.⁷⁵ Ez pedig sok esetben

a transznacionális vállalatok által kihelyezett külföldi működőtőke-beruházások deregulációját képviselő érdekeknek kedvez, amelyek az állami vagy nemzetközi jogi szttenderdek megalkotását, növelését az ország politikai kockázatának növekedésével és így a működő tőke keresleti világpiacán képviselt versenyképességének csökkenésével kapcsolják össze.⁷⁶ Dacára azonban a nemzetközi jogalkotásban jelen lévő állami érdekek túlsúlyának, az elmúlt évtizedekben mégis számos olyan egyezményt is sikerrel életre hívtak, amelyek a vállalatok társadalmi felelősségvállalásának egy-egy szeletét fogják át. E megállapodások között elsőként érdemes említésre az 1969-ben aláírásra megnyitott úgynevezett Felelősségi Egyezmény, amely nemzetközi jogi felelősséget teremtve, az olajszennyezéssel okozott károk megtérítésének kötelezettségét a tankerhajót üzemeltető társaságokra telepíti.⁷⁷ Ez a nemzetközi szerződéses modell szolgálhat mintaként további, az államhatárokon átívelő veszélyes tevékenységet folytató üzletek szabályozásához is,⁷⁸ így például hasonló felelősségi elveket vezet be az 1999-ben aláírásra megnyitott bázeli jegyzőkönyv a veszélyes hulladékok országhatáron túlra szállításával, elhelyezésével, vagy kezelésével összefüggő károkért viselt felelősségről. Mindkét nemzetközi szerződéses rendszer biztosítási alap létrehozásáról, illetve felelősségbiztosítás megkötésének kötelezettségéről is rendelkezik.⁷⁹ Más elvek mentén, de ugyancsak a vállalati és üzleti világhoz tartozó tevékenységeket szabályoz a gyermekmunka legrosszabb formáinak eltörléséről szóló egyezmény, amelyet a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetben zajló kodifikáció eredményeként 1999-ben nyitottak meg aláírásra.⁸⁰ Eltérően a korábbiaktól, ez az egyezmény önálló nemzetközi jogi felelősség helyett további nemzetközi együttműködésre, valamint pénzügyi és technikai segítségnyújtásra hívja fel a szerződő államokat a gyermekmunka kiküszöböléséhez.⁸¹ Ehhez hasonló működési mechanizmusra épít az Egészségügyi Világszervezet keretei között 2003-ban aláírásra megnyitott, a dohánytermékek ellenőrzéséről szóló keretegyezmény is, amikor a dohánytermékek kereskedelmével összefüggésben *extraterritoriális egészségügyi szttenderdek* bevezetését írja elő a szerződő felek szá-

70 CASSEL op. cit. 1972.

71 STEPHENS op. cit. 80 – 81.

72 Helen KELLER: *Corporate Codes of Conduct and their implementations*, elérhető: www.yale.edu/macmillan/Heken_Keller_Paper.pdf

73 Ez a gondolat már a második világháborút követően elkészített havanai kartában is megjelent, amely egy külön nemzetközi szervezet, az International Trade Organization felállításáról rendelkezett volna, erről lásd bővebben: Andrew NEWCOMBE et al.: *Law and Practice of Investment Treaties*. Kluwer Law International 2009., 19 – 20.

74 CLAPHAM op. cit. 195.

75 JENNIFER A. ZERK: *Multinationals and Corporate Social Responsibility, Limitations and Opportunities in International Law*. Cambridge University Press 2006., 309.

76 SAUVANT op. cit. 56 – 62.

77 Elérhető: <http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention-on-Civil-Liability-for-Oil-Pollution-Damage-%28CLC%29.aspx>. Az egyezmény alapvető mechanizmusait később kiegészítették egy nemzetközi káralap felállításával, majd pedig kiegészítő jegyzőkönyvekben rendelkeztek a kártérítés felső korlátjának felemeléséről.

78 ZERK op. cit. 284–286.

79 Elérhető: <http://archive.basel.int/meetings/cop/cop5/docs/prot-e.pdf>

80 Elérhető: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C182.

81 Lásd az egyezmény 8. cikkét.

Tanulmány

mára.⁸² Ezenkívül szükséges említeni a fenntartható fejlődésről 2002-ben rendezett ENSZ Világsúcst,⁸³ amelynek során az államok jogalkotási tervet fogadtak el.⁸⁴ E tervben az államok többek között amellel kötelezték el magukat, hogy a fenntartható fejlődésről szóló johannesburgi nyilatkozatban foglalt célok eléréséhez a vállalatok társadalmi felelősségvállalását kormányközi megállapodásokon keresztül erősítsék.⁸⁵

Az imént felvázolt nemzetközi szerződések igazolják, hogy az *országhatárokat átívelő üzleti működés* egy-egy szeletének szabályozásában már körvonalazódott a nemzetközi jogalkotáshoz szükséges állami konszenzus. E nemzetközi szerződések egy része pedig éppen korábbi önkéntes vállalásokon, vagy *soft law* jellegű elveken nyugszik, amelyet hűen tükröz például, hogy az 1998-ban aláírásra megnyitott, a veszélyes vegyi anyagok kereskedelmére vonatkozó előzetes tájékoztatásáról szóló rotterdami egyezmény valójában az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete, valamint Környezetvédelmi Programja keretében megalkotott önkéntes elvekre épül.⁸⁶ A korábban felvázolt átfogó jellegű nemzetközi egyezménytervezetek eddigi kodifikációs kudarcra ugyanakkor nagy részben az üzleti világ, valamint érdekeiket erőteljesebben képviselő tőkeexportáló államok tiltakozásának köszönhető.⁸⁷ A társadalmi felelősségvállalások ehhez képest lényegében a *vállalati működések* azon *minimális mércéit* testesítik meg, amelyek éppen e kodifikációs kudarcok miatt hiányzó közpolitikai funkciókat pótolnak, és amelyet egyúttal maguk a vállalatok saját működésükre érvényesnek fogadnak el, vagyis amelyhez működésüket önkéntesen igazítják. Ebből következően e társadalmi felelősségvállalások a transznacionális vállalatok nemzetközi magatartási kódexének megalkotása során egyfelől fontos kiindulópontként szolgálhatnak, másfelől pedig elősegíthetik e mércéknek mind a gyors beépülését a nemzetközi jog szabályrendszerébe,⁸⁸ mind pedig a legitímációs erejének megszilárdulását és későbbi hatékony nemzetközi érvényesülését.⁸⁹

3.2. Szemben a belső jogalkotási mechanizmusokkal, a nemzetközi jogalkotás további sajátossága, hogy érvényesülésében és fejlődésében jóval nagyobb szerepet játszik az önkéntes jogkövetés. Ennek megfelelően a nem-

zetközi jogot az esetek nagy részében nem a nemzetközi közösségre kötelező szabályalkotás jellemzi, hanem sokkal inkább önkéntesen és jogként követett állami magatartások ismétlődő jellegéből meríti saját normatív erejét.⁹⁰ Emellett, központi szuverén híján, a nemzetközi jog további sajátossága a gyenge végrehajtási mechanizmusa, amelynek eredményeként a kötelező és nem kötelező normái közötti választóvonal is vékonyabb a belső, állami szabályrendszert jellemző szigorú hierarchikus normatagozódásokhoz képest.

Ennek megfelelően önmagában egy-egy nemzetközi szabály kötelező erejének kevesebb jelentőséget lehet tulajdonítani, míg elfogadottságának mértéke nagyobb súllyal esik latba. Így az önkéntes társadalmi felelősségvállalások által inspirált legtöbb *soft law* jellegű transznacionális vállalatra irányadó sztenderdek⁹¹ nemzetközi jogi értelemben ugyan nem kötelezők, ám a közös állami attitűdök, a nemzetközi konszenzus megítélése során mégis relevánsnak tekinthetők.⁹² E téren az elmúlt fél évszázad rohamosan gyarapodó szabályalkotást hozott, így az állami politikák és jogalkotás következetességétől függően nem kizárt, hogy a társadalmi felelősségvállalások elveiben tükröződő egyes sztenderdek vagy azok bizonyos részei idővel *nemzetközi szokásjoggá erősödhetnek*. Ennek formálásában pedig végső soron a transznacionális vállalatok által elfogadott sztenderdek jutnak meghatározó szerephez. Ezt a folyamatot erősítheti egyfelől, hogy a társadalmi felelősségvállalásról szóló kezdeményezések alapvetően morális, etikai igényeken alapuló közpolitikai funkciók szerepét öltik magukra, másfelől pedig az emberi jogokkal összekapcsolva, úgy jellemzik őket, mint „alapvető”, „központi”, avagy „nemzetközi”, amelyek mentén alappal lehet arra következtetni, hogy megtartásuk és érvényesülésük már nem csak a fogadó állam joghatóságába tartozó kérdés.⁹³ Hasonlóan a huszadik század derekán elfogadott morális autoritású egyetemes emberi jogi nyilatkozat történelmi útjához, e sztenderdek egy része is kétségtől elindult *szokásjoggá erősítés* útján.⁹⁴

3.3. A szerződéses és szokásjogon alapuló nemzetközi jogalkotásban játszott lehetséges szerepeik mellett a társadalmi felelősségvállalások még látványosabban jelennek meg a legújabbban tárgyalt két- és többoldalú beurházásvédelmi egyezményekben. Köszönhetően a külföldi működőtőke-beruházások nemzetközi gazdaságban játszott, folyamatosan növekedő szerepének⁹⁵, az 1990-es évek második felétől kezdődően a transznacionális vállalatok

82 Erről az egyezmény 13. Cikk 2. pontja rendelkezik, elérhető: http://www.who.int/fctc/text_download/en/

83 Elérhető: <http://www.un-documents.net/jburgdec.htm>

84 UN A/Conf.199/20.; elérhető: <http://www.un-documents.net/jburg-pln.htm>

85 Lásd: WSSD Plan of Implementation 49. pontját.

86 ZERK op. cit. 294–295.

87 CLAPHAM op. cit. 234.

88 Ezt az álláspontot képviseli az Európa Tanács az emberi jogok és az üzleti világ kapcsolatát szabályozó ajánlásának kidolgozása során, erről lásd: CDDH-CORP(2015)R4 27 February 2015.

89 CHARNEY op. cit. 774–778.

90 CHARNEY op. cit. 757–758.

91 Így különösen a korábban vázolt OECD irányelvek és az ENSZ Global Compact elvei, vö. jelen tanulmány 1.3. pontjával.

92 ZERK op. cit. 262–263.

93 ZERK op. cit. 307.

94 STEPHENS op. cit. 37.

95 Lásd: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1245>.

felelősségének egyes kérdéseit egyre gyakrabban tárgyalta a beruházások kontextusában.⁹⁶ Ezzel összefüggésben az ENSZ emberi jogi főbiztosa már 2003-ban olyan beruházásvédelmi szerződések kidolgozására hívott fel, amelyek méltányosabb egyensúlyt teremtenek a beruházó vállalatok jogai és kötelezettségei között.⁹⁷ A transznacionális működőtőke-beruházások védelmét biztosító egyezményekben újonnan megjelenő társadalmi felelősségvállalások tehát egyfajta *ellensúlyt alkotnak* a beruházóknak biztosított széles tulajdoni jellegű védelemmel szemben.⁹⁸ Az államok között létrejövő beruházásvédelmi egyezményekben a beruházókra irányadó társadalmi felelősségvállalások többféle módon jelenhetnek meg. Így elsőként említendő az a szerződések, amelyekben maguk a *rézszes államok* köteleződnek el a társadalmi felelősségvállalási elvek érvényesítése mellett. E közvetett szabályozási modell illeszkedik leginkább a nemzetközi jog szerkezetéhez, mert itt a fogadó államok vállalnak kötelezettséget arra, hogy a beruházások érdekében a vállalati működéseket érintő, így különösen a környezetvédelemmel, a munkabiztonsággal és az egészségüggyel összefüggő jogszabályok védelmi szintjét nem csökkentik.⁹⁹ A szerződéses szabályozás második modellje a *beruházóknak címzett* olyan mércéket tartalmaz, amely társadalmi felelősségvállalás elfogadására ösztönöz. Ez a szerződéses modell feltételezi a transznacionális vállalatok korlátozott nemzetközi jogalanyiségének elismerését is, hiszen közvetlenül velük szemben fogalmaz meg kötelezettségeket.¹⁰⁰ A harmadik szabályozási lehetőség szerint a beruházásvédelmi szerződésekben garantált *jogok megszerzésének feltétele*, hogy a beruházó vállalat magára nézve kötelezőnek fogadja el valamely nemzetközi szervezet ajánlásában megjelenő tár-

sadalmi felelősségvállalási ajánlásokat.¹⁰¹ E szabályozási modellek nyitnak lehetőséget ahhoz, hogy a társadalmi felelősségvállalási elvek a nemzetközi szerződéses jog, majd idővel a szokásjog részévé válva fejleszthessék a nemzetközi jogot.

A beruházásvédelmi jog új irányának és mindhárom új szabályozási modelljének alapgondolata, hogy a beruházásoknak a gazdasági-üzleti következményeken túl környezeti, társadalmi és emberi jogi hatásai is vannak, amelyek kezelésében nyújthatnak segítséget a társadalmi felelősségvállalási klauzulák. Ezenkívül hatásukat tekintve e klauzulák végső soron nemcsak a jogsérelmek elkövetésének lehetőségét, de annak kockázatát is csökkentik, hogy a beruházó üzleti reputációja csorbuljon, miközben egyidejűleg javítják a vállalatok társadalmi kapcsolatainak minőségét és a társadalmi felelősségvállalások világmeretű elterjedését is.¹⁰²

4. Az elmúlt évtizedek világgazdasági fejlődése az üzleti életben megnövekedett szerephez jutatta a transznacionális vállalatokat. Ehhez a világgazdasági folyamathoz nyújtott *stabil kereteket a beruházásvédelem joga*, amelyet a jogirodalom egy része a nemzetközi jog elmúlt században aratott egyik legnagyobb sikertörténeteként tart számon.¹⁰³ E változásokkal azonban együtt járnak azok az új kihívások is, amelyeket a transznacionális vállalatok megerősödő működését szabályozó nemzetközi jogi minimumsztenderdek hiánya jelent, és amelyek a *nemzetközi jog legitimációját* gyengítik. E modern kihívásokra nyújthatnak lehetséges választ a vállalati társadalmi felelősségvállalásokban elfogadott elvek, amelyek a *nemzetközi jogi mércék* folyamatos fejlődésének *orientációján* keresztül kínálhatnak orvoslást e legitimáció megerősítéséhez.

96 Lásd: UNCTAD, World Investment Report 1996, elérhető: unctad.org/en/Docs/wir1996_en.pdf

97 E/CN.4/Sub.2/2003/9.; elérhető: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4172334.07497406.html>.

98 Téglási András rámutat arra, hogy a beruházók magasabb szintű tulajdoni védelme már abban is megnyilvánulhat, hogy a tulajdonuk elvonása esetére nemcsak „méltányos”, hanem „teljes” kártalanítást követelhetnek. TÉGLÁSI András: *A hatékonyság kérdése a tulajdon kisértéke kapcsán*. Iustum Aequum Salutare VIII. 2012/3–4. 188.

99 Ilyen szerződéses modellre példa az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény, vagy a 2008-ban Kanada és Peru között kötött beruházásvédelmi egyezmény is, amelyekről részletesen lásd: Jarrod HEPBURN et al.: *Corporate Social Responsibility and Investment Treaties in Sustainable Development in World Investment Law*. Wolters Kluwer 2011., 597.

100 Ilyen szerződéses modellre példa az Egyesült Államok által a 2000-es években Ausztráliával és Marokkóval előkészített szabadkereskedelmi egyezmények, vagy Norvégia 2007-ben elfogadott modell beruházásvédelmi szerződése.

101 Ilyen modellt kínál az International Institute for Sustainable Development társadalmi szervezet által kidolgozott elvek, erről lásd: <http://www.iisd.org/search/?qu=investment+model+international+agreement>

102 HEPBURN op. cit. 597.

103 SALACUSE op. cit. 428.

Hámori Antal egyetemi docens, PhD, Budapesti Gazdasági Egyetem

A „termékbemutatók” fogyasztóvédelmi jogi szabályozása (Aktuális problémák és válaszok)*

Bevezetés

Ebben a tanulmányban 2016. és 2017. évi jelzések, panaszok, közlemények (pl. minisztériumi, fogyasztóvédelmi hatósági, békéltető testületi, egyesületi források) alapján a „termékbemutatók” jelenleg hatályos fogyasztóvédelmi jogi szabályozását vizsgálom, vagyis, hogy e tekintetben – a 2016. évi (rendkívüli) hatósági ellenőrzések eredményeire is figyelemmel – milyen problémák vannak, és azokra, a szükséges hatósági ellenőrzéseken túl, milyen helyes válaszok adandók.

I.

Az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés legújabb szabályozása és a „fogyasztók megtévesztése” büntetőjogi törvényi tényállás a fogyasztók fokozottabb védelme érdekében

1. A kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény (a továbbiakban: *Kertv.*) 2. §-ának 28a. pontja alapján e törvény alkalmazásában árubemutatóval egybekötött termékértékesítés: a kereskedő vagy a nevében, illetve javára eljáró személy által a termék bemutatása, illetve forgalmazása céljából szervezett utazás vagy rendezvény alkalmával folytatott kiskereskedelmi tevékenység.¹

A *Kertv.* 5/C. §-ának (1)–(2) bekezdése kimondja,

hogy az árubemutatóval egybekötött termékértékesítést végző kereskedő a fogyasztók bejelentéseinek intézésére, panaszainak kivizsgálására és orvoslására, valamint a fogyasztók tájékoztatása céljából a) székhelyén vagy telephelyén, valamint fióktelepén; b) az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés helye szerinti megyeszékhelyen; c) a szervezett utazáshoz történő csatlakozásra a fogyasztók számára biztosított valamennyi indulási hely szerinti megyeszékhelyen; d) az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés helyén, az árubemutató és a termékértékesítés időtartama alatt köteles ügyfélszolgálat működtetéséről gondoskodni személyes, valamint írásban, telefonon és elektronikus úton történő ügyintézési lehetőséggel. A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: *Fgytv.*) 17/B. § (3) bekezdésének megfelelően; az ügyfélszolgálatnak a működési rendjét, a felfogadási idejét a kereskedő úgy köteles megállapítani, és a működésének feltételeiről oly módon köteles gondoskodni, hogy az lehetővé tegye a fogyasztók jogainak megfelelő érvényesítését. E kötelezettség keretein belül a kereskedő köteles a) az a)–c) pont szerinti ügyfélszolgálati irodáit a hét minden munkanapján legalább napi 6 óras, és – 5 munkanapos hetet alapul véve, legalább heti 36 óras nyitva tartással – üzemeltetni, valamint a hét legalább egy munkanapján 20 óráig – nyitva tartani, b) elektronikusan és telefonon keresztül is lehetővé tenni a fogyasztók számára a személyes ügyintézés időpontjának előzetes lefoglalását.

A *Kertv.* 5/D. §-a értelmében az árubemutatóval egybekötött termékértékesítést végző kereskedő az értékesítés helyszínéről való visszazállítást – különösen a személyi kör és a díjazás tekintetében – ugyanolyan feltételek-

sítése és az ezzel közvetlenül összefüggő szolgáltatások nyújtása a vég-ső felhasználó részére, ideértve a vendéglátást is”.

* Kézirat lezárva: 2017. február elején (*Szerk.*).

1 Lásd *Kertv.* 2. § 21. pont: „termék: minden birtokba vehető forgalomképes ingó dolog, ide nem értve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőt”; uo. 13. pont: „kiskereskedelmi tevékenység: üzletszerű gazdasági tevékenység keretében termékek forgalmazása, vagyoni értékű jog értéke-

kel, ugyanarra a helyszínre köteles biztosítani, mint az árubemutató, illetve termékértékesítés helyszínére való szállítást.

A Kertv. 9. §-ának (2) bekezdése alapján a fogyasztóvédelmi hatóság jár el – az Fgytv. szabályai szerint – a Kertv. 5. §-ának (2) és (4) bekezdésében, 5/C. §-ában, 6. §-a (2) bekezdésének b) pontjában foglalt rendelkezések megsértése esetén; e rendelkezések az Fgytv. alkalmazásában fogyasztóvédelmi rendelkezések.

A Kertv. 14. §-a tartalmazza, hogy a Kertv. 5/C. § és 5/D. § tervezetének a belső piaci szolgáltatásokról szóló, 2006. december 12-i 2006/123/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 15. cikk (7) bekezdése és 39. cikk (5) bekezdése szerinti előzetes bejelentése megtörtént.

A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Grt.) 12. §-a kimondja, hogy tilos a kereskedelemről szóló törvényben meghatározott, árubemutatóval egybekötött termékértékesítéshez kapcsolódóan ajándékjuttatás, árengedmény, kedvezmény, vagyoni előny és ajándéksorsolás reklámja.

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (a továbbiakban: Hpt.) 265. §-a pedig akként rendelkezik, hogy tilos a kereskedelemről szóló törvényben meghatározott, árubemutatóval egybekötött termékértékesítés során pénzügyi szolgáltatás nyújtása, a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz használatával összefüggésben nyújtott pénzügyi szolgáltatás kivételével.

2. Az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés során a fogyasztók védelme érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Módtv.) általános indokolása a következőket foglalja magában: „Az árubemutatóval egybekötött termékértékesítési tevékenység a hagyományostól eltérő kereskedelmi formák egyike, ahol az ügyletkötés természetéből adódóan a fogyasztók fokozott védelmet igényelnek. A vállalkozások a legtöbb esetben magányos időseket céloznak meg, szerveznek részükre programokat, akik ezért úgy érzik, hogy cserébe »hálával« tartoznak és olyan magas áron kínált termékeket vásárolnak meg, amelyekre valójában nincs is szükségük. Az ilyen módon értékesített termékek kifizetése – önerő hiányában – sok esetben súlyos anyagi terhet, drága hitelek felvételét jelenti az érintett családok részére, negatív következményei hosszú éveken át éreztethetik hatásukat. Kiemelendő, hogy a lakóhelytől távol szervezett utazással egybekötött termékbemutatókon a fogyasztók jelzései alapján olyan légkör tapasztalható, hogy vásárlás nélkül a hazajutás is bizonytalannak tűnik. Számtalan példát hallhatunk – akár a közvetlen környezetünkben, akár a sajtóból – többszáz ezer forintos gyógyító »csodalámpáról«, gyógyhatásúnak mondott ágyneműgarnitúráról, »extra« tulajdonságokkal rendelkező takarítógépekről. Ezeket a termékeket az erre »berendezkedett« vállalko-

zások a fentiek alapján kifejezetten koruk, hiszékenyséjük, egészségi állapotuk miatt kiszolgáltatott, ezáltal megtéveszthető fogyasztók részére, sok esetben tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok alkalmazásával kívánják értékesíteni. Valójában az említett bemutatókon értékesített termékek jelentős része nem rendelkezik azokkal az előnyös tulajdonságokkal, melyekre a vállalkozások az esetek többségében megtévesztő módon hívják fel a fogyasztók figyelmét. Az is tapasztalható, hogy ezek a termékek a hagyományos kereskedelmi forgalomban kapható hasonló jellegű árukhoz képest jelentős mértékben túlárazottak. Egyértelműen megállapítható, hogy a cégek csak az értékesítésről szóló szerződés megkötéséig és a termék átadásáig készségesek, ezután a fogyasztók részére már elérhetlenné válnak. Különösen igaz ez az általuk közvetített hitelekre, mert esetleges nemfizetés esetén a fogyasztók már egy-egy pénzügyi intézménnyel állnak szemben. Mindezen indokok alapján nem tűr halasztást a fogyasztóknak a koruk, hiszékenyséjük, szellemi vagy fizikai fogyatkozásuk miatt különösen kiszolgáltatott, egyértelműen azonosítható csoportjához tartozó fogyasztók védelme érdekében szükséges törvények módosítása.”

A Módtv. 2. §-ához fűzött indokolás szerint: „A fogyasztói beadványok jelentős része arra vonatkozik, hogy a szerződéskötést követően a cégek elérhetlenné válnak. E problémának elejét lehet venni azzal, hogy az árubemutatóval egybekötött termékértékesítést folytató vállalkozások ügyfélszolgálatot kötelesek fenntartani, továbbá a telefonos elérhetőséget is biztosítaniuk kell. A fentiek eredményeként nem tudnának a cégek eltűnni és a fogyasztók a gyakorlatban is élni tudnának pl. az elállási jogukkal. Az ügyfélszolgálatot az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés helye szerinti megyeszékhelyen és az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés helyén, az árubemutató időtartama alatt is biztosítani kell. A fogyasztók érdekeinek védelmét, az ügyfélszolgálati irodák elérhetőségét elősegíti ügyfélszolgálati iroda működtetése azon a megyeszékhelyen is, amely megyéhez tartozó településen a fogyasztó a szervezett utaztatáshoz, rendezvényhez csatlakozott. Továbbá rögzítésre került, hogy az ügyfélszolgálatnak munkanapokon milyen időpontokban kell rendelkezésre állnia. A módosítás alapján a telefonos ügyfélszolgálatokra irányadó, az 5 percen belüli élőhangos bejelentkezés kötelezettsége is előírásra kerül. A lakóhelytől távol szervezett utazással egybekötött termékbemutatókon a fogyasztók jelzései alapján olyan légkör tapasztalható, hogy vásárlás nélkül a hazajutás is bizonytalannak tűnik. Mindezt szükséges e kereskedői kör kifejezett kötelezése, hogy azonos feltételekkel biztosítsák a vevőjelöltek visszajutását a kiindulási helyre, függetlenül attól, hogy vásárolnak-e vagy sem.”

A Grt. 12. §-ának (a Módtv. 5. §-ához fűzött) indokolása szerint: „A rendelkezés megkerülésének megelőzése érdekében a tilalom tartalmazza az ajándék mellett az

Szemle

árendmény, kedvezmény, vagyoni előny és más juttatás reklámjára vonatkozó kitétele. A reklám alapvető célja az adott termék vagy szolgáltatás iránti érdeklődés felkeltése. A gyakorlati tapasztalatok alapján általánosságban elmondható, hogy az árubemutatók – különösen az idősebb korosztály körében – továbbra is rendkívül népszerűek. Elsősorban az ajándékok ígérete, valamint a különböző programok (pl. ingyenes szűrővizsgálat) teszik igen vonzóvá számukra ezeket az előadásokat. Számos esetben előfordul, hogy az árubemutatót szervező cégek hirdetéseikben a fogyasztókat apró ajándékok ígéretével csábítják az előadásokra, illetve a helyszínen nyereménysorsolásokat tartanak, továbbá megjelentek a fogyasztókhoz eljuttatott különböző rejtvénytáblák, amelyek a helyes megfejtők közötti ajándéksorsolást ígérnek. A tilalom kimondásával feltételezhető, hogy a részvételi kedv csökken, így csökken a potenciálisan veszélyeztetett vásárlók száma.”

A Hpt. 265. §-ának (a Módtv. 6. §-ához fűzött) indoklása szerint: „A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény módosítása megtiltja, hogy az árubemutatóval egybekötött termékértékesítést szervező cég a fogyasztóknak pénzügyi szolgáltatást nyújtson, azaz fogyasztói hitelt közvetítsen. Az ilyen jellegű rendezvényeken részt vevő fogyasztók általában nem rendelkeznek elegendő anyagi erővel az itt kínált termékek megvásárlásához, ezért a szervezők fogyasztói hitelek is közvetítenek a részükre. Ugyanakkor a hitelszerződés megkötését követően a fogyasztó a pénzügyi intézménnyel kerül jogviszonyba és nemfizetés esetén súlyos jogkövetkezményekkel kell számolnia. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök (bankkártya, fesztivalkártya) használatát e törvény nem érinti.”

3. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) – A fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények című XLII. Fejezete – tartalmazza a *Fogyasztók megtévesztése* nevű tényállást (417. §). Ennek alapján: aki szervezett termékbemutatóon különleges árkedvezmény vagy árelőny meglétéről, vagy nyerési esélyről megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;² aki az áru értékesítése érdekében nagy nyilvánosság előtt vagy jelentős mennyiségű, illetve értékű áru lényeges tulajdonsága tekintetében valótlan tény vagy valós tény megtévesztésre alkalmas módon állít, megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;³ a büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a 417. § (2) bekezdésében meghatározott bűncselekményt az áru egészségre vagy környezetre gyakorolt hatásával, veszélyességével, kockázataival vagy

biztonságosságával kapcsolatos jellemzőivel összefüggésben követik el.⁴

A Btk. 417. §-ának alkalmazásában a) az áru lényeges tulajdonsága: aa) az áru összetétele, műszaki jellemzői és az árunak az adott célra való alkalmassága, ab) az áru eredete, származási helye, ac) az áru tesztelése, ellenőrzöttsége vagy annak eredménye; b) szervezett termékbemutató: termék forgalmazása céljából szervezett utazás vagy rendezvény alkalmával folytatott kiskereskedelmi tevékenység.⁵

A Btk. 421. §-a alapján a Btk. XLII. Fejezete alkalmazásában a) termék: minden birtokba vehető, forgalomképes ingó dolog és a dolog módjára hasznosítható természeti erők, b) áru: a termék, az ingatlan, a szolgáltatás és a vagyoni értékű jog.⁶

4. Felvetődik azonban a kérdés, hogy „valóban a büntetőjog legalkalmasabb-e a fogyasztók jogainak, érdekeinek érvényesítésére. Különösen érvényes ez azokra az esetekre, ha más tényállás már egyébként is megfelelően tilalmazza a társadalmilag káros magatartást.”⁷ Filó Mihály büntetőjogász arról is ír, hogy: „A Legfőbb Ügyészség tájékoztatója szerint 2009 és 2013 között évente legfeljebb 6 alkalommal indult büntetőeljárás fogyasztók megtévesztése miatt. A vádhatóság ezen jogterületen tanúsított önmérséklete is azt mutatja, hogy a fogyasztóvédelemnek hatékonyabb módja is van a költséges, hosszadalmas büntetőeljárásnál, ami ráadásul mindig magában hordozza a kockázatot, hogy az elkövetőt a bizonyítás nehézségei miatt fel kell menteni.”⁸

A Btk. XLII. Fejezetéhez fűzött indoklás a „vásárlók megkárosítása” tekintetében a következőket tartalmazza: „A törvény nem rendelkezik a vásárlók megkárosításának vétségéről, ugyanis a fogyasztók hatékony védelmét nem az biztosítja, ha minden kisebb jellegű megkárosító tevékenység kriminalizált magatartás. Ez nem azt jelenti, hogy a vásárlók megkárosításával szemben a jövőben nem lehetne hatékonyan fellépni, azonban a költséges és hosszadalmas büntetőeljárás helyett észszerűbb szabálysértési eljárást vagy közigazgatási eljárást indítani

4 Lásd uo. (3) bekezdés.

5 Lásd uo. (4) bekezdés.

6 A Fogyasztók megtévesztése nevű tényálláshoz lásd pl. MOLNÁR Gábor Miklós: A fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények, In: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész, A 2012. évi C. törvény alapján*, Budapest, 2013. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (894) 850–856. (836–878.). Az előzményekhez lásd pl. KARSAI Krisztina: *Fogyasztóvédelem és büntetőjog*, Budapest, 2011. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (274) 113–115. (111–142.).

7 Lásd FILÓ Mihály: A fogyasztók megtévesztése – gondolatok a büntetőjogi jogtárgy-védelem hatáiról, In: *A fogyasztók etikai és jogi védelme*, Szerkesztette: HAMAR Farkas – HÁMORI Antal, Budapest, 2016. Budapesti Gazdasági Egyetem (175; Multidiszciplináris kihívások – sokszínű válaszok 5.) 167., vö. uo. 168–169. (164–171.). A Fogyasztók megtévesztése nevű tényálláshoz lásd pl. uo. 168–169.

8 Lásd uo. 168.; részletesen lásd uo. 168–169.

2 Lásd Btk. 417. § (1) bekezdés.

3 Lásd uo. (2) bekezdés.

ilyen esetekben. Mindemellett megjegyzendő, hogy a vásárlók megkárosítása eddig is szubszidiárius bűncselekmény volt, ami csak akkor volt tényállásszerű, ha súlyosabb bűncselekmény nem volt megállapítható. Ilyen súlyosabb bűncselekmény pedig a csalás lehet, amelynek megállapítására továbbra is megmarad a lehetőség.⁹

A Btk. 417. §-ához fűzött indokolás szerint azonban: „A fogyasztó megtévesztése tényállásában a törvény új alapesetet vezet be. A jövőben büntetendő lesz annak a cselekménye is, aki szervezett termékbemutatón különleges árkedvezmény vagy árelőny meglétéről, vagy nyerési esélyről megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad. Az utóbbi időben elszaporodtak azok a zártkörűen szervezett termékbemutatók, amelyek a koruk, hiszékenyséjük vagy más okból különösen kiszolgáltatott fogyasztói rétegeket céloznak meg, és tisztességtelen eszközökkel előnytelen vásárlásokra veszik rá őket. A cselekmény előrehozott védelmet biztosít a csaláshoz képest, amikor a megtévesztő magatartás mellett a tényállásszerűséghez nem követeli meg eredmény bekövetkeztét. A két cselekmény elhatárolása során irányadó lehet az, hogy ha a csalás valamennyi tényállási eleme megvalósul és annak büntetési tétele súlyosabb, mint a fogyasztó megtévesztése bűncselekményé, akkor a csalás megállapítására kerülhet sor.”¹⁰

5. Az állami szabályozás változásai révén, amelyekre utalás történt, a fogyasztók oltalma egyre jelentősebb. A jogalkotói lépéseket a hivatkozott problémák indokolták. Az ismertetett, jelenleg hatályos reguláció a fogyasztók fokozottabb védelme érdekében a vállalkozások (kereskedők) elérhetőségével kapcsolatos új előírásokat is magában foglal, véleményem szerint mind magánjogi,¹¹ mind közjogi szempontból – nemzetközi összehasonlításban is – nagyrészt kielégítőnek mondható, néhány kiegészítés azonban – az alábbiak szerint – indokolt lehet.

A vállalkozások fogyasztókkal szembeni tisztességtelen (pl. megtévesztő, agresszív) kereskedelmi gyakorlatának mikénti alakulásától függően felvetődhetnek további fogyasztói *többletvédelmet erősítő jogalkotói lépések*, amelyeknek alapos, pontos hivatkozásokat, hiteles forrásokat tartalmazó vizsgálati anyagon kell nyugodniuk („újságcikkek”¹² nem szabad tényállást alapítanunk). Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy olykor nem annyira a paragrafusok számával és súlyával van gond – van azokból bőven, a büntetőjog eszközeivel is fenyegetve, hanem a hatósági ellenőrzés „szikár” voltával, amely inkább az érintett szervek erősítésének területére vezetne el, mert hiába van egyre több – és bonyolultnál bonyolultabb, jogászok által is nehezen kibogozható – jogszabályi rendelkezés, ha azok hatékony betartatása jelentős hiányt szenved el, s így a „betűk” inkább a „politikai szólamok” világába vezetnek el.

Hajnal Zsolt 2015-ben megjelent tanulmányában ugyanakkor hivatkozásokkal rámutatott: „A Gazdasági Versenyhivatal joggyakorlata alapján megállapíthatjuk, hogy az alkalmazott eladásösztönző módszerek, a fogyasztókat célzó tájékoztatások gyakran megtévesztőek voltak és a fogyasztók megalapozott üzleti döntés meghozatalának lehetőségét erősen befolyásolták.”¹³

bemutatókkal kapcsolatos visszaélések száma (/node/14833). A tavaly decemberben elfogadott törvényi szabályozás eredményeként az utóbbi időszakban jelentősen kevesebb fogyasztói panasz érkezett a hatóságokhoz. A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium által elrendelt rendkívüli ellenőrzés megállapításai szerint sikerült visszaszorítani az árubemutatókhoz kapcsolódó termékértékesítésre vonatkozó hitel- és kölcsön-szerződéseket.”, további számos közleménnyel – olvasva: 2016. június 29.; lásd még pl. Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság: *Összefoglaló jelentés, Az árubemutatóval egybekötött termékértékesítési tevékenység ellenőrzéséről*, Budapest, 2011. december 19.].

9 A vásárlók megkárosítása hatályon kívül helyezéséhez lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény 36. § (9) bekezdés.

10 „A törvény a (2) bekezdésben a hatályos tényálláshoz képest annyiban változtat, hogy az »áru kelendősége felkeltése érdekében« célzat helyett, annak elavultsága okán az »áru értékesítése érdekében« fordulatot vezet be. A törvény a büntetendőség feltételeként a nagy nyilvánosság előtti elkövetés mellett – alternatív feltételként – a jelentős mennyiségű vagy értékű áru nézve történő elkövetést határozza meg. A törvény új minősített esetet vezet be, a bűncselekmény súlyosabban fog minősülni, ha (2) bekezdésben meghatározott cselekményt az áru egészségre és a környezetre gyakorolt hatásával, veszélyességével, kockázataival vagy biztonságosságával kapcsolatos jellemzőivel összefüggésben követik el, mivel ezek olyan tényezők, amelyek fokozottabban érinthetik a fogyasztók testi épségét, egészségét, ezért súlyosabban értékelendők. A törvény a tényálláshoz kapcsolódó értelmező rendelkezések között pontosítja, hogy a büntetőjogi védelem szempontjából mi tekintendő az áru lényeges tulajdonságának. A törvény a hatályos rendelkezésekkel megállapított áru lényeges tulajdonságai közül – az Fttv. 6. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott áru lényeges jellemzőiből kiindulva – csak azokat tartja fenn, amelyek a fogyasztót az üzleti döntés meghozatalában erőteljesen motiválhatják és más bűncselekmények körében nem kerülnek értékelésre. A szervezet termékbemutató fogalmának meghatározásakor a törvény a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény üzleten kívüli kereskedés fogalmából indult ki. Az áru fogalma a fejezet végén elhelyezett értelmező rendelkezések között szerepel, mivel két tényállást is érint” – lásd Btk. 417. §-ához fűzött indokolás; „Az értelmező rendelkezések között meghatározásra kerül a termék és az áru fogalma. A termék kifejezés a hatályos Btk.-ban tizenegy tényállásban és egy értelmező rendelkezésben szerepel valamilyen összetételben. A szükségképpen eltérő tartalmi jegyek okán e fejezetben eltérő termék-fogalmat ad meg a törvény az Fgytv. által használt termék fogalom alapulvételével. Az áru fogalma a termékfogalomra épül, de ide értjük az ingatlant, a vagyoni értékű jogokat és a szolgáltatást is” – lásd Btk. 421. §-ához fűzött indokolás. A „termékbemutatók” témájában – ezen belül a hatósági tapasztalatokat illetően – a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság honlapján is lehetett tájékozódni: <http://www.nfh.hu/node/65> (olvasva: 2016. június 29.), <http://www.nfh.hu/termékbemutatok> [„Csökkent az áru-

11 Lásd pl. HÁMORI Antal: A fogyasztók védelme és az új Ptk., In: *Magyar Jog* 62 (2015/5) 257–273.

12 Az utóbbi években is jó néhányszor cikkezték például az „üdülési jog”-ról: lásd pl. Magyar Nemzet 2011. április 18. (vö. pl. Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság: *Összefoglaló jelentés, Az árubemutatóval egybekötött termékértékesítési tevékenység ellenőrzéséről*, Budapest, 2011. december 19.), Magyar Nemzet 2012. március 9., Magyar Nemzet 2014. február 15., Magyar Hírlap 2014. november 18., Magyar Hírlap 2015. július 27., Magyar Nemzet 2015. július 28., Magyar Nemzet 2015. augusztus 7. A „termékbemutatók”-hoz lásd pl. HORVÁTH Attila: *Egyre kevesebb a termékbemutató, új trükkökkel élnek*, Magyar Nemzet 2016. december 27. („[...] a Budapesti Békéltető Testület tapasztalatai azt mutatták, a termékbemutatókkal kapcsolatos törvényi szigorítások miatt új trükkökhöz folyamodnak a csalók. Összességében visszaszorult a bemutatók száma, de helyette egészségügyi szűrővizsgálatokon verik át elsősorban az idősebb generációt.”).

13 HAJNAL ZSOLT: *A fogyasztói szerződések sajátos jelensége: a timesharing*

Szemle

II. Aktuális problémák és válaszok

6. A 2015. év decemberében és a 2016. év januárjában hatályba lépett, szóban forgó módosításokat¹⁴ követően – a rendelkezésre álló, 2016. és 2017. évi információk szerint – az *utazással*, illetve gyakran étkeztetéssel egybekötött árubemutatók jelentősen *visszaszorultak*, „lényegében megszűntek”; a „termékértékesítés”-sel foglalkozó vállalkozások – különösen idős, beteg (pl. szív- és érrendszeri betegségben szenvedő) embereket célzó – gyakorlata a következő irányba változott, illetve változik: a „termékbemutatók”, szerződéskötések (részben tisztességtelen általános szerződési feltételekkel, együttműködési, tájékoztatói kötelezettség megszegésével, megtévesztéssel, agresszív fellépéssel) – akár több, különböző fajta tevékenységgel foglalkozó jogalany, vállalkozás (pl. „ingyenes”, „egészségügyi” szolgáltatást nyújtó és termékek értékesítésével foglalkozó jogalanyok) direkt, a kötelezetti felelősség, a fogyasztói jogok, ezek érvényesíthetőségének csökkentése érdekében az „ingyenes” szolgáltatás jogalanyilag és helyszíniileg elkülönülten történő „összejátszásával”¹⁵ – részben magánlakásokban, „irodákban”,

„egészségügyi központokban”, illetve (a szerződésekben rögzítettek szerint) üzletekben történnek.¹⁶ Az utóbbi

gyakorlattal érintett áru értékesítése, eladásának ösztönzése közvetlenül érdekében áll.” – lásd pl. uo. 3. § (1)–(5) bekezdés.

- 16 A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Kommunikációs Főosztályának Csökkent az árubemutatókkal kapcsolatos visszaélések száma című, 2016. május 5-i közleménye szerint: „Bár az utóbbi hónapok tapasztalatai azt mutatják, hogy a termékbemutatókat szervező vállalkozások eltűnni látszanak, ez azonban nem jelenti azt, hogy tevékenységükkel teljesen felhagytak volna. A cégek újabb módszereket találnak ki és az eddig szervezett keretek között megtartott termékbemutatókat esetenként magánlakásokon tartják. Egyre elterjedtebb az a gyakorlat is, hogy az árubemutató helyszínén a fogyasztóknak szerződéskötésre nincs lehetőségük, a bemutatott termékeket kizárólag a vállalkozás üzletében tudják megvásárolni, ezzel a fogyasztót egy fontos garanciától, az elállási jogtól fosztják meg. A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium folyamatosan figyelemmel kíséri az árubemutatókra szakosodott cégek működését, és a jövőben további rendkívüli ellenőrzéseket rendel el a fogyasztók védelme érdekében. A vizsgálati eredmények és a fogyasztói tapasztalatok alapján a tárca indokolt esetben kész a további visszaéléseket hatékonyan megfékező újabb szabálmódosításokat kezdeményezni” (lásd <http://fogyasztovedelem.kormany.hu/termekbemutatok> – olvasva: 2017. február 7.). A Budapesti Békéltető Testület Mindennapi Fogyasztóvédelem című folyóirata 2017/1. számának 14–15. oldalán megjelent, Kevesebb lett az átverés, több a megoldott ügy – mit hozott a termékbemutatók szigorítása? című közleményben olvasható: „A Budapesti Békéltető Testület tapasztalatai szerint a módosítások hatására csökkent a visszaélések száma, és több ügy is oldódik meg a békéltető testület előtt a cégeket terhelő együttműködési kötelezettségnek köszönhetően [lásd Fgytv. 29. § (11) bekezdés – H. A.]. A jogalkotó ezzel rálépett arra az útra, amely bizonyos, tisztességtelen cégek piacról való kiszorításához és ahhoz szükséges, hogy a fogyasztók korrekt, fogyasztóbarát magatartással találkozzanak a rendezvényeken. Ehhez természetesen még továbbra is van mit tenni, mivel egyes vállalkozások továbbra is a jogszabályi kiskapuk kijátszására törekednek és ez dűhíti fel leginkább a fogyasztókat. Arról is szót kell ejteni, hogy az »átverések« – amelyekről a fogyasztók kérelmeikben beszámolnak és amilyen szóval a kereskedelmi gyakorlatokat jellemzik – azért továbbra sem szűntek meg teljesen. Habár kisebb arányban, mégis visszatérő tendenciát mutatnak ugyanis azok a panaszok, amelyek a médiában már több alkalommal megjelentek. E szerint ugyanis bizonyos vállalkozások reagáltak a jogalkotói megkötelezésekre és szigorításokra, és most már nem termékbemutatóra, hanem ingyenes egészségügyi szűrésekre invitálják a fogyasztókat telefonon. Azt is kijelentik számukra előzetesen, hogy az érintett rendezvényen nem kerül sor semmilyen termék bemutatására, vagy előadás tartására, hanem csupán díjmentes egészségügyi vizsgálat történik a helyszínen. A kérelmek jellemzője, miszerint arról számolnak be a fogyasztók, hogy a telefonhívást követően ellátogatnak a vizsgálat helyszínére, amely környezetben is és az ott dolgozókat illetően is valamilyen egészségügyi szolgáltatói környezetet tükröz. Fehér ruhás személyzet, »orvosok« fogadják az érintetteket, és különböző műszerekkel (>lágy lézer készülék«, »lézer karkötő«, »háromszög alakú mellkasra helyezendő, szívvizsgálatra szolgáló eszköz« stb.) vizsgálják a vizsgálatra ellátogató fogyasztót. Ennek eredménye kiértékeléséig a fogyasztónak rendre meg kell hallgatnia egy előadást a korábbi ígérek ellenére, ahol bemutatják számára a termékeket. Ezt követően az eredmények közlése útján veszik rá a panaszost a szerződés megkötésére úgy, hogy a megállapított »egészségügyi bajra, gondra« kizárólag a bemutatásra került terméket kínálják egyedüli megoldásként. Ezen árucikkek vételára továbbra is több száz ezer forint, így a panaszosok nem tudják általában azt fedezni megtakarításaikból. Az egyértelmű jogszabályi tilalom ellenére pedig több ügyben is találkozott a Budapesti Békéltető Testület olyan ügygel, amelyben ott helyben, a rendezvényen sor került a kapcsolt hitelszerződés (»árúvásárlási kölcsön«) megkötésére. További probléma a megtévesztő tartalmú információk közlése, miszerint a fogyasztót orvos végzettségű személyek vizsgálják meg. Ez valóságtartalmát tekintve megkérdőjelezhető, hiszen nem tudja ellenőrizni a fogyasztó, hogy a doktorként bemutatkozó személy valóban orvos. Tény: az ingyenes ajándék és sorsolás reklámja és más hasonló, tilalmazott kereskedelmi gyakorlatok tanúsítására nem kerül már sor a tiltásoktól számítva. Azonban tekintve, hogy pusztán maga a reklámozás tilos, ugyanúgy sor kerül az ún. »sorsolások« megtartására az egyes rendezvényeken. A »nyeremények« a gyakorlatban úgy köszönnek vissza, miszerint azt csupán »levásárolhatják« a vásárló az adott, több száz-

szerződés, In: *Gazdaság és Jog* 23 (2015/S) 17. [lásd még uo.: „Az üdülőhasználati jogok másodlagos értékesítésével kapcsolatban a GVH az elmúlt években több ízben is indított vizsgálatot és hozott elmarasztaló határozatot (pl. VJ/114/2010. – Holiday Club Hungary Kft., VJ/41/2013. – Resort Club Hungary Kft. és VJ/20/2014. – Euro Benefit Kft., VJ/77/2014. – Safe Time International Kft., VJ/92/2014. – Klubpont Kft., VJ/94/2014. – Online Resorts International Kft., VJ/95/2014. – Online Resorts Kft.); arról is írva, hogy: „A fogyasztók kiábrándultságát a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok alkalmazása mellett az is okozhatta, hogy az üdülési jogok cserélhetősége és forgalomképessége (eladhatósága) közel sem érte el a várakozások szintjét és a szerződéskötéskor ígértet, továbbá a hosszú távú szerződések esetében az inflációval, valamint a felújítások és beruházások díjhányadával folyamatosan növelt fenntartási díjak olyan összegekre rúgtak, amelyért a fogyasztó bármely évben más helyen nyaralhatott volna, adott esetben több ellátást igénybe véve és jobb körülmények között.” – uo.; vö. uo. 16.: „Jóllehet generális tilalmakkal (előlegfizetés tilalma, rejtett költségek megfizetésének tilalma) a jogalkotó potenciális kockázatokat fedez, ugyanakkor a vállalkozás a tájékoztatói kötelezettségek maradéktalan betartása mellett, legjobb szándéka ellenére sem tudja a szerződéskötéskor számszerűen kifejezni, hogy a szerződés időtartama alatt hogyan változik az infláció (amelynek mértékével rendszerint jogosult emelni évente a fenntartási díjat), valamint a szálláshely felújítási és karbantartási munkálataira mikor kerül sor és adott használatra jogosultulva nézve milyen összeget tesznek ki mindezek. A konstrukcióval kapcsolatban jelentkező fogyasztói kifogások jelentős része arra vonatkozott, hogy a hosszú évek során tetemesre duzzadt éves fenntartási díj fejében a jogosultak bármilyen hasonló kategóriájú utazást igénybe vehettek volna, így az üdülő-ingatlan tulajdonlás vélt érzése már nem kompenzálta a vele járó költségeket.”; azt is megfélemlően hangsúlyozni kell tehát, hogy annak, aki határozatlan vagy több évtizedes mértékű határozott időre – akár az örökösökre is kihatóan – szándékozik szerződést kötni, a „lehető legjobb” jogi szabályozás és jogalkalmazás esetén is – objektíve, a „dolog” természetéből következően – fokozott kockázatokkal kell számolnia, amelyeket a vállalkozás sem viselhet aránytalanul].

14 Lásd Módtv. 7. § (1)–(2) bekezdés.

15 Vö. pl. a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Fttv.) 9. § (1) bekezdés: „(1) A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának megsértéséért felel az a vállalkozás, amelynek a kereskedelmi

(valóban üzleti¹⁷) eseti körben a hatósági ellenőrzés – a korábbi vállalkozási gyakorlathoz, a „termékbemutatók”

ezer forintos termék vételárából. Így kerül sor a gyakorlatban például egy 700 000 Ft-os készülék 300 000 Ft-ért történő megvételére – a 400 000 Ft-os nyeremény »igénybe vételét« követően. Külön kell szólni végül bizonyos termékbemutatók cégek azon gyakorlatáról, miszerint automatikusan elutasítják az indokolás nélküli elállási jog gyakorlását a szerződés székhelyen, telephelyen vagy üzletben történő megkötésére való hivatkozással. A kapcsolódó kérelmek tanúsága szerint a fogyasztókat árubemutatóra hívják, akik pedig a szerződéskötés körülményei alapján azt feltételezik, később bármilyen probléma esetén élhetnek a tizennégy napos indokolás nélküli elállási joggal. E vélekedés alapja, hogy az érintett jogügyletek megkötésének helyszíne például egy társasházi lakás vagy – ahogy az tűnik – egy egészségügyi szolgáltató központ, ami olvasatukban nem felel meg az üzlettel szemben általában támasztott követelményeknek (Vásárlók Könyve kihelyezése, nyitvatartási idők feltüntetése stb.). Ennek ellenére később igényük elutasításra kerül, ha vissza kívánják adni a terméket az átvételt követő tizennégy napon belül. Indokként pedig az szerepel, hogy a szerződést jogi értelemben véve a vállalkozás üzletében írták alá, mivel az érintett lakás vagy egyéb helyiség a cégbírósági nyilvántartásban bejegyzett székhelyként, telephelyként szerepel, avagy ezt (az üzletben történő vásárlás tényét) a szerződésben előre írásban kikötötték. A Budapesti Békéltető Testület gyakorlata alapján önmagában attól, hogy az adott szerződés a cég székhelyén vagy telephelyén került megkötésre, még nem minősíthető automatikusan üzletelhelyiségben megkötöttnek és e kérdést esetről esetre szükséges elbírálni. Ez azt jelenti, ha a vállalkozás arra hivatkozik a békéltető testületi eljárásban, hogy nem üzletelhelyiségben kívül megkötött szerződésről van szó és ennek folytán nem is illeti meg a fogyasztót az indokolás nélküli elállási jog az adott ügyben, úgy ezt bizonyítani kell. Azt szükséges igazolnia, hogy valóban a jogszabályoknak megfelelően üzemeltetett, azaz a jegyzőnél bejelentett üzletben kötötték meg a szerződést. Ugyanis az üzletek kapcsán bejelentési kötelezettség terheli a cégeket a jegyzők felé. Ennek megtörténtét kell tehát a vállalkozásnak bizonyítani az eljárásban, hiszen az e bejelentéseket tartalmazó lista nyilvános és azt az önkormányzatok internetes honlapján közzéteszik. Így az érintett vállalkozások részéről nem elegendő pusztán annak igazolása, hogy bejegyzett székhelyen vagy telephelyen kötötték meg a fogyasztóval a szerződést, hanem az érintett helyiség vonatkozásában igazolnia kell, hogy az valóban üzletként üzemel. Ezenkívül az üzletként történő bejelentés igazolásából annak is ki kell derülnie, hogy az árusításra került termékre vonatkozik az engedély. Az elmúlt egy évben beérkező kérelmeket tekintve tehát pozitív a változás a termékbemutatókat szervező vállalkozások magatartását illetően, ugyanakkor az is jól látszik, hogy folytatni kell a törekvéseket bizonyos, továbbra is tisztességtelen módon működő cégek kiszorításáért. A Budapesti Békéltető Testület ehhez pedig megad minden olyan információt, amely a gyakorlati tapasztalatok fogyasztóvédelmi szabályozásba történő átültetéséhez szükséges” [a szabályozáshoz lásd a kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről szóló 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet]; a korábbi időszakhoz lásd Szakmai beszámoló a Budapesti Békéltető Testület 2015. évi tevékenységéről, Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Budapesti Békéltető Testület, Budapest, 2016. január 29. (162) 20–28. (vö. uo. 26–27.).

17 Lásd Kertv. 2. § 27. pont: „üzlet: kereskedelmi tevékenység folytatása céljából létesített vagy használt épület, illetve önálló rendeltetési egységet képező épületrész, helyiség, ideértve az elsődlegesen raktározás, tárolás célját szolgáló olyan épületet vagy épületrészt is, amelyben kereskedelmi tevékenységet folytatnak”; vö. uo. 28. pont: „üzletlen kívüli kereskedés: a kereskedő vagy a nevében, illetve javára eljáró személy által a termék forgalmazása céljából a vásárlónak – annak kifejezett kérése nélkül – a lakásán, munkahelyén vagy más tartózkodási helyén való felkeresésével vagy az e célból szervezett utazás vagy rendezvény alkalmával folytatott kiskereskedelmi tevékenység”; uo. 9. pont: „kiskereskedelmi tevékenység: kis-, illetve nagykereskedelmi tevékenység, valamint kereskedelmi ügynöki tevékenység”; uo. 18. pont: „nagykereskedelmi tevékenység: üzletszerű gazdasági tevékenység keretében termékek átalakítás (feldolgozás) nélküli továbbforgalmazása és az ezzel közvetlenül összefüggő raktározási, szállítási és egyéb kapcsolódó szolgáltatások nyújtása kereskedő, feldolgozó részére, ideértve a nagybani piaci tevékenységet, valamint a felvásárló tevékenységet is”; 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet.

helyszíneinek változtatásához és a magánlakásokra, „irodákra”, „egészségügyi központokra” való áttéréshez képest – hatékonyabb tud lenni, ilyenkor azonban a fogyasztót nem illeti meg a tizennégy napos elállási jog.¹⁸

A jelzések, panaszok szerint az „üzletek” – például a „dekoráció”, a formaruha okán – sok esetben *megtéveszté-sig hasonlítanak magánorvosi rendelőkre*, egészségügyi intézményekre (vö. pl. „egészségügyi állapotfelmérések”, „szűrővizsgálatok”, egyéb „ingyenes” szolgáltatások, egészségmegőrzőnek, gyógyhatásúnak mondott termékek – pl. „lágylézer”, „lézer karkötő”, „okos óra” készülékek a valós értéknél sokkal drágábban, akár 250 000–500 000 Ft-ért történő – értékesítése), és az is előfordul, hogy orvosi vizsgálatnak állítják be a tevékenységet, amelyet egészségügyi végzettséggel nem rendelkező személyek végeznek (vö. pl. engedély nélküli egészségügyi szolgáltatás nyújtása, tisztiorvosi hatósági ellenőrzés szükségessége); a díjmentes „egészségügyi állapotfelméréseket”, „szűrővizsgálatokat” pedig – az épületen belül külön helyiségben – *más jogalany* (más vállalkozás) végzi, mint a „termékértékesítést”.¹⁹

7. A *békéltető testület jogintézményének szabályozása körében megjelenő probléma*, hogy miután az érintett vállalkozások árubemutatóval egybekötött termékértékesítési helyei, szolgáltatásnyújtási helyei nem feltétlenül abban a megyében vannak, ahol a székhelyük, a telephelyük, illetve a fióktelepük,²⁰ a fogyasztók megfelelő védelme – a jelzések szerint – továbbra is „akadozik”.²¹

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény és a víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény módosításáról szóló 2016. évi XLII. törvény 1. § (2) bekezdés 2. pontjának indokolása tartalmazza, hogy: „Az Fgytv. 29. § (11) bekezdésének a békéltető testületi eljárásban a vállalkozás együttműködési kötelezettségét megállapító rendelkezését a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény, valamint a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény módosításáról szóló 2015. évi CXXXVII. törvény állapította meg. A rendelkezés 2015. szeptember 11-én lépett hatályba, ezt követően a békéltető testületek és a fogyasztóvédelmi hatóság is jelezte, hogy a vállalkozások egy része a személyes megjelenés kötelezettsége alól arra való hivatkozással igyekszik kibújni, hogy a »fióktelep« szó nem szerepel az Fgytv. vonatkozó rendelkezésében. Annak ellenére hivatkoznak erre, hogy a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. tör-

18 Lásd a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 20. § (2) bekezdés.

19 Lásd pl. <http://fogyasztovedelem.kormany.hu/termekbemutatok> (olvasva: 2017. február 7.): „Továbbra is előforduló gyakorlat az árubemutatókat »egészségügyi szűrővizsgálatként«, »egészségnapként«, »ingyenes állapotfelmérésként« feltüntetni” – kapcsolódó közleménnyel.

20 Vö. Kertv. 5/C. § (1) bekezdés a)–d) pont.

21 Vö. Fgytv. 29. § (11) bekezdés.

Szemle

vény 7. § (2) bekezdése alapján a cég fióktelepe pedig olyan telephely, amely más településen van, mint a cég székhelye. A jogalkotói szándék egyértelműen arra irányul, hogy minél több cég vegyen részt személyesen a békéltető testületi eljárásban, ezért az egységes jogalkalmazást szolgálja a normaszöveg kiegészítése a »fióktelep« kifejezés beépítésével.”

A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) alapvető rendelkezéseiről szóló I. Fejezetének 4. Címe (A székhely, telephely, fióktelep) tartalmazza a dilemma szempontjából releváns rendelkezéseket. Eszerint a cég székhelye a cég bejegyzett irodája. A bejegyzett iroda a cég levelezési címe, az a hely, ahol a cég üzleti és hivatalos iratainak átvétele, érkeztetése, őrzése, rendelkezésre tartása, valamint ahol a külön jogszabályban meghatározott, a székhellyel összefüggő kötelezettségek teljesítése történik.²² A cég telephelye a tevékenység gyakorlásának a cég társasági szerződésében, alapító okiratában, alapszabályában (létesítő okiratában) foglalt olyan tartós, önálló üzleti (üzemi) letelepedéssel járó helye, amely a cég székhelyétől eltérő helyen található, a cég fióktelepe pedig olyan telephely, amely más településen – magyar cég külföldön lévő fióktelepe esetén más országban – van, mint a cég székhelye.²³ Cég székhelye, telephelye és fióktelepe olyan ingatlan lehet, amely a cég tulajdonát képezi, vagy amelynek használatára a cég jogosult.²⁴ Hangsúlyozandó, hogy a cég székhelye, telephelye, fióktelepe önmagában nem azonos a Kertv. és a 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet szerinti „üzlet”-tel, mert az ennek való megfeleléshez, az üzlethelyiségben történő szerződéskötéshez – ahhoz, hogy ne üzlethelyiségen kívül kötött szerződésről legyen szó – szükséges e két jogszabálynak való megfelelés is.

22 Lásd Ctv. 7. § (1) bekezdés. A cégnek a székhelyét cégtáblával kell megjelölnie. A cég létesítő okirata úgy is rendelkezhet, hogy a cég székhelye egyben a központi ügyintézés (döntéshozatal) helye. Amennyiben a cég székhelye nem azonos a központi ügyintézés helyével, a központi ügyintézés helyét a létesítő okiratában és a cégjegyzékben fel kell tüntetni. A cégeljárás szempontjából székhelynek minősül a külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepe, a külföldiek közvetlen kereskedelmi képvisellete, valamint az európai gazdasági egyesülés telephelye is. Lásd *uo.*

23 Uo. (2) bekezdés. Ez a szabály irányadó a külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve a külföldiek közvetlen kereskedelmi képvisellete esetében is. Amennyiben a cég telephellyel vagy fiókteleppel rendelkezik, úgy azt a cégjegyzékben fel kell tüntetni. Lásd *uo.*

24 Uo. (4) bekezdés. A Ctv. I. Fejezet 4. Címének jelenleg hatályos rendelkezései még: „Magyar cég külföldön lévő fióktelepének a cégjegyzékbe történő bejegyzéséhez a cégnek a külföldi cégkivonattal, illetve más okirattal, valamint ezeknek magyar nyelvű hiteles fordításával kell igazolnia, hogy a fióktelepet a fióktelep helye szerinti államban nyilván tartásba vették” [7. § (3) bekezdés]; „Az e törvény szerint a cégnyilván tartásba bejegyzett cég az Európai Unió más tagállamában is jogosult tevékenysége elsődleges folytatására, illetőleg tevékenysége gyakorlása elsődleges helyét az Európai Unió más tagállamába is áthelyezheti. A cég ez irányú döntése – külön törvény eltérő rendelkezése hiányában – nem igényli a székhelyére vonatkozó cégbejegyzés módosítását” (7/B. §).

A probléma azért látszik még mindig fennállni, mert a „telephely” ugyan – a Ctv. szerint – a tevékenység gyakorlásának tartós, önállósult üzleti (üzemi) letelepedéssel járó helye, azonban a szóban forgó termékértékesítések helyei nem feltétlenül értendők ezen „üzleti” körbe. Az árubemutatóval egybekötött termékértékesítések bizonyos részét „kiszervezik” a tevékenység gyakorlásának tartós, önállósult üzleti (üzemi) letelepedéssel járó helyéből, vagyis úgy tűnik, hogy e termékértékesítések helyei nem a tevékenység gyakorlásának „tartós” helyei (nem az árubemutatóval egybekötött termékértékesítést végzők Kertv. szerinti üzletei), hanem ezen kívüli, „változó” (rendezvény) helyszínek, s bár így – ugyanakkor – üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekről van szó, amelyek esetében áll a hivatkozott tizennégy napos elállási jog, de az Fgytv. 29. § (11) bekezdése szempontjából a fogyasztók megfelelő védelme „akadozik”, ugyanis abban csak a „székhely”, a „telephely” és a „fióktelep” szerepel, a „rendezvényhelyszín” nem.

A problémára a megoldás, hogy a vállalkozások a Kertv. szerint kötelező ügyfélszolgálatok, illetve (az egységes jogalkalmazás, a jogalkotói cél elérése, a különböző fajta tevékenységet folytató jogalanyok, vállalkozások „összejárásának” kiküszöbölése érdekében kimondva) az árubemutatóval egybekötött termékértékesítés, a szolgáltatásnyújtás (lásd pl. más jogalany végzi a termékértékesítést, mint az „ingyenes” „egészségügyi állapotfelmérést”) helye²⁵ szerint illetékes békéltető testületek előtt (a békéltetési meghallgatáson) is kötelesek legyenek megjelenni (részt venni).²⁶

E tekintetben – az Fgytv. 29. § (11) bekezdésének harmadik mondatát tovább módosítandó – a *szövegszerű javaslatom* a következő: A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 29. § (11) bekezdésének harmadik mondata helyébe a következő rendelkezés lép: „Amennyiben a vállalkozás székhelye, telephelye vagy fióktelepe, illetve ügyfélszolgálat, szolgáltatásnyújtási helye nem a területileg illetékes békéltető testületet működtető kamara szerinti megyében van, a vállalkozás együttműködési kötelezettsége a fogyasztó igényének megfelelő írásbeli egyezségkötés lehetőségének felajánlására terjed ki.”²⁷ Ez a módosítás a vállalkozásra nézve nem jelentene aránytalan

25 Vö. Kertv. 5/C. § (1) bekezdés a)–d) pont.

26 Vö. Fgytv. 29. § (11) bekezdés.

27 Vö. Fgytv. 20. § (1)–(5) bekezdés: „(1) Az eljárásra a fogyasztó lakóhelye vagy tartózkodási helye szerinti békéltető testület illetékes. (2) A fogyasztó belföldi lakóhelye és tartózkodási helye hiányában a békéltető testület illetékességét a fogyasztói jogvitával érintett vállalkozás vagy az annak képviselétére feljogosított szerv székhelye alapítja meg. (3) Az eljárásra – a fogyasztó erre irányuló kérelme alapján – az (1) és (2) bekezdés szerint illetékes testület helyett a fogyasztó kérelmében megjelölt békéltető testület illetékes. (4) Ha több fogyasztó közösen terjeszt elő kérelmet, bármelyik kérelmezőre illetékes testület valamennyi kérelmezőre nézve illetékes. (5) A békéltető testület illetékeségi területe a testületet működtető kamara szerinti megyére (fővárosra) terjed ki.”

többletterhet, mert a vállalkozás az „ügyfélszolgálat” ismertett jogalkotói bevezetésével jelen van abban a – székhelye, telephelye, fióktelepe szerinti megyén kívüli – megyében is, ahol tevékenysége révén ügyfélszolgálat működtetéséről köteles gondoskodni.

Érdemes felhívni a figyelmet: az Fgytv. 47/C. § (5) bekezdés e) pontja kimondja, hogy a fogyasztóvédelmi hatóság – ha a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló törvény eltérően nem rendelkezik – minden esetben bírságot szab ki, ha a vállalkozás megsérti a békéltető testületi eljárásban fennálló, az Fgytv. 29. § (11) bekezdésében meghatározott együttműködési kötelezettségét. A kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény 12/A. § (2) bekezdés e) pontja szerint nincs lehetőség a bírságtól való eltekintésre, ha a vállalkozás megsérti a békéltető testületi eljárásban fennálló, az Fgytv. 29. § (11) bekezdésében meghatározott együttműködési kötelezettségét.

8. Arra a problémára, hogy „egészségügyi felmérésre hivatkozással ne lehessen árubemutatóval egybekötött termékértékesítést leplezni”, véleményem szerint a jelenleg hatályos fogyasztóvédelmi jogi szabályozás is válaszol (mind az „egészségügyi szolgáltatásokat” nyújtó jogalanyok, mind a „termékértékesítést” végző vállalkozások jogsértéseivel szemben megfelelően fel kell lépni – pl. a szándék egység és a szolgáltatás „ingyenessége” is alaposan vizsgálendő),²⁸ a 2016. évben is megjelent hatósági ellenőrzés, valamint a fogyasztók különösen állami, helyi önkormányzati és egyesületi tájékoztatása azonban tovább erősítendő.²⁹

A szóban forgó termékértékesítések vonatkozásában például érdemes felhívni a figyelmet az alábbi rendelkezésekre. Az Fttv. 3. §-a kimondja, hogy tilos a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat.³⁰ Tisztességtelen az a kereskedelmi gyakorlat,

a) amelynek alkalmazása során a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója nem az észszerűen elvárható szintű szakismerettel, illetve nem a *jóhiszeműség és tisztesség alapelveinek* megfelelően elvárható gondossággal jár el (szakmai gondosság követelménye), és

b) amely érzékelhetően rontja azon fogyasztó lehetőségét az áruval kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, akivel kapcsolatban alkalmazzák, illetve akihez eljut, vagy aki a címzettje, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg (a

fogyasztói magatartás torzítása), vagy erre alkalmas.³¹ Ennek értelmében tisztességtelen különösen az a kereskedelmi gyakorlat, amely *megtévesztő*³² vagy *agresszív*^{33, 34}. Az Fttv. mellékletében meghatározott kereskedelmi gyakorlatok tisztességtelenek.³⁵

A jelzések, panaszok kapcsán kiemelendő, hogy az Fttv. 6. § (1) bekezdés a)–c) pontja alapján *megtévesztő* az a kereskedelmi gyakorlat, amely *valótlan* információt tartalmaz, vagy valós tény – figyelemmel megjelenésének valamennyi körülményére – olyan módon jelenít meg, hogy *megtéveszti* vagy *alkalmas arra, hogy megtéveszse* a fogyasztót az alábbiak közül egy vagy több tényező tekintetében, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas: a) az áru létezése, természete, figyelembe véve a termék megnevezésére vonatkozó jogszabályi előírásokat is, b) az áru lényeges jellemzői, így különösen *ba*) kivitelezése, összetétele, műszaki jellemzői, tartozékai, *bb*) mennyisége, *bc*) származási helye, eredete, *bd*) előállításának vagy szolgáltatásának módja és időpontja, *be*) beszerezhetősége, szállítása, *bf*) alkalmazása, a használatához, fenntartásához szükséges ismeretek, *bg*) az adott célra való alkalmassága, a használatától várható eredmények, előnyei, *bh*) veszélyessége, kockázatai, *bi*) környezeti hatásai, *bj*) az egészségre gyakorolt hatása, vagy c) az áru ára, illetve díja, az ár, illetve díj megállapításának módja, különleges árkedvezmény vagy árelőny megléte.

Az Fttv. 7. § (1) bekezdése szerint *megtévesztő* továbbá az a kereskedelmi gyakorlat, amely a) – figyelembe véve valamennyi tényt, továbbá a kommunikáció eszközének korlátait – az adott helyzetben a fogyasztó tájékozott ügyleti döntéséhez szükséges és ezért jelentős információt elhallgat, elrejt, vagy azt homályos, érthetetlen, félreérthető vagy időszerűtlen módon bocsátja rendelkezésre, vagy *nem nevezi meg az adott kereskedelmi gyakorlat kereskedelmi célját*, amennyiben az a körülményekből nem derül ki, és b) ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas (*megtévesztő mulasztás*).

Az Fttv. mellékletének 17., 23. és 31. pontja értelmében a *tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok* közé tartozik: annak valótlan állítása, hogy az áru alkalmas betegségek, illetve az emberi szervezet működési zavarai vagy rendellenességei gyógyítására; olyan benyomás keltése a fogyasztóban, hogy nem hagyhatja el az üzlet-helyiséget, amíg nem köt szerződést; olyan hamis be-

28 Lásd pl. Fttv.; a szolgáltatási tevékenység megkezdésének és folytatásának általános szabályairól szóló 2009. évi LXXVI. törvény.

29 Vö. pl. Fgytv. 17. § (1)–(5) bekezdés, 44. § (1) bekezdés c) pont, 45. § (1) bekezdés g)–i) pont; <http://fogyasztovedelem.kormany.hu/termekbemutatok> (olvasva: 2017. február 7.).

30 Lásd Fttv. 3. § (1) bekezdés.

31 Lásd uo. (2) bekezdés.

32 Lásd uo. 6. § és 7. §.

33 Lásd uo. 8. §.

34 Lásd uo. 3. § (3) bekezdés.

35 Lásd uo. (4) bekezdés.

Szemle

nyomás keltése, hogy a fogyasztó már megnyert, meg fog nyerni, vagy meghatározott cselekmény megtétele révén fog megnyerni egy nyereményt (díjat, jutalmat vagy azzal egyenértékű egyéb előnyt), miközben valójában nincs ilyen nyeremény, vagy a nyeremény érvényesítése, illetve igénybevétele a fogyasztó számára meghatározott pénzösszeg megfizetéséhez vagy költségek viseléséhez kötött.

Végül, a témánk szempontjából különös jelentőséggel bíró fogyasztói körre tekintettel megemlítem, hogy az Fttv. 4. § (2) bekezdése szerint, ha a kereskedelmi gyakorlat csak a fogyasztóknak egy, az adott gyakorlat vagy az annak alapjául szolgáló áru vonatkozásában koruk, hiszékenyséjük, szellemi vagy fizikai fogyatkozásuk miatt különösen kiszolgáltatott, egyértelműen azonosítható csoportja magatartásának torzítására alkalmas, és ez a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója által észszerűen előre látható, a gyakorlatot az érintett csoport tagjaira általánosan jellemző magatartás szempontjából kell értékelni.

III. Konklúzió

A problémákra – az ismertetett jelentős szabályozás (lásd pl. Btk. 417. §) ellenére – részben *jogalkotói*, részben *jogalkalmazói lépések* szükségesek: a kifejtettek szerint valamennyi ügyfélszolgálati, szolgáltatásnyújtási hely is lefedendő [lásd Fgytv. 29. § (11) bekezdés harmadik mondat; a jogalkalmazói tapasztalatoktól is függően meggondolandó, hogy jogilag tilos legyen-e a Kertv.-ben meghatározott, árubemutatóval egybekötött termékértékesítés során akár ingyenes (díjmentes) egészségügyi szolgáltatás nyújtása, illetve ezen utóbbi kapcsán az előbbi végzése]; a hatósági ellenőrzések és a fogyasztók állami, helyi önkormányzati, egyesületi tájékoztatása jelentősen erősítendő (pl. a média eszközei útján folyamatosan fel kell hívni a figyelmet – miként a fentiekben magam is igyekeztem – a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekre, a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokra, a tisztességtelen általános szerződési feltételekre).

AZ ÚJ PP. IRATMINTATÁRA

Beadványtervezetek az új Pp. minden eljárási cselekményéhez, összesen 437 iratminta

SZERZŐK: Belcsák Róbert, Gelencsér Dániel, Jójárt Eszter, Kőrös András, László András Dániel, Orosz Árpád, Parlagi Máttyás, Reviczky Renáta, Turbucz Zoltán

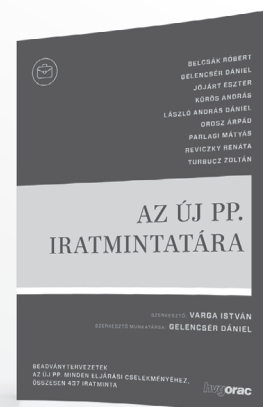
SZERKESZTŐ: Varga István

A SZERKESZTŐ MUNKATÁRSA: **Gelencsér Dániel**

Az új Pp. a professzionális pervitel megteremtése érdekében nagyban épít a polgári per szereplőinek aktív, szakszerű közreműködésére, a jogi képviselőkkel szemben a jelenleginél magasabb követelményeket állít fel. Az új törvény az eddiginél jóval bonyolultabb szabályozást vezet be, továbbá számos olyan – első ránézésre nehezen észlelhető – részletszabályt tartalmaz, amely megnehezíti a befogadható beadványok elkészítését. Az alapjaiban megváltozó jogi környezet a jogi képviselőket vélhetően komoly kihívások elé fogja állítani, melyek leküzdésében segítséget nyújthat ez a bírói, ügyvédi, közjegyzői és a tudományos szféra kiemelkedő képviselői által készített iratmintatár. A kötetet Varga István tanszékvezető egyetemi tanár, ügyvéd, a Polgári Perjogi Kodifikációs Főbizottság tudományos titkára szerkesztette.

A kézikönyv a megszokott iratmintatárakhoz képest részletesebben, a peres eljárás teljes folyamatát végigkövetve jeleníti meg az egyes iratmintákat. A határon átnyúló ügyek számának dinamikus növekedésére figyelemmel az összeállítás tartalmaz európai uniós, illetve nemzetközi jogi aktusok alapján készült mintákat is. A legjellemzőbb iratoknál – például a keresetlevélnél, fellebbezésnél – a kiadvány több alternatívát is kínál, a beadványok előtt – az új szabályok gyakorlati alkalmazását elősegítendő – jól használható gyorstáblázatot, továbbá beadványszerkesztést segítő útmutatót is tartalmaz.

Az új Pp. iratmintatára és A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I-II. együttes megrendelés esetén: 20 000 Ft

**Ára: 9000 Ft
Megjelenés:
2017. június**

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

SZABADFALVI JÓZSEF egyetemi tanár, Debreceni Egyetem

Somló Bódog állambölcseleti töredékei

Az elmúlt két évtizedben számos hosszabb-rövidebb tanulmány és több fontos forrásközlés született, mely *Somló Bódog* (1873–1920) *életművének* mind teljesebb feltárását és bemutatását célozta. Tekintettel az előzményekre, akár *Somló-renaisszánszról* is beszélhetünk.¹ Ha csak az említett időszakban Somló mindaddig nehezen hozzáférhető jelentősebb műveinek, kéziratainak, illetve egyéb dokumentumoknak a közzétételére gondolunk, akkor az előző kijelentés nem tűnik megalapozatlannak. E sorban mindenképpen kiemelésre érdemes a „Jogi alaptan” Somló által készített 1920-as magyar nyelvű „könyvomas” kivonatának *Takács Péter* „szöveggondozásában” való megjelenése,² illetve idegen nyelven publikált kisebb terjedelmű írásaiból, valamint külföldi periodikákban megjelent korabeli Somló-méltatásokból Varga Csaba szerkesztésében közölt válogatás kiadása.³ Hasonlóképpen – német–magyar együttműködés keretében – *Andreas Funke* és *Sólyom Péter* többéves kutatómunkájának eredményeképpen Somló tudói egyéniségét és sokirányú munkásságát – monografikus tanulmány, naplórészletek és levelezés közzétételével – újszerűen bemutató, „vegyes” műfajú, majd háromszáz oldalas könyv jelent meg.⁴

Az életmű mindmáig legkevésbé számon tartott részét kívánja bemutatni a *Takács Péter* szerkesztésében és a Gondolat Könyvkiadó gondozásában megjelent *Állambölcseleti töredékek: Somló Bódog írásai és hátrahagyott jegyzetei egy megírni tervezett Állambölcseletből* című kö-

tet.⁵ A könyv szerkesztője, mint látjuk, nem először vállalkozik szakavatott módon Somló munkásságának közkinccsé tételére, illetve rekonstrukciójára. Takács Péter a mű előszavában utal a könyv megjelentetésének elsődleges céljára. Ez pedig nem más, mint annak bemutatása, hogy Somló tragikus halálát megelőző időszakban – a korábbi államelméleti fejtegetéseit kiegészítve – miként törekedett „önálló állambölcselet” megalkotására. A szerkesztő már itt megelőlegezi a későbbiekben részletesen is indokolt álláspontját, mely szerint a nemzetközileg mindmáig leginkább ismert és elismert hazai jogfilozófust „komoly magyar államtudós” is kell tekinteni.

A kötetben közzétett *„Állambölcseleti töredék”* Somló *életének utolsó hónapjaiban*, 1919 és 1920 folyamán, egy különös történelmi időszakban került megírásra. Az őszi rózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság után, a trianoni békeszerződés születésének időszakában készült a hátramaradt csaknem 600 lapból álló kézirat, melyből egy „elmélettörténeti jellegű mű körvonalai rajzolódnak ki”. Vagyis egy befejezetlen „Állambölcselet” anyagáról van szó, amit Takács Péter úgy jellemez, hogy a mű vélhetően az „államelméletek történetébe ágyazva” mutatta volna be szerzőjének az államról kialakított nézeteit. A kézirat egyes részei olvasónapló-jellegűek, míg más részletei publikálásra szánt szövegek, illetve azok előzetes változatai. A kötetben rekonstruált mű két fontos „fejezete”, a Platónról és Machiavelliről szóló részek közzétételére élete legvégén maga Somló vállalkozott, bár utóbbi már posztumusz jelent meg.⁶ Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában megőrzött anyagból az 1980-as évek első felében Varga Csaba három – a szélesebb olvasóközönség számára kommentárral ellátott – forrásközlése jelent meg. Ezek között találhatunk tematikus államelméleti jegyzeteket, továbbá Arisztotelész *Politikájá-*

1 Lásd erről bővebben SZABADFALVI József: *Andreas Funke – Sólyom Péter (szerk.): Verweift objektiv. Tagebuchnotizen und Briefe des ungarischen Rechtsphilosophen Felix Somló (1873–1920). Állam- és Jogtudomány*, 54. évf. (2013) 1–2, 173–177.

2 SOMLÓ Bódog: *Jogbölcshészet. A Juristische Grundlehre kivonata*. (Szerkesztette és a szöveget gondozta: Takács Péter) Bitor Kiadó, Miskolc, 1995. (A szerző saját maga által készített kivonata: *Jogbölcshészet. Somló Bódog egyetemi ny. r. tanár Jogi Alaptan című műve nyomán*. Grill Károly Könyvkiadója, Budapest, 1920.)

3 SOMLÓ, Felix: *Schriften zur Rechtsphilosophie* (Ausgewählt und eingeleitet von Csaba Varga). Akadémia Kiadó, Budapest, 1999.

4 FUNKE, Andreas – SÓLYOM Péter (Hrsg.): *Verweift objektiv. Tagebuchnotizen und Briefe des ungarischen Rechtsphilosophen Felix Somló (1873–1920)*. Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien, 2013.

5 *Állambölcseleti töredékek. Somló Bódog írásai és hátrahagyott jegyzetei egy megírni tervezett Állambölcseletből*. (A szöveget sajtó alá rendezte és a kötetet szerkesztette: Takács Péter). Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 1–262.

6 SOMLÓ Bódog: *Platón államtana*. Magyar Jogi Szemle, 1. évf. (1920) 5, 290–300.; *Machiavelli. Társadalomtudomány*, 1. évf. (1921) 1, 41–69.

Jogirodalom, jogélet

ról és Szent Ágoston állambölcseletéről írott feljegyzéseket.⁷ Legutóbb pedig Takács Péter – a recenzálás tárgyát képező kötet előkészítésének során – Somló Cicero állam- és jogbölcseletéről készített jegyzeteit tette közzé.⁸ Az „Állambölcseleti töredékek” további részei nyomtatásban először most váltak hozzáférhetővé.

A szerkesztő munkája során vállaltan *szövegűsre* törekedett, csupán a helyesírási szabályokban időközben bekövetkezett változásokat, esetleges elírásokat, szóismétléseket és minimális stilisztikai szempontú kiigazításokat végzett el, ugyanakkor célja volt a szöveggondozás során, annak „kéziratjellegét” megőrizni. A kötet nagy érdeme, hogy Takács Péter jelentős mennyiségű és terjedelmű *jegyzetapparátust* fűzött az eredeti – lábjegyzetek nélküli, csupán néhány szövegek közötti bibliográfiai utalást tartalmazó – kézírathoz. Mindez rendkívül hasznos az állam- és jogbölcselet, Somló elmélete, valamint az állam- és politikaelmélet iránt érdeklődő olvasó számára. A magyar társadalomtudományi gondolkodásban az ilyen jellegű vállalkozás nem előzmény nélküli. Talán nem túlzás, ha a szerkesztő e teljesítményét Pulszky Ágost Henry Maine *Ancient Law* (1861) című művéhez – annak magyar fordítása elkészítésekor – írt jegyzeteihez és kommentárjaihoz hasonlítom.⁹ A közölt „értelmező jegyzetek” lexikonszerű információkat, fontos bibliográfiai adatokat és az adott témával, szerzővel kapcsolatos lényeges információkat, alkalmanként filológiai alaposságú szerkesztői megjegyzéseket tartalmaznak. Ugyanakkor a kéziratban lévő latin és más idegen nyelvű idézetek, szövegek magyar fordítását az olvasó minden érintett lap alján megtalálja. Mindez jól szolgálja a szöveg folyamatos megértését és értelmezését.

A kötetben ezt követően két – Somló állambölcseleti felfogását elemző – értekezést találhatunk. Elsőként Varga Csaba korábbi forrásközléseihez írt bevezető tanulmányainak „fűzerét” olvashatjuk. A szerkesztő nem csupán Somló állambölcseleti életműve első „felfedezőjének” tesz e helyütt gesztust, hanem az érdeklődő számára is segítséget nyújt, amikor egybegyűjtve hozzáférhetővé teszi a ma is haszonnal olvasható egykori „bevezető” kommentárokat. A második tanulmányban Takács Péter gondolatait olvashatjuk a magát több alkalommal is „az államtudomány emberének”, illetve „az államtudomány munkásának” nevező Somló „államelméletei”-ről. E mindenképpen újszerű interpretáció keretében a kötet szerkesztője három, egymás-

tól jól elkülöníthető államelméleti megalapozást exponál, mely a somlói életmű egy-egy jól elválasztható korszakához kötődik. Így külön-külön mutatja be és elemzi az 1903-ban megjelent *Állami beavatkozás és individualizmus* című könyvében kifejtett általános társadalomelméleti nézeteit, majd az 1917-ben megjelent *Juristische Grundlehre* terjedelmes monográfiájának egyötödét kitevő kantianus államelméleti megalapozását, végül a kézirat *Állambölcseletét*. Takács Péter megállapítása szerint Somló egész életében folyamatosan foglalkozott az állam kérdéseivel, s ennek kapcsán fejtette ki az egymástól jól elkülöníthető államelméleteit.

A mű további értéke, hogy nem csupán Somló állambölcseletével foglalkozik. A könyv több mint egyharmadát kitevő *függelék* az életmű tanulmányozásához további fontos írásokat és dokumentumokat közöl. Így e helyen olvashatjuk Takács Péter – számos új elemet és értelmezést tartalmazó – terjedelmes tanulmányát Somló életéről és pályafutásáról, illetve itt találhatjuk az általa összeállított eddigi legrészletesebb Somló-bibliográfiát, melynek különlegessége, hogy külön jelzi, mely művek érhetők el a világhálón keresztül. Ezt követően a függelék számos Somlóval kapcsolatos fényképet és dokumentumot közöl, illetve itt olvashatjuk Reményik Sándor Somló Bódog halálára írt *Tragédia* című versét. A kötet végül a kéziratok és egyéb szövegek, továbbá a közölt dokumentumok fellelésének forrásait közli, valamint köszönetnyilvánítást és a tájékozódás szempontjából igen hasznos névmutatót tartalmaz.

A könyv elején a következő mondat olvasható: „Azoknak, akik magyar nyelven Kolozsváron és a hasonló sorsú magyar városokban magyar nyelven tanítanak vagy tanulnak államtudományt, jogot, filozófiát és más társadalomtudományokat.” Úgy vélem Takács Péter *ajánlását* minden további nélkül kiterjeszthetjük az anyaországban hasonló stúdiumokat művelőkre, illetve elsajátítani törekvőkre, továbbá mindazokra, akik általában is érdeklődnek a magyar társadalomtudomány elmúlt századfordulójának és az azt követő évtizedek igen mozgalmas időszaka és a mának szóló üzenete iránt. *Kritikai* megjegyzésként csupán annyit lehet megemlíteni, hogy a több helyen is értelemzavaró betűelütéseket, illetve szóismétléseket egy esetleges második kiadás alkalmával érdemes lesz korrigálni. A kötet kiemelkedő tudományos színvonala ezt mindenképpen megkívánja.

Végül zárógondolatként fontosnak tartom megemlíteni, hogy Somló *fő műve* (*Juristische Grundlehre*) megjelenésének 2017-es centenáriuma alkalmából végleg elérkezett az idő arra, hogy elkészüljön annak *magyar nyelvű fordítása*.¹⁰ A nemzetközi szakirodalomban mindmáig legismertebb és legtöbbet hivatkozott hazai jogbölcseleti monográfia magyar nyelven való hozzáférése nagyban szolgálná az életmű szűkebb szakmai közösségen túli ismertségét. Somlóval szemben az utókornak – az életmű átfogó, monografikus terjedelmű feldolgozása mellett – immár ez a legfőbb adóssága.

7 VARGA Csaba: *Somló Bódog jegyzetei Arisztotelész Állambölcseletéről*. Magyar Filozófiai Szemle, 25. évf. (1981) 6, 816–835.; *Somló Bódog végső summázata. Az ismeretlen Állambölcseleti jegyzetek*. Állam- és Jogtudomány, 28. évf. (1985) 2, 359–373.; *Somló Bódog jegyzetei Augustinus Állambölcseletéről*. Állam- és Jogtudomány, 28. évf. (1985) 4, 777–783.

8 TAKÁCS Péter: *Somló Bódog jegyzetei Cicero állam- és jogbölcseletéről*. Állam- és Jogtudomány, 57. évf. (2016) 1, 72–87.

9 PULSZKY Ágost: *Jegyzetek*. In: SIR MAINE, SUMNER Henrik: *A jog őskora. Összeköttetése a társadalom alakulásának történetével, s viszonya az újkori eszmékhez*. (Fordította, bevezette és jegyzetekkel kísérte: Pulszky Ágost) Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-hivatala, Budapest, 1875. 325–443.

10 SOMLÓ, FELIX: *Juristische Grundlehre*. Verlag von Felix Meiner, Leipzig, 1917. (Második kiadás: 1927; újranyomva: Scientia Verlag, Aalen, 1973.)

Fekete Balázs egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Jogászképzés a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen

1. Az egyetemtörténet-írás sosem egyszerű történetírás¹ a szó legnemesebb értelmében. Egy egyetem vagy egy kar történetének a feldolgozása minden esetben az intézmény identitásának megteremtését is célozza, azon keresztül, hogy elmondhatóvá teszi² az intézmény múltját kiemelve annak értékeit és eredményeit. Az identitás megteremtése pedig különösen azokban az időszakokban nélkülözhetetlen, amikor egy kar, az alapítást követően még a helyét keresi a felsőoktatás világában vagy pedig a külső környezet – a társadalmi és fenntartói elvárások vagy a finanszírozási lehetőségek – átalakulása szükségessé teszi a számvetést. Túlzások nélkül állítható, hogy az egyetemtörténet-írásnak kulcsszerepe lehet egy intézmény önképének kialakításában.

A jogi karok világában is nagy hagyománya van az identitásteremtő kartörténetírásnak, hiszen magától értetődik, hogy a karok működésének igazolásában fontos szerepet kaphatnak a múltbeli tradíciók. E műveket áttekintve megfigyelhető, hogy azok módszertana szélesebb körű, mint a hagyományos jogtudományi munkák esetében megszokott. Természetesen számos kartörténet született a klasszikus tudományos tanulmány formájában,³ azonban ez a műfaj egyáltalán nem tekinthető kizárólagosnak, emellett ugyanis találhatunk példát professzorok életútját és munkásságát részleteikben bemutató

műre,⁴ alapvetően interjúkra építő kötetre,⁵ illetve a karalapítás dokumentumait személyes visszaemlékezések keretében közlő vaskos munkára⁶ is. Azaz, a kartörténetírás hazai hagyománya nem kizárólag a szűk értelemben vett tudományos feldolgozásra épül, hanem emellett nagy teret enged életrajzok, dokumentumok, interjúk és visszaemlékezések felhasználásának is. E megoldás nyilvánvalóan könnyen védhető, hiszen egy kar történetének lehet számos olyan pillanata, mely a tudományos írás eszközeivel csak nagyon nehezen ragadható meg, azonban egy rövid történet vagy dokumentum mégis könnyen közel tudja hozni az olvasóhoz.

2. A fenti hagyományba illeszkedik Veress Emőd és Kokoly Zsolt kötete, mely a kolozsvári magyar nyelvű jogászképzés szocialista romániaiabeli történetét dolgozza fel. Az identitásteremtés célja az első pillanattól nyilvánvaló, a kétnyelvű, – magyar és román – jogi képzés ugyanis 2010-ben indult újra a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem keretei között Kolozsváron és ezért megkezdhetetlen a második világháború után tizennégy évig működő kolozsvári magyar jogi kar öröksége.

E hiánypótló munka olyan értelemben is folytatja a kartörténetírás hazai hagyományait, hogy nem kizárólag a tudományos igényű forrásfeldolgozásra és -történetírásra épít, hanem ennél gazdagabb anyagot tár az olvasó elé. Első, rövidebb fejezete, melyet Veress Emőd, a jelenlegi működő kar alapításában fontos szerepet játszó ügyvéd és egyetemi tanár készített, számvetési kísérlet – igen kifejező címmel: Törésvonal vagy folytonosság – a világháború után működő kar örökségével. A kötet gerincét a következő, közel százötven oldalas átfogó fejezet adja – Kokoly Zsolt egyetemi adjunktus munkája –, mely kimerítő részletességgel elemezve a forrásokat, bemutatja a kar tizennégy éves történetét, beleértve a kar professzorainak élettörténetét és tevékenységét. Ezt követi egy százoldalas rész, melyben volt bolyais jogászhallgatók, a szerzőik által készített, interjúk formájában összegyűjtött visszaemlékezéseit olvashatjuk tematikus csoportokban

* VERESS Emőd – KOKOLY Zsolt (szerk.): *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen. 1945–1959.* Sapientia EMTE-Forum Iuris, Kolozsvár, 2016. 298 old.

1 Vö. az ún. narratív történetírás egyik 20. századi mesterének ars poeticájával: „Hitem szerint a történész kötelessége, hogy történetet írjon, azaz megkísérelje följegyezni azoknak a nagyobb eseményeknek és mozgalmaknak az egymásutánját, amelyek meghatározták az emberek sorsát.” STEVEN RUNCIMAN: *A keresztes hadjáratok története.* Osiris, Budapest, 2002. 14.

2 Úgy vélem, hogy ezek a történetek is olyan narratívákat hoznak létre, melyek lehetővé teszik az egyébként jelentés nélküli – történeti – tények értelmezését és ezen keresztül az emberi cselekvést befolyásolni képes „értelmezett valóság” megteremtését. Vö. ROBERT M. COVER: *The Supreme Court 1982 Term, Foreword: Nomos and Narrative.* *Harvard Law Review*, 1983-1984/4. 4–68.

3 Lásd pl. az e kötetben szereplő, az egyes karok történetét bemutató tanulmányokat: TAKÁCS Péter (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene, jövője. Ünnepi tanulmányok, konferencia-előadások, kerekasztal-beszélgetések.* ELTE ÁJK, Budapest, 2003., illetve Schweitzer Gábor kiváló tanulmánykötetét a 20. század első felének jogi egyetemi világról: SCHWEITZER Gábor: *A katedrán innen és túl. Tanulmányok a jogi felsőoktatás múltjából.* Publikon, Pécs, 2011.

4 PL. P. SZABÓ Béla (szerk.): *„Ernyedetlen szorgalommal...” A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949).* DE-ÁJK, Debrecen, 2014.

5 BÁNDI Gyula (szerk.): *Tíz éves a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara.* Szent István Társulat, Budapest, 2005.

6 ZLINSZKY János: *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának kezdetei.* Szent István Társulat, Budapest, 2008.

Jogirodalom, jogélet

(pl. felvételi; egyetemi élet; politika és marxizmus). A kötet névmutatóval, román és angol nyelvű összefoglalóval zárul. Külön ki kell emelni, hogy számos kép található a kötetben, részben az egykori professzorokról, részben a diákságról, és e képek különösen alkalmasak arra, hogy a kar történetét közelebb hozzák az olvasóhoz.

3. Egyáltalán nem magától értetődő, hogy a szocialista Romániában tizennégy évig magyar nyelvű jogi kar működhetett. Különös tekintettel arra, mint erre Veress Emőd rámutat, hogy a 19. század második felétől kezdve Erdélyben az a gyakorlat érvényesült, hogy a jogászképzés *nyelvét* az Erdély felett szuverenitást gyakorló hatalom nyelve határozta meg. Így a 20. századi impériumváltásokat követően a jogászképzés nyelve is változott, magyarról románra, majd ismét magyarra 1940-ben. Továbbá, a nyelvi kizárólagosság eszménye kiegészült azzal, hogy a szuverenitás aktuális gyakorlója az egyetemen nemcsak egy oktatási intézményt, hanem az Erdély feletti kulturális kontroll gyakorlásának eszközét is látta.

Az 1945 második felében létrejött magyar nyelvű Bolyai tudományegyetem jogi karának működése tehát, történelmi léptékben, valójában kivételesnek tekinthető. Veress szerint hiba lenne e kivételes helyzet okának a kisebbségi kérdés rendezésének szándékát látni, sokkal inkább *egyedi konjunkturális és politikai okok* játszottak döntő szerepet. Az első, alapvetően konjunkturális természetű ok az az egyszerű tény volt, hogy a Szegedről 1940-ben visszatelepült magyar egyetem a front közeledtével nem követte a kiűritési parancsot, hanem Kolozsváron maradt a tanárok egy részével együtt. További fontos mozzanat volt a szovjet politika, mely mesterien használta az fel a „kisebbségi kérdés” lebegtetését Románia engedelmisségre szorításához. Utolsóként, nem szabad azt sem elfelejteni, hogy az 1945 után vezető pozícióba kerülő erdélyi magyar baloldali idealisták valóban elhitték, hogy egy magyar egyetem léte – úgyszólván – természetes a szocialista Romániában. Mindezeket kiegészítette, hogy az 1945-ös Nemzetiségi Statútum előírta, hogy azokban a körzetekben, ahol a lakosság legalább 30%-a nem román nyelvű, lehetővé kell tenni az anyanyelvű igazságügyi ügyintézkést – ez pedig önmagában legitimálta a magyar nyelvű jogászképzést.

Ki kell emelni, hogy a bevezetőt jegyző Veress egyáltalán *nem idealizálja* a Bolyai jogi karát. Egyrészt jelzi, hogy az egyetem „a kezdettől fogva egy nem akart és nem óhajtott, valójában csak megtúrt intézmény”⁷ volt, és emiatt születésébe már a későbbi sorsa – megszűnés az egyetem-egyesítéssel párhuzamosan – is kódolva volt. Másrészt arra is rámutat, hogy a magyar nyelvű jogi oktatás létrehozásának egyértelmű politikai célja is volt: a régi, „polgári szellemiségű” bírák, ügyészek és ügyvédek lecserélé-

se a marxista ideológia szellemében felnevelt új jogásznemzedékre, mely a későbbiekben képes lesz a szocialista törvényesség megfelelő biztosítására. Azaz, a jogi kar működését áthatalta az ideológia, melyről a tananyag átideologizáltsága is tanúskodott.⁸

4. A kötet különösen értékes része a volt bolyais *jogáshallgatókkal* készített – *oral history* jellegű –, tematikusan feldolgozott, interjúkat tartalmazó hosszabb rész. Ennek értékét mi sem mutatja jobban, mintha a pusztán történeti tényként jelentkező 1959-es egyetemegyesítéshez „hozzáolvassuk” a visszaemlékezéseket is. Egyszerre végtelenül tragikus, másrészt bizonyos szempontból tragikomikus kép bontakozik ki a szemünk előtt. A zajos sikerrel végződő egyetemegyesítő gyűlésről, mely formálisan kimondta az Babeş és a Bolyai egyesülését, az egyik részt vevő joghallgató így számol be: „S akkor, többek között azt mondta [Nagy István író és egyetemi tanár], ezt sosem felejttem el, hogy az egyesülés olyan, mint egy házasság. De nem akármilyen házasság, mert itt a násznagy a párt. Hát, ennél vonalasabb mondatot én el sem tudtam volna képzelni. [...] A legvégén Ceauşescu szólt hozzá. Hát akkor én észrevettem, hogy ez az ember nem normális. Azzal kezdte, hogy ráförmedt Nagy Istvánra. [...] Hát hogy lehet egy házassághoz hasonlítani ezt az egyesülést? Mert ez válással sosem végződhet. Nagy István felugrott és úgy leteremtette Ceauşescut, hogy elsápadt. Hát, én azután becsültem Nagy Istvánt.”⁹

Az egyetemegyesítést több – nyilvánvalóan baloldali elkötelezettségű – magyar professzor sem tudta feldolgozni és ezért az öngyilkosságba menekült. Megható a volt hallgatók visszaemlékezése e tanárokról, különösen a prorektor Csendes Zoltánra, a statisztika professzorára. „A másik nagyon kedves tanárom volt Csendes Zoltán, aki az egyetemek egyesítése miatt lett öngyilkos, és nem sokára a felesége is követte. Csendes Zoltán különben statisztikát tanított nekünk az utolsó évben és gyönyörű órákat tartott.”¹⁰ Egy másik hallgató emlékei szerint „ilyen légiés tünemény volt, magas, szép szál, szimpatikus ember, a statisztika tudósa.”¹¹ Az egyetemegyesítés tehát nemcsak egy esemény, hanem tanári és diákorsók fordulópontja volt (jól írja le ezt az egyik interjúrészlet: „Az egyesítés után nem jártam nem tudom hány évet Kolozsvárra. Nem mentem. A diplomát is majd később, mit tudom én, mikor vettem ki.”¹²). Mint látható, az interjúkon

7 VERESS Emőd – KOKOLY Zsolt (szerk.): *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen. 1945–1959*. Sapientia EMTE-Forum Iuris, Kolozsvár, 2016. 14.

8 Kokoly Zsolt így értékeli az 1953–54-ben bevezetett tantervet: „Látható tehát, hogy az alapjogi, illetve speciális jogi tárgyak mellett nagy számban szerepeltek ideológiai tantárgyak, illetve olyan jogi diszciplínák, melyek nyilvánvalóan tendenciózus szándékkal kerültek a tantervbe, azzal a céllal, hogy a szovjet szocialista jog (és az ennek mintáját követő nemzeti jog) „felsőbbrendűségét” hirdessék. Az ideológiai meghatározottságú tantárgyak súlyozottan szerepeltek az államvizsgán is [...]” uo. 71.

9 Uo. 266–268.

10 Uo. 271.

11 Uo. 270.

12 Uo. 273.

keresztül a jogi kar történetének olyan mozzanatai is megérthetővé válnak, melyek egyébként csak puszta adatok maradnának az olvasó számára.

5. **Összegezve:** meg vagyok győződve arról, hogy a kötet szerzői több szempontból is fontos és értékes művet alkottak. Fontos e kötet a 2010-ben újjáindult, döntő részben magyar nyelvű kolozsvári jogászképzés számára, hiszen kézzelfoghatóvá és átélhetővé teszi a kar közvetlen előzményének számító bolyais jogi kart és annak különleges atmoszféráját. Ez pedig mindenképpen hozzájárul az új kar identitásának kiépítéséhez. Fontos továbbá azért is, mert módszertani szempontból példaértékű, ahogy a szerzők a

tudományos feldolgozás, beleértve az elsődleges források (az rektori irattárban fellelhető jegyzőkönyvek és egyéb anyagok) intenzív használatát, és az *oral history* módszereit ötvözik annak érdekében, hogy egy valóban – a kifejezés valódi értelmében – olvasmányos kötetet adjanak közre. Utolsóként pedig, fontos a kötet kiegyensúlyozott szemlélete is, mely egyszerre vet számot a kolozsvári jogi kar helyzetével a szocialista Románia realitásai között, másrészt elismeri az intézmény szerepét a magyar közösség megszervezésében és fennmaradásában. Ebből az egyszerre realista és integratív szemléletből a hazai egyetem- és kartörténetírásban is lenne mit tanulni.

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS ÉS A KAPCSOLÓDÓ JOGSZABÁLYOK KOMMENTÁRJA I-II.

SZERZŐK: Bacher Gusztáv, Baranyi Bertold, Bodoki Gábor, Böszörményiné Kovács Katalin, Burai-Kovács János, Döme Attila, Ébner Vilmos, Éless Tamás, Faludi Gábor, Farkas Attila, Goldea Zsuzsanna, Aleku Mónika, Harsági Viktória, Juhász Csaba, Juhász László, Juhász Linda, Kapa Mátyás, Káposznyák Aliz, Király Miklós, Köblös Adél, Kövesné Kósa Zsuzsanna, Kőrös András, Lázár-Kocsis Edina, Légrádi István, Máté Viktor, Mikó Ádám, Okányi Zsolt, Orosz Árpád, Osztovits András, Paksi Gábor, Parlagi Mátyás, Prokopovitsch László, Rák Viktor, Reviczky Renáta, Ribai Csilla, Szécsényi-Nagy Kristóf, Szőcs Tibor, Tálné Molnár Erika, Timár Kinga, Tóth Ádám, Varga István, Virág Csaba, Völcssey Balázs

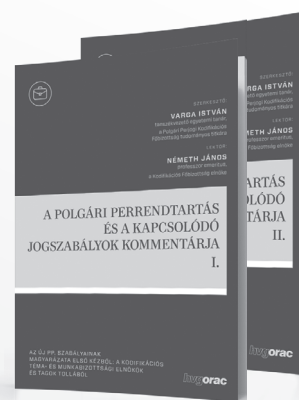
SZERKESZTŐ: Varga István

LEKTOR: Németh János

Könyvünk az új Pp. szabályainak magyarázatát tartalmazza első kézből, a törvény előkészítését az első pillanattól meghatározóan befolyásoló kodifikációs téma- és munkabizottsági elnökök és tagok tollából. A kétkötetes kommentárban minden témakört olyan szakértő ismertet, akinek az a szűken vett szakterülete. A szerzői csapatot szerkesztőként Varga István tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE ÁJK Polgári Eljárásjogi Tanszék), ügyvéd, a Polgári Perjogi Kodifikációs Főbizottság tudományos titkára irányítja. A kötet lektora Németh János professzor emeritus, a Főbizottság elnöke, az Alkotmánybíróság volt elnöke.

A szerzők célja, hogy tudományosan megalapozott, de elsősorban a mindennapi gyakorlati jogalkalmazói igényeknek megfelelő kommentár szülessen. A kommentár a Pp-n kívül szabályozott perek, valamint a választottbírói eljárás, mint a polgári per elsődleges alternatívájának, magyarázatát is tartalmazza. Az olvasó továbbá a polgári perben alkalmazandó nemzetközi jogi és európai uniós jogszabályok, a jogsegély-szerződések, a joghatósági- és jogsegély-rendeletek, valamint a sui generis európai uniós eljárások lényegre törő, rendszerbe foglalt magyarázatát is megtalálja a kötetben.

A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja és Az új Pp. iratmintatára együttes megrendelés esetén: 20 000 Ft

Ára: 15 000 Ft

**Megjelenés:
2017. augusztus**

SUMMARY

ZSUZSA WOPERA:

The Principal Foundations of the New Civil Procedure

The codification of the civil procedure has been on the table for decades, thus, after having enacted the Civil Code, it was an old debt that has been paid by the Minister of Justice, to start the preparations for the new civil procedure in 2013. The legislation ended in 2016 with enacting the Act No. 130 of 2016 on the Code of Civil Procedure (CP), which will enter into force on January 1, 2018. The essay shall analyze several fundamental, characteristically determining issue of the new CP, that has been addressed through in the concept, together with answering the reasons for the new solutions. Using the Government Resolution ordering the codification of the CP as a framework, the author shall present several principal issues that has been troubling the litigators for decades, along with the answers of the new CP and its reasoning.

ANDRÁS OSZTOVITS:

Some Remarks on the Possible Methods of Enlarging the Structure and Competence of the European Court of Justice

A new issue on the horizon of legal literature is the justice deficit of the European Union, according to which the EU is more than just an economic integration, its legal system has to be established on the basis of justice. The paper makes an attempt at the legitimization of the hypothesis that justice deficit is part of the European Union's deficiency in justice: without deliberate and novel changes in the organization and competence, the judicial system of the EU cannot effectively fulfill its role of not only being an administrative, economic court, but also enforcing the above mentioned viewpoint. In order to justify that, the study sketches the present state of the EU's system of legal safeguards and shows the most important stages of organizational and competence changes. It specifically refers to opinion No. 2/13 concerning the EU's accession to the European Convention of Human Rights and to Regulation (EU, Euratom) 2015/2422 concerning the rise of the General Court's number of judges. Subsequently it draws the attention to the difficulties and discrepancies in the operation of the system, also rendering specific possible solutions in the end.

LÉNÁRD SÁNDOR:

Corporate Social Responsibility in International Law

The ever increasing cross-border operations and the role of transnational corporations (TNCs) are one of the decisive characters of today's world. While the operations of TNCs have become more and more detached from domestic regulations, the international law was not able to keep pace with the development of the international economy. The notion of voluntary corporate social responsibility was born in these circumstances with the definite aim of bridging the gaps of international regulation with regards to the obligation of TNCs. This article shows the historical path of corporate social responsibility and its most important objectives. Furthermore, the article takes a closer look at relationships between the corporate social responsibility and international law, than tries to address its potential role in the development of international law.

ZUSAMMENFASSUNG

ZSUZSA WOPERA:

Grundsätze der neuen Zivilprozessordnung

Die Kodifikation der neuen Zivilprozessordnung steht bereits seit Jahrzehnten auf der Tagesordnung, für das Justizministerium war es also in 2013 – nach der Verabschiedung des neuen Zivilgesetzbuches – an der Zeit mit den Vorbereitungen anzufangen. Das Gesetzgebungsverfahren wurde Ende 2016 – als das Parlament das Gesetz Nr. CXXX. von 2016 über die Zivilprozessordnung verabschiedete – abgeschlossen. Die Studie analysiert einige grundlegende Fragen bezüglich des Charakters der neuen ZPO, und versucht dadurch auch die, den angewendeten Lösungen zugrunde liegenden Gründe darzustellen. Der Autor verwendet die Ziele des Regierungsbeschlusses über die Anordnung der Kodifikation als Rahmen, und stellt in diesem Rahmen einige konzeptionelle Fragen dar, mit denen sich die Juristen Jahrzehntlang beschäftigten bzw. die während des Kodifikationsverfahrens auftauchten. Es wird auch erläutert, welche Antworten die neue ZPO auf diese Fragen gibt und welche Gründe dieser Antworten zugrunde liegen.

ANDRÁS OSZTOVITS:

Einige Gedanken über die möglichen System- und Zuständigkeitsveränderungen des Europäischen Gerichtshofs

Das Konzept des Gerechtigkeitsdefizits der Europäischen Union ist eine neue Farbe in der Rechtsliteratur. Nach dieser Auffassung ist die EU mehr als eine wirtschaftliche Integration, das Rechtssystem sollte auf dem Fundament der Gerechtigkeit ruhen. Die Studie versucht die Hypothese zu bestätigen, dass das Defizit der Justiz ein Teil vom Defizit der Gerechtigkeit in der EU ist: ohne überlegte, neuartige System- und Zuständigkeitsveränderungen kann das Gerichtssystem der EU seine Rolle wirksam nicht erfüllen – es soll nämlich nicht nur als Verwaltungs- und Wirtschaftsgericht funktionieren, sondern auch fähig sein, die oben erwähnten Gesichtspunkte geltend zu machen. Die Studie stellt den aktuellen Stand des Rechtsschutzsystems und die wichtigsten Stationen der Veränderungen der institutionellen Zuständigkeiten dar. Ausdrücklich wird es auf das Gutachten des Gerichtshofs 2/13. über den Beitritt der Europäischen Union zur Europäischen Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, sowie auch auf die Verordnung 2015/2422 (EU, Euratom) über die Erhöhung der Zahl der Richter hingewiesen. Danach werden die Schwierigkeiten und die Widersprüche in der Funktionsweise des Systems erläutert, diesbezüglich werden letztendlich konkrete Vorschläge zur Lösung vorgelegt.

LÉNÁRD SÁNDOR:

Soziale Verantwortung der Unternehmen im internationalen Recht

Die ständig wachsende, grenzüberschreitende Tätigkeit bzw. die internationale Rolle der transnationalen Unternehmen ist ein grundlegendes Merkmal unserer Welt heute. Wobei die transnationalen Unternehmen immer unabhängiger vom nationalen Recht funktionieren können, kann das internationale Recht mit der Entwicklung der internationalen Wirtschaft nicht Schritt halten. Die soziale Verantwortung der Unternehmen ist unter diesen Umständen mit dem Ziel ins Leben getreten, um die Mängel an internationalen Regeln bezüglich Verpflichtungen der transnationalen Unternehmen zu beheben. Die Studie stellt die Entwicklung und die Ziele der sozialen Verantwortung der Unternehmen dar, sie untersucht die Zusammenhänge zwischen sozialer Verantwortung und internationalem Recht, bzw. sie stellt die mögliche Rolle der sozialen Verantwortung bei der Entwicklung des internationalen Rechts vor.

2017. MÁJUS 3.

Egy nap az új Pp.-ről – első kézből

SZEMINÁRIUM

az új Pp. koncepciójának és normaszövegének előkészítésében vezető szerepet vállalt szakértőkkel

HELYSZÍN: Hotel Hungaria City Center (1074 Budapest, Rákóczi út 90.)

RÉSZVÉTELI DÍJ:

- ▶ szeminárium vendéglátással: **32 900 Ft**
- ▶ szeminárium vendéglátással és új Pp.-könyvcsomaggal (A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I-II. és Az új Pp. iratmintatára c. kötetek): **51 900 Ft**

TEMATIKA

Levezető elnök:

Prof. Dr. Varga István, a Polgári Perjogi Kodifikációs Főbizottság tudományos titkára

▶ 9.00–11.30 I. Az új elsőfokú eljárás és az általános szabályok

- Prof. Dr. Varga István tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE ÁJK), ügyvéd: Alapelvek, hatáskör, illetékeség, felek, képviselet
- Dr. Szécsényi-Nagy Kristóf közjegyző: Általános szabályok és perköltség
- Dr. Éless Tamás ügyvéd, címzetes egyetemi tanár: Perfelvétel
- Dr. Ébner Vilmos törvényszéki tanácselnök: Elsőfokú tárgyalás

▶ 11.30–13.15 II. Bizonyítás, határozatok és perorvoslatok

- Dr. Döme Attila kúriai bírósági elnök: Bizonyítás
- Dr. Orosz Árpád kúriai tanácselnök: Határozatok
- Dr. habil. Osztovits András kúriai bírósági elnök: Perorvoslatok

▶ 14.00–15.45 III. Különleges perek

- Dr. Kőrös András ny. kúriai tanácselnök, címzetes egyetemi docens: Személyállapot per
- Dr. Tálné Molnár Erika kúriai tanácselnök: Munkaügyi perek
- Dr. Kapa Mátyás ügyvéd, főiskolai tanár: Végrehajtási perek

▶ 16.00–18.00 IV. Kollektív igényérvényesítés, e-per

- Prof. Dr. Harsági Viktória tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE JÁK): Kollektív igényérvényesítés
- Dr. Baranyi Bertold ügyvéd: Elektronikus pervitel
- Dr. Szócs Tibor, a MOKK Közjegyzői Intézet vezetője: A polgári perrendtartás nemzetközi és uniós jogi kapcsolódási pontjai

JELENTKEZÉS

hvgorac
szeminárium

Jelentkezését leadhatja:

- ▶ a www.hvgorac.hu szeminárium oldalán,
- ▶ a szeminarium@hvgorac.hu e-mail címen vagy
- ▶ a (36 1) 349-7600-as faxszámon.

Az iratmintatár várható megjelenése: 2017. június, a kommentár várható megjelenése: 2017. szeptember. A részvételi díj a szállítási költséget nem tartalmazza. A szállítási költség kiadványonként 1400 Ft (árfával). A szeminárium résztvevőinek a könyveket a megjelenésüket követően postázzuk el.

www.hvgorac.hu
www.ujpp.hu